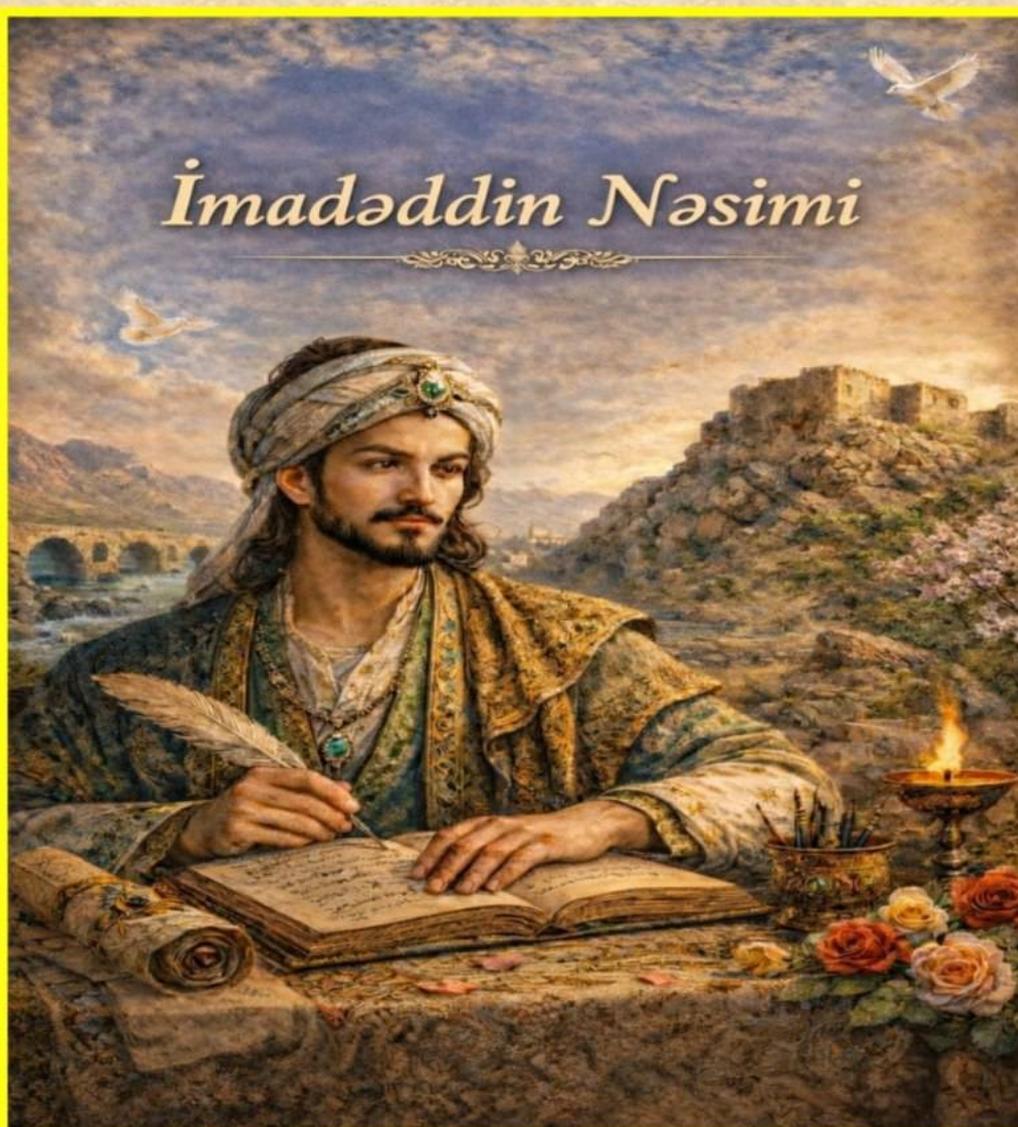

خداآفرین

تورکجه - فارسه
فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

اسفند ۱۴۰۴ - شمارگان مسلسل ۲۴۶ - سال ۲۲ - قیمت ۳۵۰۰۰۰ تومن

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr

cncessiner and chief Editr: Dr. HOSSEIN

SHARGHIDAREHJAK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisşçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

Say 246 – il 23- şubat – mart 2026, Tehran

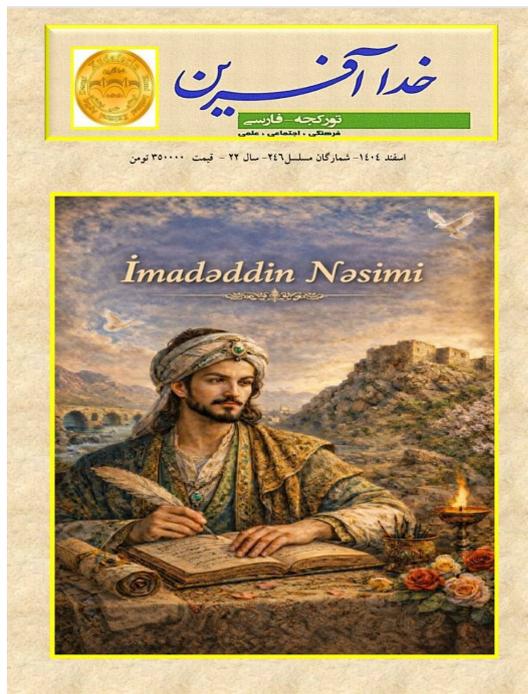
tiraj: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>

khudafarin@yahoo.com

خداآفرین 246

ایچینده کیلر:

- ۲- یئنی ایل و هنج ده یئنی اولمایان احوال عمومیها-
- ۳- تورکون دونیاسیندان تورک دونیاسینا-
- ۵- نسیمینی گوژمک و گوژستره بیلیمک قابیلیتی
- ۱۰- نسیمی صنعتینین فولکلور قاینقلاری و عاشق شعرلی قاتلاری-
- ۲۰- واکاوی مفهومی چیلله
- ۲۱- مراسم «چیلله گنججه سی» آذربایجان یادگاری از دوران اساطیر
- ۲۳- خدیر نبی "یا قووودا بازار"
- ۲۴- جشن خدیر در نیارا
- ۲۵- قیش گنجهرلی تورک خالقینین مشهور مدنییتندن
- ۲۷- جغرافیای افغانستان بعد از اسلام، پر از رد پای تمدن ترکهاست.
- ۲۸- تاریخچه ترک بودن ایلخانیها (هلقانیها / اولقانیها)
- ۳۰- ایران تورکلرینین ایزی ده، سوزو ده، اوزو ده سانسور و بایکوت آلتیندا!!
- ۳۲- گفتگو با فئودورداستایوسکی در مورد جنگ
- ۳۴- کیان خیو یاردیجیلیغیندا ایده آغاجی مئتافوریک اوبرازی
- ۴۳- یادداشیمین رنگلی صحیفه لری
- ۴۵- مقدس قرآنین ادبیاتا تأثیرلی
- ۵۱- تلغفرده و جیورایندا بیتن بیتکیلرین آدلاری
- ۵۵- حکایه / مرند ساواشی
- ۶۴- قران ناغیللاری سیلسیله سیندن
- ۶۸- شعیریمیز

یئنی ایل و هئج ده یئنی اولمایان احوال عمومیه!

Yeni il və heçdə yeni olmayan əhval ümumiyyə!

یاماندی. اللر گوی ده الله آماندی. ایشچی امک حاققی ۱۰۰ دلاردی اتین کیلوسو ۱۵ دلاردی. پاپاغینی برک توت دئییرلر خیلی بحراندیر. یارانه و کالا برگ ده گرچک یالاندی. اینانمیان بی ایماندی. اوزلر سولغون اورکلر یارالی گنچلیک فغان دی. ائولیلیک رویادی ائو آلماق خولیادی. بورا گرچکدن یوروین امیدلرین مزارلیغی دیر. ایش و اکمک حیات و ممت مسئله سی دیر. بیلیرم " بلا گر همگی باشد گواردی" یادا یورغانا بورون ائلینن سوروندو. بونلارین هامیسی بیر یانا اللر تتیک ده جنگ قاپیدادی. ایچری ده اوزوموز اوزوموزو ایسته میریک دیشاری دا هئج کس بیزی ایسته میر. اولوم و اومیدسیزلیک قوخوسو هاوادادی. الله دان باشق گمان یوخدور. قونشو – قونشویا خوددور. ایچی بوش شعارلار ایسه قولاغی کیرلدن رادیاسیادی. بوتون مدنی و اجتماعی ایستکلر آجلیق کولگه سینده اویوماقدادیر.

باخ بئله جه گئدیریک یئنی ایلی یعنی ۱۴۰۵ جی ایلی قارشیلانماغا. دیرلی وطنداشلار اصیل میللتیم گوزل سویداشلاریم. یئنی ایلینیز دوشرلی اولسون. آذربایجان ایسه تاریخ ده سون شانسینی یاشاماقدادیر. یا قازان یا یوخ اول وضعیتتی بو گون تاریخی شانسین گورنتولری دیر. ایگید گرک اویمایا فله بین فعلینه بئل باغلا یا اوز ائلینه. بیر ایل ده سیزینله اولدوق و خدافرینی سیزلره تقدیم ائتدیک.

Sorumlu müdür və baş yazar :
Dr. Hüseyin Şərqiđərəcək (SOYTÜRK)

مدیر مسئول و سردبیر :

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

اولکه خارجی تهدیدلر هم ده داخلی اعتراضلار اوزوندن هئج ده عین آچان دئییل. ائله بیل حیات سونمک ده اولان بیر چیراغین ایشیغین ده جان چکیشرک داوام ائتمک ده دیر. والدینلر پریشان اولادلار نگران دی. جیبیلر بوش قیمتلر عرش آسماندیر. بوراخ یاشاماغی دیری قالماق بئله الله ا آماندی. تحصیل سیستمی چوکموش اوزاقدان کوماندانندی. هوا کیرلیلیبی حد نرمال دان آشمیش سرطان سلطاندی. هله بونلار ندیر کی خسته لازیم اولان درمان جیب یاخاندی. ات دئییلن شئی ال چاتمازدی زیاندی. گوندلیک اویرنیب و هرکسین ییه بیله جه یی دویو جیران بئلینه مینیب. دویو اولسا یاغ یوخدور یاغ اولاندا یومورتا. تک امیدیمیز قایقاناق ایدی اودا آرتیق لاکچری خورک استاتوسوندادی.

یول کرایه لری باهادی حرکت ائتمک چتین و خرج اضاف دیر. یئمک خانالار بوم – بوش داواخانلار رواندی. سوزون قیسسایا یاشماق چوخ ال آماندی. هله ائو اجاره سی مکتب و دانشگاه شهریه سی وئریرسن اگر گرچکدن ائوین ویراندی. بو قاریشمیش دکان دا هاوا یامان –

تورکون دونیاسیندان تورک دونیاسینا

TÜRKÜN DÜNYASINDAN TÜRK DÜNYASINA

Akademik NİZAMİ CƏFƏROV

آکادمیک نظامی جعفر اف

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک

گلمیشلر. و او دا معلومدور کی، تورکلر دوغما قارداشلاری مونقوللار و تونقوس-مانجورلارلا بیرلیکده آلتای ائتنوسوندان توره میشلر .

بیر سیرا «تاریخ متخصص لری» آلتای ائتنوسونون مؤوجودلوغونو، ائله جه ده تورک، مونقول و تونقوس-مانجور قارداشلیغینی موختلیف مقصدلرله شوبهه آلتینا آماغا چالیشسالار دا، عموموی ائتنیک تاریخین چوخسایلی فاکتلا رینی هئچ زامان تکذیب ائده بیلمه میشلر .

آلتایلاردان اولکی دؤورلره گلدیکده ایسه، بورادا مباحثه لر داها چوخدور.

آنجاق بیر مهم (و مباحثه سیز!) فاکت شوبهه دوغورمور کی، معاصر دونیانین بیر سیرا خالقلاری تورکلرین (ائله جه ده مونقوللارین، تونقوس-مانجورلارین) یاخین و یا اوزاق قوهوملاریدیر. و بورایا، ایلك نؤوبه ده، ژپونلار، کره لیلر، فینلر، استونلار، ماجارلار داخیلدیرلر. بو ایسه او دئمکدیر کی، آلتای ائتنوسو دا هانسیسا طبیعی تاریخی بیر واریشلییین محصولو اولموشدور .

تورکلرین دوغولوب فورمالاشماسی پروسئسی کیفیت قدر آیدین اؤزونوفاده (و اؤزونوتصدیق!) رئفلیکسکسلی ایله موشایعت ائدیلیلر کی، بورایا، خصوصیله، بیر دیگرینین داوامی اولان قدیم تورک دؤولترینین (اونلارین مکمل ایداره چیلیک تئخنولوگیالارینین) یارانماسی، قدیم تورک ائپوسونون تظاهورو عاییددیر . تورکلرین تاریخینین ایکینجی فوندامئنتال فاکتی، یاخود گؤستریجیسی دوغولوب فورمالاشدیقلاری طبیعی لیک سوییه سینده ده دپئرئئسیاسیاسی، بؤلونمه سی و نتیجه اعتباریله، اورتاق آتا-بابا یادداشینین قورویوب ساخلامیش تورک خالقلارینین تشککولودور .

تورک دونیاسی تورکون دونیاسیندان باشلانیر. و بو، او دئمکدیر کی، بو گون قلوباللاشان دونیانین هم ایقتیصادی، هم ایجتیماعی-سیاسی، هم ده مدنی باخیمدان عضوی ترکیب حیصه سی اولان تورکلر ائتنوسون بوتون تاریخی ایله تصدیق ائدیلمی دونیالارینی یارادا بیلیمیشلر. همین چوخجهتلی تاریخی ائتنیک ایستعداد و یا انرژی اولماسایدی، بیز بو گون، طبیعی کی، «تورک دونیاسی»ندان بو قدر جسارتله دانیشا بیلمز دیک .

تورک دونیاسینی تورکون دونیاسی یاراتمیشدیر دئدیگده تورکلرین تاریخینین ان آزی اوچ فوندامئنتال فاکتینا، یاخود گؤستریجیسینه دایانیلیر کی، بونلاردان بیرینجیسی ائتنوسون طبیعی (ساغلام!) شرطلر اساسیندا دوغولوب فورمالاشماسیدیر .

معلومدور کی، تورکلر موستقیل بیر ائتنوس اولاراق میلادان. ۲-جی مین ایلییین سونو ۱-جی مین ایلییین اوللرینده آلتای داغلارینین اتکلرینده دونیایا

لریدیر کی، بو، اؤزونو ان مکمل شکیلده اورتا عصرلر تورک «دونیا دؤولتی» ایدئاسیندا گؤستریر.

موخصیصلر هئچ بیر شوبهه ائتمیرلر کی، تورکلرین «دونیا دؤولتی» ایدئاسی (و زنگین تجروبه سی) نه قدر تاریخی اهمیت

داشیمیشدیرسا، او قدر ده پئرسپئکتیولیدیر.

و قلوباللاشان دونیانین چاغیریشلاری سویبه سینده همین تاریخی ایدئانی (و تجروبه نی) بیر داها نظرلرین کئچیرمک، مووافیق بین الخالق گؤرؤشلرده مذاکره چیخارماق، البته، بؤیوک اهمیت کسب ائدیر .

تورکلرین ان قدیم دؤورلردن اعتبارا دونیا یا آچیقلیغی، قوشو ائتوسلارلا، خالقلارلا سیخ ایقتیصادی، ایجتیماعی-سیاسی و مدنی علاقه لری تاریخه چوخدان معلومدور. بو ائتنیک خاراكتئر (مئنتالیتت) اؤزونو اورتا عصرلرده، یئنی دؤورده ده آیدین شکیلده گؤستریمیشدیر. عومومیته، اؤزونو تجرید، سؤزون دار و یا کونیوکتور معناسیندا دیپلوماتیزم بو ائتوسا تامامیله یاد اولموشدور .

تورکلرین چینلیلرله، ایرانلیلارلا، یونانلارلا، رومالیلارلا، اسلاویانلارلا، گئرمانلارلا، عربلرله، عومومیته، هم شرق، هم ده قرب خالقلاری، سیویلیزاسیالاری ایله قارشیلیقلى علاقه لری باره ده تاریخ تکذیبی مومکون اولمایان گئنیش معلومات وریر .

ائتوسون دونیا یا آچیقلیغینین بیر مهم گؤستریجیسی ده اؤز میلی واریقلارینی قورویوب ساخلاماقلا یاناشی، دونیانین موختلیف دیلرینی، دینلرینی و س. مدنی وردیشلرینی ممنونیتله منیمسه مه سیدیر .

تورکون دونیاسینین محصولو اولان تورک دونیاسینین بوگونکو سیاسی منظره سینی هم بیردیگری ایله، هم ده عومومن دونیا ایله چوخ طرفلی اونسییته (اینئتقراسیایا) جان آتان آ (مستقیل، ب) یاریممستقیل (ج) غیرى مستقیل تخمینن ایگیرمی بئش تورک خالقى معیین ائتمکده دیر .

۲۰۱۶

معلوم اولدوغو کیمی، تورکلر تخمینن مین بئش یوز ایلدن سونرا، یعنی ایلک اورتا عصرلردن تدریجا اوغوز، قیپچاق و کارلوقلارلار آیریلیرلر کی، همین پروسس عینی زاماندا گئنیش جغرافیالاردا یایلماقلا (ومسکونلاشماقلا) موشیاعت اولونور. ۲-جی مین ایلییین اووللریندن اعتبارا معاصر تورک خالقلارینین تشککولو باشلاییر. و بو مین ایلییین اورتالاریندا آرتیق تاریخ صحنه سینه چیخمیش تورک خالقلاری عومومی «تورک» آدی ایله یاناشی اؤز آدلاری ایله ده تانییرلار...

بونولا بئله، معاصر تورک خالقلارینین هم «داخیل» دن، هم ده «خاریج» دن آدلاندیریلماسیندا جغرافی و یا رنگیونال پرنسیپ ۲۰-جی عصرین اووللرینه قدر آپاریجی اولور. مثلا: آنادولو تورکلری، قافقاز تورکلری و یا تاتارلاری، وولقابیو تورکلری و یا تاتارلاری، کریم تورکلری و یا تاتارلاری، تورکستان و یا اورتا آسیا تورکلری...

۱۹-جو عصرین سونو ۲۰-جی عصرین اووللرینده هم تورکون دونیاسیندا، هم ده تورک دونیاسیندا گولجن (اصلینده، بو پروسس ۱۹-جو عصرین اورتالاریندان باشلامیشدی) میلی آزادلیق، اؤزونو اداره (دؤولت) موستقیلییی حرکاتی بوتون ۲۰-جی عصر بویو داوام ائدیپ همین عصرین سونو ۲۱-جی عصرین اووللرینده هامیمیزین گؤزلیمیز قارشیسیندا اولان بیر منظره نین یارانماسی ایله باشا چاتدی .

تورکلرین تاریخینین اوچونجو فوندامنتال فاکتی، یاخود گؤستریجیسی اونلارین تاریخ صحنه سینه چیخدیقلاری ایلک عصرلردن دونیانین عضوی ترکیب حصه سی اولماغا جان آتمالاری، بیرگه یاشاییش نورمالاری، یاخود دوزه نی یارادیب اونا عمل ائتمه

نسیمینی گۆرمک و گۆستره بيلمک قابیلیتی*

NƏSİMİNİ GÖRMƏK VƏ GÖSTƏRƏ BİLMƏK QABİLİYYƏTİ*

گونش اولدوغونو هر کس دن اول دویارق بیان
اؤنلردندیر .

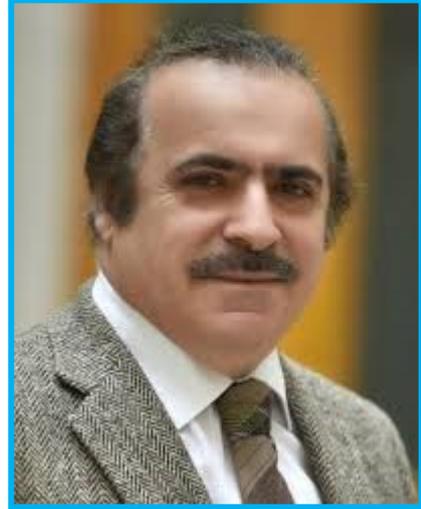
گونش نسیمین ایشینی آلتی عصر دیر کی،
ساقماق دادیر. و ان آزی، آرخادا قالان زامان ثبوت
اؤنیر کی، بو پارلاییش ابدی اولارق داوام اؤنچک.
لاکین نسیمی نه قدر سئولین، نه قدر مشهور، دیل
باخیمیندان ایسه اورتا عصرده کی بیر چوخ باشقا
اؤنیللی شاعرلریمیزدن ظاهرا داها ساده و آنلاشیللی
اولسا بئله، اونون فکر عالمین، دوشونجه
شبهه سینین درکی چتیندیر. ائله اونا گۆره ده نسیمی
شناسلیق اؤربایجاندا آرتیق بیر عصره یاخین تاریخه
مالک اولسا دا، شاعر حقیقینده یوزلرله ایریلی-خیردالی
آراشیرما آپارلسا دا، جاوابی تاپیلمامیش سولالار هله
ده چوخ دور .

۱۹۲۶-جی ایلدن - سلمان ممتازدان باشلابان
اؤربایجان نسیمی شناسلیغی ایستر متنشناسلیق،
ایسترسه ده نسیمی شعرینین مختلف استقامتله
تحلیلی باخیمیندان یئنی جدی اثرلر اومور .
اؤربایجان عالمی غضنفر پاشایونین تقریباً ۴۰ ایله
سیغان مدته داهی سؤز اوستاسینا صداقتله آپاردیغی
آراشیرمالار اؤز اؤردیجیلیغی، ثابت قدملیگی و
مؤوضویا صداقتی باخیمیندان اورتایا بئله بیر
حقیقتی چیخاریر: نسیمی ارثی و شخصیتی بو عالم
اوپون سون درجه دوغمدیر. اونون تدقیقات چی
عمرونون ایریلماز پارچاسیدیر .

بو جهت ده ایریجا وورغولانمایدیر کی، نسیمین
درکینی، اونو اولدوغو کیمی گۆره بیلیمی
غیظلشدیرن باشلیجا عامللردن بیری بو شاعرین چوخ
شاخه لی ذکا صاحبی اولماسی، ان چئشیدلی علم
ساحه لرینده کی بیلگیلرینی و فلسفی دوشونجه لرینی
مصراعلاریندا سونسوز مهارتله عکس اؤتدیرمک

آکادئمیک رافائل حسین اف

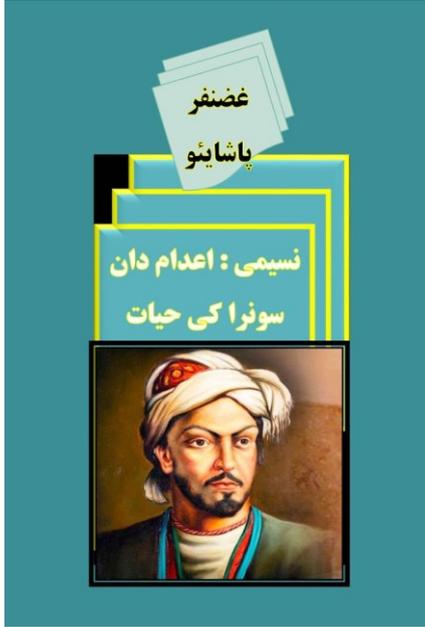
Rafael Hüseyinov akademik

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

کهنه بیر تشبه وار کی، هردن شعر عالمینی، شاعرلر
دونیاسینی "کهکشان" کلمه سی ایله افاده اؤنیرلر.
عصرلجه استفاده اؤنیلسه ده، یئنه ایشلدیلدیندن و
کهنلمدیندن بو دئییمین آرخاسینداکی حقیقت
بارده دوشونمک لازیم گلیر. ندر شاعرلری، بؤیوک
سؤز استادلارینی، اونلارین دوغوردوغو اینجیلری
زامانلار بویو دیری، تزه-تر ساخلابان، نیمداشلاشاغا،
اسکیلیشیر سیرادان چیخماغا قویمایان؟ حقیقتا ده،
هر داهی شاعر و بئله مستثنی نین قلمیندن
چیخمیش هر اؤلمز اثر اوزاقلاردا برق ووران اولدوز
کیمیدیر. اولدوزون ایسه نورو، حتی او سؤنموش اولسا
بئله، مین ایللر بویو بیزه دوغرو آخماق دا داوام اؤنیر،
یاخینلاشدیقجا ایشیغینین گورلوغو داها آرتیق حس
اولونور . بؤیوک اؤربایجان متفکری عمادالدین نسیمی
بیر اولدوز اولدوغونو، حتی اولدوزلاردان ان پارلاغی

* Qəzənfər Paşayev. Nəsimi: edəmdən sonrakı həyat. Bakı, 2019, s.9-26.

اگر سن بو ادعانى ثبوت ائده بيلمەسن، سنين اوزونون اۆلدورولمىين بارهده قرار چىخارايىق - نايب يشىك دئىير .

بو دىرنمه محكمنى آپاران ابن شانقاشولو كارىخدىرير . او، محكوما عاييد ائتدىي اتهامى اثبات ائده بيلمىچىيندن و جزالاناچايندان قورخاراق گئرى دورور .

اما اعدامين سفاريشلى اولماسينين، هانسى وجه له اولورسا-ولسون، يئرینه يئتيريلمهسينين شرط كىمى ال آلتىندان اورتايا قويولدوغونا دلالت ائدن بودور كى، وضعیت بئله شكل آلاندا حنبهليلر شىخى شهاب الدين ابن هلال يوخارى باشا كئچرك دئىير :

"نسىمينين توبهسينين قبول ائدىلمههسينه و اۆلدورولمههسينه فتوا وئيريم. چونكى او، دوغرودان دا، كافردير. بونو ثبوت دا ائدرهه ."

قاضى القضاة - قاضيلر-قاضيسى فخرالدين المالكى : "سن بير پارچا كاغذا اۆز خطينله يازا بيلرسنمى كى، محكومون اۆلدورولمههسى لازيمدير؟" - سوروشور .

شهاب الدين ابن هلال ائله او دقيقه قلم گۆتوروب يازير .

نسىمى "كلمه شهادت آليب دئىيلنلرى رد ائدير. دين خادملىرى، قاضى و علمالار فتوا ايله تانىش اولدوقدان

باجاريغيدير. باشقا سۆزله، نسىمىنى لايىقىنجه آراشديرماق نيتىنده اولان عالم دن ده، ايلك نۆوبهده، بئله چوخشاخهليلك طلب اولونور. پروفيسور غۇزنىر پاشايئو ايسه اۆز تدقيقات چىلىق حياتى بويونجا آذربايجان و دونيا ادبياتىنين فرقى دؤورلرينين بير چوخ مسئلهلرينى سرىشته ايله آراشديرميش، جلدلر سلسلههسينه سيغان ديرلى اثرلر ياراتميشدير. يعنى او اۆز عالملىك بيوگرافيسى ايله نسىمى حقىقنده سرشتهلى سۆز دئمهيه حاضر اولدوغونو آشكار شكلده نمايش ائتديره بيلنلر دندير .

غۇزنىر پاشايئوين «نسىمى: اعدام دان سونراكى حيات» اثرين ده ايلك دفعه اولاراق ۶۰۰ ايلدن آرتيق نسىمينين حيات و يارادىچىلىغى اوزرينه پرده چكىلدىيندن، نسىمى شناسلىق دا اوللر گمان، شهبه، احتمال كىمى قبول ائدىلن بير چوخ مقاملار، حقيقتلر اوزه چىخاريلميشدير .

هر شئيدن اول نسىمينين قتلى بارهده محكمه نين گئدىشینه نظر سالاق. اون بئشىنجى يوزايلين عرب تاريخ چىسى موفق الدين احمد ابن ابراهيم الحلبى (۱۴۹۷-۱۴۲۷) «كنز الذهب و تاريخ حلب» («قىزىل خزىنه لرى و حلب تاريخى») عنوانلى كتابيندا بىزى آپارير قانا باتميش او گونلره .

شاعرين محكمهسى حلبين شىخى، حلبين نايبى يشىك عبدالله اليوسيفينين، قاضيلار قاضيسى و رسمى قبول ائدىلميش مذهبلىرىن (حنيفهلىك، مالكىلىك، شافىلىك، حنبلىلىك) دؤردونون ده شىخلىرىنين اشتراكى ايله كئچيرىلىب .

باش حاكم ابن شانقاشل حنفى نسىمينين زنديق، ملحد اعلان ائدىلرك حلب شهرينين دين عالملىرى قارشىسىندا اتهام ائدىلمههسينى، هامىنين گۆزو قارشىسىندا قتله يئتيريلمههسينى طلب ائدير. لاكين محكمه عضولرىندن بىرى - شمس الدين بن امين الدؤوله بونا قارشى چىخير، بئله بير آغير حكمو وئرمزدن اول اونو ثبوت ائتمىين گرک اولدوغونو سؤيلىير :

صفتینه چكمیشدی: "قانیم آخدیقجا رنگیم آغارجاق. ائله ظن ائدرلر، قورخودان رنگیم قاجدی.»

اعدام ائدیلمن نسیمین ده قانی آخدیقجا آوازیدیغینی گۆرن اطرافداکیلاردان بیرینین کینایه ایله "رنگین نه اوچون سارالدى؟" سوالینا روایتلرده شاعرین وئردی مغرور جاواب قالیر. "من ابدیت افوقلرینده دوغموش عشق گونشییم. گونش غروب ائدن زامان سارالار.»

عبرتلی و چوخلارینا دا بللی اولان بیر باشقا سؤیلمه ده ائلمین یادداشینا نقش اولونوب. گویا نسیمین اعدامیندا تاکیدلی اولان قاتی دیندارلاردان بیر قاییدیر کی، بو ائله ردیل کافردير، قانیندان بیرجه داملا هارا دوشسه، او یئری کسب آتماق لازیم دیر .

تصادفدن نسیمین بیر داملا قانی او مؤمنین بارماغینا سیچراییر.

گۆرنلر های-کوی سالیر کی، سؤزونه عمل ائله، مردار قانین سیچرا دیغی بارماغینی کس .

روحانی: "اشی، من ائله سؤزگلیشی او جور سؤیلدیم"، - دئیرک وضعیتدن چیخماق ایستیر .

و نسیمی اؤلوم آياغیندا چتینلیکله ده اولسا آخیرینچی غزلینی اوخویور :

جانا سن جانان نه کیم گلسه، جیگرلر آغریماز .

حق بیلیر بیر ذره نئشتردن دامارلار آغریماز .

زاهدین افسانه سیندن سویدولار ناحاق منی .

حق بیلیر سندن شها، صاحب نظرلر آغریماز .

زاهدین بیر بارماغین کس سن، دؤنوب حق دن قاچار .

گۆر بو گئچک عاشقی سرپا سویارلار، آغریماز .

سویون ای مردار ساللاخلار، نسیمین تنین .

بونجا نامردی گۆرون بیر اره قییارلار، آغریماز .

بو شعر شک اوپادیب. اعتراض ائدیبلر کی، او آغیر آندا قانی آخا-آخا انسان نینکی شعر قوراشدیرا، هتج آغریدان کلمه کسب بیرجه سؤز بئله دئییه بیلیمز. دئمهلی، بو شعر نسیمین دئییل، اونون هانسیسا شاگردی طرفیندن سونرادان یارادیلیمیشدیر .

سونرا اونون اساس سیز اولدوغونا و گمان کی، شاعرین چوخسایلی بنزرسیز دینی شعرلرینی نظره آلاق یشبکین تاکدینه باخمایاراق شاعری گناهکار بیلیمیشلر .

هله شوروی دؤنهمینده غضنفر پاشایئو ایلك اولاراق شاعرین ۱۷۰- یاخین دینی شعرینین ایلك و سون بیتلرینی چاپ ائتدیرمه یه نایل اولموشدو (باکی، عراق دیوانی، ۱۹۸۷، ص. ۲۷۹-۲۵۶)

فخرالدین المالکی محکمه عضو اولان قاضی و علمالارین بو قرارلا راضلاشمادیغینی اساس گتیره رک اؤلوم حکمو چیخارماق دان امتناع ائدیر .

وضعیتین گۆزلیلمز مجرایا دؤندویونو گۆرن یشبک ال یوسفی تئز ایشه قاریشیر :

"سلطان نتیجه نی اونا بیلدیرمه یی، نسیمی حقیقینده وئریله جک گؤستریشی گؤزلمه یی امر ائتدی ."

مجلس داغیلیر. مصدرن - سلطان معید دن جواب گلنه قدر شاعری زنداندا ساخلا ییلار. چوخ کئچمیر کی، سلطان معید دن امر گلیر .

امرده دئییلیر: "نسیمی آغقویونلو و قاراقویونلا بیلرینین اینانجلارینی (اعتقادلارینی) پوزدوغونا، عثمانلیلارلا اونلارین آراسیندا دوشمن چیلیک توخومو سپدینه گۆره اعدام ائدیلسین. دریسی سویولاراق جسدی حلبده ۷ گون اهالییه نمایش ائتدیر یلسین. سونرا ال-ایاقلاری کس یلسین و بیر پارچاسی ذوالقدر اوغلو علی بیه، قارداشی نصرالدین و عثمان قاریؤلکه گؤندریلسین ."

گؤرونویو کیمی نسیمی دینی دئییل، سیاسی باخیشلارینا گۆره اعدام ائدیلب .

نسیمین اعدامی ایله بابکین اعدامین بنزیشی وار. اونلار ایکسی ده آمال اوغروندا قربان گندن شهیدلر ایدی .

بابکین دا بوینو وورولمازدان اؤنجه قیلینج توتان

ساغ، سونرا ایسه سول قولونون، داها سونرا

ایاقلارینین بدنیندن آیریلماسی حکم

ائدیلمیشدی. ماخذلر حیرت و حیرانلیقلا

شاهدلیک ائدیر کی، بونجا دهشتلی اعدام

ائناسیندا بابک بوتون آغریلار دؤزه رک

جینقیرینی بئله چیخارمامیشدی. ساده جه، ساغ

قولو وورولاندا سول الینی اؤز قانینا باتیراراق

معلوماتا اساساً يازير كى، نسيمينين اؤلومونه باعث اولان، حلبين نايى، قدار، طمع كار و پوزغون يشبك اليوسفى ۱۴۲۱-جى ايلده اؤلدورولدوكدن سونرا، ۱۴۲۷-جى ايلده حلبين عدالت محكمهسى ايشه يئنيدين باخميش، اوولكى عدالت سيز حكمو لغو ائتميش، آرتيق تاريخه قووشان شاعره برات وئرميشدير .

عدالت محكمه سينين قرارى هر شئى كؤكوندن ديشيب . نسيمينين نئشى قديم مسجده گؤمولموشدور. مسجدين يئرلشديى كوچه يه اونون آدى وئريليب. نسيمي تكيهسى ياراديليب. شاعرين مزارينين اوستونده عربجه يازيليب: "بو، شهيد بنده، بؤيوك صوفى عارف، الله ين دوستو شيخ على عمادالدين نسيمينين قبريدير ."

ميلادى ۱۵۰۴-جو ايلده (هجري ۹۱۰) سلطان قانسولو الغورى محاربه ده غلبهسى شرفينه شاعرين ابدى اوبودوغو مسجدى برپا ائتديريب . ۱۸۲۱-جى ايلده ايسه حلبين واليسى مصطفى ياشار مسجدى تعمير ائتديريب. اونون حيات يولداشى دونياسينى ديشينده بو مسجده دفن اولونوب .

نسيمينين شهرتى گئت-گنده آرتيب. غضنفر معلمين اثره "نسيمي: اعدامدان سونراكى حيات" آدى وئرمهسى بونونلا باغليدير .

تدقيقاتچينين نسيمي شناسلىق علمينه گتيردى يئنيلىكلردن بيرى ده نسيمي صنعتينين فولكلور قاينقلارى و عاشق شعرى قاتلارى ايله باغليدير. شاعر فسونكار شعريندا يوزلرله عبرت آميز خلق افاده سينه، كلمه سينه، آتالار سؤزونه حيات وئرميشدير .

نسيمي عاشق شعرينع استادناملر، باغلاملار، قيفيلبند باغلاملار، "الف لام"، "ترس الفبا"، گرايلى كيمي عاشق شعرى شكللرينى تهفه ائتميش، عاشق شعرى قاتلارنى زنگينلشديرميشدير. نسيمينين عاشق شعرينا گتيردى يئنيلىكلر ايلك دفعه اولراق غضنفر پاشايئو طرفيندن تدقيق ائدلميشدير . غضنفر پاشايئوين نسيمي آراشديرمالارى سيراسينا نظر سالاركن ايلك دقتى چكن جهت اوندان عبارتدير كى، عالم بير ييغين يئنى، ايلك دفعه قالديريلا ن سواللار جاوابلار آراماقلا ياناشى، دؤنه-دؤنه مراجعت ائدلميش، سانكى جاوابى دا تاپيلميش مسئله لره توخونور. عيني زاماندا اينديك سؤيلنميشلردن فرقى اولان گركللى اعالار تكليف ائده بيلير .

آغريدان قيچ اولان انسانين او مقامدا شعر دئيه بيلميجينى من ده تصديقليريم. اما بو شعرين همين اعدامدان چوخ-چوخ اول يازيلماسينا دا اينانيرام. اونوز دا، نسيمي بو تهر بير قتلله قارشيلاشا بيلمك احتماليلى هميشه ساخلاييردى. پيغمبر كيمي آدام ايدى. اؤز طالعينى ده اؤنجه دن گؤرمك فهمينده ايدى .

اما زاهد ماجراسينى خلق ائله بو نسيمي غزلينين هاواسى ايله سونرالار دا يارادا بيلردى ...

اونو "دينسىز" دئييب اؤلدوردولر، "يولونو آزميش دئييب محو ائتديلر، "الله سيز" دئييب سؤندوردولر . حقيقتده ايسه نه دينسىز-ايمانسىز، نه ده الله سيز ايدى .

غضنفر پاشايئوين اثرين ده نسيمينين دريسينين ديرى-ديرى سوپولماسى مسئله سينه آيدنلىق گتيرمهسى ده ادبياتشوناسليغيميزدا يئنيلىكدير. تدقيقاتچى تاريخى فاكلارا آرخالانراق شاعرين دريسينين ديرى-ديرى سوپولماسينين افسانه اولدوغونو بير داها تصديقلميشدير. من ده بو فكرده اولدوغومو قيد ائتميشم .

غضنفر پاشايئو اثرين ده گؤستريز كى، «حلب تاريخينه دايير منبع لر كتابينين» ۷-جى جيلدينين ۱۴۴-جو صحيفه سينده يازيلميشدير: «۸۲۰ هيجرى (۱۴۱۷ ميلادى - غ.پ.)، بو تاريخده حلب شهرينده ياشاميش مرتد نسيمي اؤلدورولموشدور. او، حروفيلرين شيخى ايدى. حلبده ياشاميش بو شيخين طرفدارلارى چوخ ايدى. اونون طريقت طرفدارلارينين آرتديغينى گؤرن سلطان (مصر سلطانى معيد - غ.پ.)، امر ائدير كى، اونون بوينو وورولسون، دريسى سوپولسون، دار آغاجيندان آسيلسين . بو فاكلت شاعرين معاصرلرى ابن حجر الصلاقانى (-۱۳۷۲ ۱۴۴۹)، شمس الدين سخاوى (۱۴۹۷-۱۴۲۷)، موفق الدين احمد ابن ابراهيم الحلبي (۱۵ عصر) و باشقالارينين اثرلرينده ده يئر آليب .

نسيمينين چاغداشى ابن حجر الصلاقانىين «عنب القمر بعنب العمر» ($\Theta nba \ \text{el-güm}r \ b\text{ian}ba \ \text{el-üm}r$) - «حيات اوغوللارى حقيقينده دولغون بيلگى» اثرينده خصوصى وورغولاميشدير: «اونون بوينو ووروب دريسيني سويدولار و جسدينى چارميخا چكديلر .»

غضنفر پاشايئو نسيمي ايله باغلى نسيمي شناسلىق علمينه گتيردى چوخ مهم بير يئنيلىك ده وار. آراشديريجي تاريخى-علمى منبع لرده عكسينى تاپميش

۱۲۹ شعرین ۶۸-نی غضنفر پاشایئو عراق دیوان نسخه‌سینده اوزه چیخارمیشدیر. غضنفر پاشایئوین نسیمی آراشدیرمالارینین و کسین اولاراق بو کتابین دقته لایق جهتیدیر کی، او، شاعرین باشقا هتج یئرده اولمایان، محض عراق نسخه‌سینده عکس اولونموش شعرلرینی سئچرک آیریجا تقدیم ائدیر، بونونلا دا، اصلینده، آراشدیرمیلارین یئنی نسیللرینه "بویورون، اؤیرین، بو شعرلرین ده درینلیکلرینه ائنین" مئسارینی وئیر .

نسیمین ائل ادبیاتی، شفاهی سؤز صنعتیمیزله باغلیلیقی حقیقینده غضنفر پاشایئوین ملاحظه‌لری داها سراسر و ایناندریجی اولماسی ایله بو ساحه‌ده ایندیک افاده ائدیلمیش قناعتلردن سئچیلیر .

بونون دا سببی، ظنیمجه، اوندان عبارتدیر کی، مؤلف نسیمی و فولکلور مناسبتلرینی شاعرین حیاتینین کئچدی بوتون جغرافیایانین فولکلورو مسطویسینده تدقیق ائدیر. نسیمی کیمی مستثنی لاری گرینجه گؤرمیین، آنلاماغین، دویماغین یولو ایسه یالنیز بو جور مقیاس‌لی یاناشمالاردان کئچیر .

نسیمی ایله باغلی مباحثه‌لی، سوناجان دقیق جوابی تاپیلمامیش مقاملار آز دئییل. غضنفر پاشایئوی بیر عالم کیمی سعجیه‌لندیرن مثبت کئیفیتلردن بیری ده اودور کی، آراشدیریجی هتج ده همیشه اوغور وعد ائتمه‌ین بو مرکب سواللارا دوغرو گئتمک‌دن چکینمیر. هانسیسا سوالا جوابینی تاپیر، هانسیسا سوالین دوزگون جوابینا دوغرو آپاران یوللاری نشان وئرمه‌یه چالیشیر، بونونلا دا او درسی وئرمیش اولور کی، نسیمینی لایقینجه درک ائتمک و هامینینکیلاشدیرماق عزمیندیکسه، گرک بئله سیناقلاردان چکینمیک، دایم نسیمی سواللارینا دوغرو قطعیتله ایرلیلیک .

غضنفر پاشایئوین بو اثری داھی متفکریمیزه ۱۴۱۷-جی ایله باش وئرمیش اعدامیندان سونرا یئنی دیریلیک وئرمک، اونون بو ملته یئنی قایدیشینی تامین ائتمک، شخصیتی و ادبی یادگارلارینی داها آیدین گؤرمه‌یه میدان آچماق یولوندا نجیب تشبثودور . نسیمییه و نسیمیلره آپاران یوللاردا امکدار علم خادمی، پروفیسور غضنفر پاشایئو کیمی حقیقلری گؤرمه‌یه و گؤسترمه‌یه قادیر یورولماز آراشدیریجیلار ایرلیدیکجه زیروه‌لریمیزی بوروین تاریخ دومانلاری داها آرتیق داغیلاجاق، دونلریمیز بیزه بوتون پارلاقلیغی ایله چاتاچاق .

غضنفر پاشایئوین نسیمی تدقیقلرینین ایلکین دیری اوندان عبارتدیر کی، او اؤزو نسیمینی گؤره بیلیر .

تأسف کی، نسیمینی گؤروب درک ائتمک امکانیندان محروم اولانلارین دا عمومی آخینا قوشولاراق قلمه آلدیغی چیی یازیلار آز راست گلمیریک .

غضنفر پاشایئوینسه نسیمینی اولدوغو کیمی گؤره بیلیمک گوجونو تامین ائدن ایلك شرط اونون نسیمی متنینه یاخیندان آشنالیغیدیر .

هله ایللر اؤنجه شاعرین «عراق دیوانی»نی نشر ائتدیرن غضنفر پاشایئو، طبیعی کی، بو متنشناسلیق آراشدیرماسی ائناسیندا هر مصراع اوزرینده دؤنه-دؤنه دوشونمه‌لی، دیگر نسخه‌لره مقایسه‌لر آپارمالی اولموش، نینین دوغرو، نینین یانلیش اولدوغونو دفعه‌لره چک-چئویر ائتمیشدیر. ایللر سونرا یئنیندین همین دیوانی آرتیق تصحیح‌لره نشر ائتدیرمه‌سی ایسه تصدیق‌لیر کی، ایلك نشردن سونرا دا آراشدیریجینین متنلره دایمی تماسی، اینجه‌له‌مه‌لری داوام ائتمیشدیر. بئله اوزونمدتلی انسیت گئدیشاتیندا ایسه، عاداتا، متن، اونون هر کلمه‌سی سنه دوغمالاشیر، سنینه دانیشماغا باشلاپیر، سن اونلاری اصل گؤزلیگی ایله گؤرمه‌یه داها یاخین اولورسان. گؤرنده ایسه گؤردویونو باشقالارینا دا گؤستریمک امکانی قازانیرسان .

غضنفر پاشایئوی بو مؤوضویا دوغمالاشدیران آیری بیر جهت اوندان عبارتدیر کی، او، آذربایجان ادبیاتشوناسلیغیندا کرکوک ائللرینده یارادیلیمیش آنادیللی ارثیمیزی مکمل شکلده آراشدیران ایلك و اساس عالم‌دیر. نسیمین حیاتینین سون پارچاسینین اؤتدویو محیطی، عرب دونیاسینداکی تورک‌دیللی و تورک مدنیتلی آب-هاوانی غضنفر پاشایئو اینجه‌لیکلرینه قدر بیلیر، بونا سیرا-سیرا کتابلار حصر ائدیب و همین بیلیکلر تملینده نسیمی ده اونا داها یوووق گلیب .

نسیمی ائله زیروه‌لریمیزدندیر کی، اونون ادبی ارثیندن اوزه چیخاریلان هر یئنی نمونه بو سؤز منظومه سینه داها محرم اولماغیمیز اوچون یئنی کؤرپویه چئویریلیر .

گورکملی نسیمی شناس عالم جهانگیر قهرمانووون نسیمی اثرلرینین تنقیدی متنین «علاوه‌لر» حصه‌سینده وئردیی، یالنیز بیر ایلامادا تصادف ائدیلن و بونا گؤره ده مباحثه‌لی قالان، نسیمییه عایید اولماسی احتمال ائدیلن

نسیمی صنعتینین فولکلور قایناقلاری و عاشق شعرى قاتلاری

Nəsimi sənətinin folklor qaynaqları və aşiq şeiri qatları.

غۇزئفر پاشایئو

Prof. Qəzənfər Paşayev

قویما بو گونو یارینا، سونرا سنه پشمان گلیر.

و یا:

گولو بیتمز تیکانسیز، دنیانین چون،

گولو ترک ائیله، کئچ جؤوری-تیکاندان.

نسیمینین حیاتی و یارادیجیلیغینین ایزلرینه بایاتیلاردا دا راست گلیریک:

سوی ایلاندر؛ شاهمار دا سوی ایلاندر.

نسیمی تک بو عاشق یولوندا سویولاندر.

شاعر یئری گلدیکجه مهارتله مترادف، تضادلاردان و س. بول-بول استفاده ائدیر:

گؤتور نقاب و خلقه گؤرون، ای شمسی قمر،

گؤروب اوتانا لیبندن نبات و قند و شکر.

و یا:

چون بقاسیزدیر جهانین ملک و مال و دولتی.

توکندی عقلیمین صبری، قراری قالمادی جانین. و س.

نسیمی خلق حکمتینین بارز نمونه سی اولان «اولماز» ردیفلی شعرینده کامل انسانین یئتیشمه سینده دؤرد عاملدن شریعت، طریقت، معرفت و حقیقتدن صحبت آچیر:

کیشی کیم معرفتده کامل اولماز،

اونا نوری عنایت حاصل اولماز.

شریعتده مکمل اولان آدم،

طریقت عالمینده غافل اولماز.

خدایه، وئرمگیل جاهیله دولت

جاهله دولت بیللاهی لایق اولماز.

خلایق غصه ایلن اولدو آخ و آه

غم و غصه دن نسنه حاصل اولماز.

هنر بابیندا لاف ائتمه، نسیمی!

اؤزون اؤین کیشیلر عاقل اولماز.

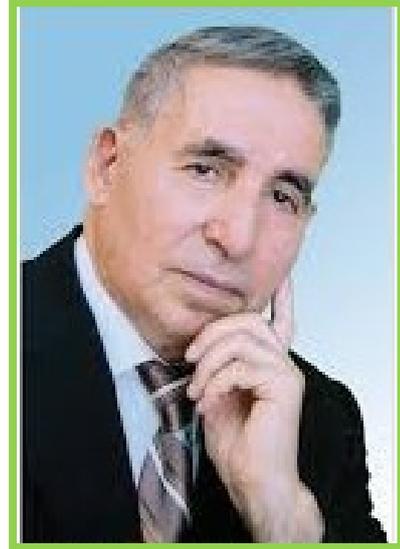
(باخ: دیوانین عراق نسخه سی ص. ۹۱)

بیزی بورادا شاعرین شریعت باره ده فکرلری دوشوندورور.

نسیمی، گؤرونديوو کیمی، شریعتده خصوصی دقت یئتیریر

و وورغولاییر کی، شریعتی مکمل بیلمه یین طریقتده کامل

اولماز. ائله بو بیت گؤستریر کی، نسیمی شریعتده، الهیته

برگردان: دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

ادبی- بدیعی فکر تاریخیمیزده مستثنی گوروی اولان نسیمی بدیعی دوشونجه لرینی، انسانی گؤروشلرینی بو گون ده آنلاشقلی بیر دیلده احتوا ائتمیش، اؤزونون ژنتیک یادداشینا حک اولونموش خلق، ائل-اوبا دوشونجه سینین داشیییجیسی اولان نظم سیستم یاراتمیشدیر. باشقا سؤزله دئسک، یوزلرله عبرتامیز خلق افاده لرینه، کلمه لره، آتالار سؤزلرینه فسونکار شعرین ده حیات وئرمیشدیر:

چون هر نه کیم اکرسن، آخیر بیچرسن آنی.

سؤز بیلنه یئتر، بیر سؤز، اؤزگه سواله دوشمه سین.

ای نسیمی، عاقبت وئرر یئله،

بی وفا ایله یئین نان و نمک.

معناجا زنگین، مضمونجا رنگارنگ اولان آتالار سؤزلری و

مثللر نسیمینین یارادیجیلیغینی بزیر. یئرینده دئیلمیش

آتالار سؤزو فکرین دیرینی بیره-اون آرتیریر. عراقدا

یاشایان سویداشلاریمیزین «بو گونون ایشینی یارینا قویما،

بلکه یارین سنه یار اولمادی» آتالار سؤزو نسیمیده گؤزل

سسلنیر: اوخو کتاب نفسین دیلینده، عینین (گؤزون -

غ.پ.) ساغ ایکن،

اوردوبادلی عاشق کریم (۱۸ عصر) و گۆیچهللی عاشق
العسگرین «یئددیدی» قیفیلندلری نسیمین
باغلامالارینا چوخ بنزیر، نسیمی شعرینین نظم سسله
نیشی، «زانر یادداشی» درحال دیولور.

اوردوبادلی کریمین قیفیلندیدن:

مندن سلام اولسون ملیک پاشایا،

نه شجردی، اونون بوداغی یئددی؟

یوز ایگیرمی دورد مین شاهین ایچینه،

یانیب شعله چکر چیراغی یئددی؟

نه گولدو کی، عالم دویماز ایگیندن،

نئجه دویماز لیلی مجنون خویوندان،

نه چشمه دی ایچمک اولماز سویوندان،

باشی بیردی، باشدان آیاغا یئددی؟

عاشق العسگرین قیفیلندیدن:

مغرور لوق ائله ییب استادام دئین،

او هانسی آغاجدی، تاغی یئددیدی؟

او آغاجدا بیر قوش یووا سالیبدی،

چارپاز سینه سینین داغی یئددیدی؟

نسیمین «باغلامالار»ینا رباعیلرینده داها چوخ تصادف
اندیلیر:

اللهم الاسما عبارتدیر ندن؟

سوره طاها اشارتدیر ندن؟

آدم حاکی کینایتدیر ندن؟

لوح محفوظ بشارتدیر ندن؟

***

اول ندیر کی، های و هوی آلتیدور؟

کیم گورودور بیر صدفده آلتی دور؟

بیست و هشت دن دیشخاری هنج نسنه یوخ،

فؤوق باشی، تحت آیاغی آلتیدور؟

***

حق دئدی کیم، یئر یئدی و گوی یئدی،

لامکان تختیندا گیزلیدیر یئدی.

گیزلو عالمده عیان اولدو یئدی.

دورد یئدی بیر کز ندن اولدو یئدی؟ و س.

(باخ: حمید آراسلی. آذربایجان ادبیاتی: تاریخی و
پروبلملری. باکی، «گنجلیک»، ۱۹۹۸، ص. ۲۸۳؛

بیگانه اولمامیشدیر. بونو نسیمین بوتون یارادیجیلیغی
بو یوزله مک اولور.

شاعر کامل انسانین یئتیشمه سینده معرفتی هر شئیدن
اوستون توتور، فانی دنیانین آلینا آلدانماغی توصیه ائدیر:

بیر اوچ توزدور کولکلر قارشیسیندا بو بدن،

عمر و موز قار تک اریر، هر آن گونشدن، شعله دن.

انسان اوچون معرفتدن اؤزگه یوخدور بیر بزرک،

گور صدف چیلپاقدیر، آنجاق قلبی زنگین اینجیتک

عاق انسان زر اوچون اؤز عمر و نوز و نوز هدر.

نسیمی شعرینین تأثیر گوجو بیر ده اونونلا باغلیدیر کی،
شاعر حیات حقیقتلرینی حیاتین اؤزوندن داها جانلی و
داها دقیق و نره بیلیمیشدیر:

ثروتین آرتدیقا بیل کی، آرتاجاق درد سرین،

سن اولن تک پارچالار اول ثروتی واریلیرین.

و یا:

دخی اوچ نسنه کؤنلو غمگین ائیلر،

قولاق دوت کیم ائدیم سنه حکایه.

یامان قونشو، یامان یولداش بدخو،

یامان اوورت سیاستدیر، سیاست (جزا).

نسیمی یارادیجیلیغی شیفاهی خلق ادبیاتی و عاشق
شعری قوشا ترقی ائتمیش، عاشق یارادیجیلیغینا یئنی
ژانرلار گتیرمیش، فورماجا اونون ترقیسینه تکان
و نریمیشدیر. بو تأثیری شاعرین قیفیلند باغلامالاریندا باریز
شکلده گورمک اولور:

نیه دورد اولدو سویو ایرماغین؟

سککیز اولدو قاپیسی اوچماغین؟

توبه آغاجینین ندیر یئمیشی؟

حق اونو ار یاراتدی، یوخسا دیشی؟

شاعرین «دیوانی» اوستونده یازیلیمیش باغلامالاری دا
چوخدور. چوخ بؤیوک و ماراقلی «نه دیر» باغلاماسیندان
و نر دیمیز مصراعلار شاعرین باغلامالاری حقیقینده دولغون
تصور یارادیر:

دوقوز آتا، یئدی آنا، دورد دایه دن و نر خبر،

دو چهار و پنج و ششین ساقی، بیناسی ندیر؟

یئدی یئر گؤگ، یئدی دریا، یئدی آیت، یئدی خط،

یئدی مصحف، موسی یا، چون یئدی بیضاسی ندیر؟

(باخ: دیوانین عراق نسخه سی، ص. ۴۸)

لزگی احمد:

او ندیر کی، دایانیبیدیر دایاق سیز؟

او ندیر کی، بویانیبیدیر بویاق سیز؟

او ندیر کی، دوغار السیز-آیاق سیز؟

اوچ آی کئچر آیاغی وار، الی وار؟

خسته قاسیم:

گۆی بیر چادیر، دایانیبیدیر دایاق سیز.

آیلا-گوندو، بویانیبیدیر بویاق سیز.

قورباغادیر، دوغار السیز-آیاق سیز.

اوچ آی کئچر، آیاغی وار، الی وار.

«قیفیلیند باغلاما» لار چاغداش عاشق-شاعرلریمیزین

یارادیجیلیغیندا دا گئنیش یاییلمیشدیر. عاشق شمشیر،

میکاییل آزافلی، عاشق عدالت، عاشق قربان، نارینج خاتون

و باشقالاری بو ژانردا قلم چالمیش و اوغور قازانمیشلار.

نسیمی یارادیجیلیغیندا شفاهی خلق شعریندن گلن،

عاشق یارادیجیلیغیندا داها چوخ گلیشمش جناسلاردا

راست گلینیر.

عاشق شمشیر عاشق یارادیجیلیغینین زیروه سی اولان

تجنیسه ۵ بندلیک قیفیلیند یاراتمیشدیر. عاشق-شاعرین

تجنیس-قیفیلیندیندن بیر بندی تقدیم ائدیریک:

دوخرسان دؤرد مین سجده قیلیر بیرینه،

اوتوز مینی اکرام ائدیر پیرینه.

اون ایکسی تاج قویبودو سرینه

آلتیسی گشت ائدیر قاش آراسیندا.

آزافلی میکاییلین دا قیفیلیندلی، «باغلاما دئییشمه» لری

چوخدور. ۲۰-جی عصرین ۲-جی یاریسیندا یازیب-

یارادان بو عاشیغین دا قیفیلیندلی، «باغلاما-

دئییشمه لری» دینله، طبیعتله، دنیانین گئدیشتای ايله

باغلیدیر.

عمادالدین نسیمی. سئچیلیمیش اثرلری. باکی، «آذرنشر»، ۱۹۷۳، ص. ۵۸۳، ۶۰۵، ۶۰۹.

معلومات دور کی، قیفیلیند و باغلامالارینی امتحانا چکمک اوچون یازیلیر و شاعرین «ندیر» قیفیلیندینده اولدوغو کیمی طبیعت، شریعت و کایناتین گیزلینلریندن بحث ائدیر.

آکادئمیک حمید آراسلی شاعرین بو تیپ شعرلیندن شوروی دؤنهمینده سؤز آچماغین ممکنسوزلویونو یاخشی بیلدییندن، شاعرین بئله اثرلرینی تحلیلله جلب ائدرکن یازیر:

نسیمی شعرلینده شاعرین آختاریشلاری، دنیا و کاینات حقیقینده دوشونجه لری مهم یئر توتور. او، حیاتیین سیرلرینی اؤیرنمه یه، کایناتی باشا دوشمه یه جان آتیر.

نسیمی طبیعت شناسلیغین گلیشدیی بیر دؤورده بو سواللارا جواب آختاریر، حیاتیین و کایناتین گیزلینلرینی آشکارلاماغا چالیشیر:

فلیین اصلی ننددیر، ملیین نسلی نندن؟

آدمین صورتینه بونجا طلبکار ندیر؟

اود و سو، تورباغ و یئل آدی ننددیر، آدم؟

اونا سجده نه اوچون، ابلیسه انکار ندیر؟

نسیمین قیفیلیند باغلامالاری دئمک اولار کی، بوتون

گورکملی عاشقلارا تأثیر ائدییدیر. بیز گورکملی عاشقلار

دئینده بوتون عاشق شعرینین عجازکار نمونه لرینی یارادان،

آغیر مجلسلری یولا وئرن، داستان قوشان، «باغلاما

دئییشمه لر» ده جسارته اشتراک ائدن، بدهتا شعر دئمک

قابیلیتینی نمایش ائتدیرن، عاشق شعر شکللریندن یئرلی-

یئرینده استفاده ائده بیلن، بوتون عاشق هاوالاریندان

خبردار اولان، اؤزو عاشق هاوالاری یارادان «دده»

عاشقلاری نظرده توتوروق. هر عاشق «قیفیلیند باغلاما»

یارادا بیلمز. باغلامالاری یاراتماق و درک ائتمک اوچون

گرک دیر کی، «شریعت» و «طریقت» علمیندن خبردار

اولاسان. اوردوبادلی کریم (۱۷ عصر)، خسته قاسیم (۱۸

عصر)، لزگی احمد (۱۸ عصر)، مشکینلی محمد (۱۹

عصر)، شمکیرلی حسین (۱۹ عصر)، عاشق العسگر و

بوزالقانی حسین هر ایکی علم ساحه سینی مکمل بیلن

قیفیلیند استالاری کیمی مشهور اولموشلار.

لزگی احمدله خسته قاسیمین «باغلاما دئییشمه» سی

دئییلنلره عیانی ثبوتدور:

نۆۋونە دە تصادف اندىلىر (آذربايجان ادبياتى: تارىخى و پروبلېملىرى، ص. ۲۸۲).

اصلينده قيفيلبندلرده هر سطر آيريچا جواب طلب ائنديينه گۆره تاپماجا ايله هئچ بير علاقەسى يوخدور. تاپماجاواری شعر فورماسى ايسه بيزيم ۱۹۹۲-جى ايلده بير ژانر كيمي اوزه چيخاردىغيميز «باياتى-تاپماجالار» دير. باياتى-تاپماجالارى فرقلىدىن جهت اوندان عبارتدير كى، باياتى فورماسيندا اولان بو ژانر بير جواب طلب ائدير.

مثلاً:

يا قانى

وئر مراديم، يا قانى،

دريادان بير قوش اوچدو

نه اتى وار، نه قانى.

(گمى).

بوز باغلار؛

قيشدا چاپلار بوز باغلار.

عاشق بير حكمت گؤروب

اود ايچينده بوز باغلار

(بيشميش سودون قايماعى)

«باياتى-تاپماجالار» آحتى چاغداش عاشقلاريميزدا دا تصادف اندىلىر. عاشق شمشيردن وئردىمىز ايكي نمونه دئىيلنلرى تصديقليير:

آياغى-الى قاندى،

دوداغى-ديلى قاندى.

معجزه دريا گؤردوم

سويو دوز، گولو قاندى.

ايكى آت وار اوزاقدا،

برقراردى هر واختدا.

قاراسى آدام ييخار

آغى گزر قوجاقدا.

(عاشق شمشير. شعرلر. «يازيچى»، ۱۹۸۰، ص. ۲۴۰-۲۴۱).

عاشق حسين شمكيرليني (۱۹ عصر) هئچ بير عاشقدا تصادف ائتمديمىز، «ديوانى» عاشق هاواسى اوستونده يازيلميش، قيفيلند آدى ايله تقديم ائدىلن اوچ بندن عبارت «وئرير» آدى مارقلى شعرى واردير. شعرى بورادا وئرمىي مناسب بيلديك:

بو گون بير حيوانات گؤردوم، زنبور كيمي شان وئرير،

عاشق-شاعر سليان عاشقلارى عدالت، قربان و نفتچالادان نارينچ خاتونون قيفيلبندلرينى آچميشدير. قيفيلبندلر عاشق ياراديجيلىغيندا سيناك ميدانيدير. بورادا نمونه اوچون عاشق عدالتين بئش بندليك قيفيلبندينين ۲ بندينى و ميكايل آزافليني آچماسيني وئرمىي مناسب بيلديك:

عاشق عدالت:

بير آغاجدى، ايكي بوداق، دؤرد ده نار،

دؤرد باغچادى، دؤرد باغباندى، دؤرد ده نار.

دؤرد آلمادى، دؤرد هئيوادى، دؤرد ده نار.

او ناردان بير دسته اوز منه گؤندر.

ميكايل آزافلى:

بير آى ايكي ياريم، آى هفتهسى دؤرد،

آديناسى دؤرد، چرشنه دؤرد، خاصى دؤرد.

شبهسى دؤرد، بازارى دؤرد، دسى دؤرد،

بير ايلده دؤرد فصل، دؤز، گؤنديريم.

عاشق عدالت:

عدالت سيررينى ائيلمز آشكار،

او ندير كؤنولده توتماير قرار؟

او ندير هر شئيدن چوخ طلب سورار،

بيلمهسن سؤزومو ساز منه گؤندر.

ميكايل آزافلى:

آزافلى ميكايل ائيله سين آشكار،

فكردير، توتماير كؤنولده قرار.

طاماحدى، هر شئيدن چوخ طلب سورار

سؤزلرين اوستوندن سؤز گؤنديريم.

بو قيفيلبندين اوستونده چوخ داينماغيمين سببى وار.

نسيمين ايلك نمونه لريني ياراتديغى «باغلامالار»،

«قيفيلبندلر» گليشديرر او سوييه چاتميشدير كى،

عاشقلار زمانه ميزده بير-بيريني قيفيلبنده امتحانا چكير.

ياخين واختلارا قدر قيفيلبندى آچا بيلمهين عاشقلار

مغلوب حساب ائديلىر و سازى اليندن آلينييرميش. عاشق

عدالتين قيفيلبندينين سونونجو مصراعسى دئىيلنلره

ئوتدور: «بيلمهسن سؤزومو ساز منه گؤندر»، يعنى مغلوب

اولدوغونا گؤره سازيني گؤندر.

آكادئميك حميد آراسلى «قيفيلبنده باغلامالار» دان

دانيشاركن يازير: نسيمي اثرلرينده عاشق شعريميزده

دئيشمه لرده چوخ استفاده اولونان تاپماجاواری شعر

شعرلرینین نظم آپماسینی حروفیلیک نقطه نظریندن
آراشدیرمیشدیر (باخ: حاجی فرودین قربانسوی. عمادالدین
نسیمی. باکی، «علم»، ۲۰۱۹).

نسیمینین «الف-لام» و «ترس الفبا» سی سایه سینده
حروفیچیلیک ایدئیلاری تکجه دیوان ادبیاتیندا دئییل،
عاشق شعرین ده دا اؤز عکسینی تاپمیشدیر.
ماراقلیدیر کی، «الف-لام» عاشقلار آراسیندا داها چوخ
«الف-بی» کیمی تانینیر.

۲۰-جی عصرین ۲-جی یاریسیندا آزافلی میکاییللا ملا
احمد آراسیندا باش توتان، عاشق صنعتینده هله لیک
سونونجو اولان «باغلاما-دئییشمه» ده بو افاده یه تصادف
اؤدیلیر: «آزافلی ناراضیلیغینی بیلدیردی:

- آ ملا احمد، مجلسین قایداسی وار، دیوانیدن سونرا
تحنیسه کئچرلر. سن ایسه بیرباشا قیفیلیند باغلامایا
کئچدین.

ملا احمد باشلادی اسپب-جوشماغا:

— بورا باخ، منه «الف-بی» اؤیرتمه. باغلامانین جواپینی
وئر، بیلیمیرسنسه، سازینی قوی گئت (باخ: میکاییل آزافلی.
قوجا آزافلییام. «نورلان»، ۲۰۰۸، ص. ۵۸۰).

«الف-لام» ین دقته لاییق نمونه لرینی عاشق العسگر، ائل
شاعری موسی، نؤورس ایمان، شاعر عبدالعظیم و ملا
جمعه یاراتمیشلار. سایات نووا دا بو ژانردا قلمینی
سینامیشدیر.

تصور یارانسین دئییه، ائل شاعری موسینین «قوشما»
اوستونده یازیلیمیش «الف-لام» ینین ۱-جی و سونونجو
مصراعلارینی تقدیم ائدیریک:

«الف» — الله ایسمین ازیر ائیلدیم،

«ب ی» — بویوردو لطف احسان چاغیدیر.

«ی ی» یالوار، موسی، سنی قول ائیلر،

نازلی یاره یالوارماغین چاغیدیر.

(سلمان ممتاز. «آذربایجان ادبیاتی (ئل شاعرلری)». باکی،
«نورلان»، ۲۰۰۵، ص. ۲۳۳-۲۳۴).

**حیاتی بویو یارادیجیلیق آختاریشلاریندا
اولان، عاشق شعرینین بوتون شکلرینده
قلمینی اوغورلا سینایان، «شریعت» و
«طریقت» علمینی مکمل بیلن، قوشما،**

خۇریی یوک ایله گلیر، نفسی دومان وئریر.
دیندیریرسن دانیشماغا، ناله وئریر آسمانا،
نه یترده دی، نه گویده دی، صدری اوسته یان وئریر.

بیر باشی وار، بیر آیاغی، گۆز نچه داماغی وار،
ایکی قولو، بیر بوغازی، تک بیرجه دوداغی وار.
ایلشیددی بیر مقامدا، نچه مین اویلاغی وار،
قوی ائشیتسین، هامی بیلسین، هر گلنه نان وئریر.

گل بیچاره عاشق حسین، قیل سؤزونو مختصر،
آبی اونون بول اولاندا اولور دلی، دنگسر.

ائشیدنلر، فکر وئرین بو سؤزومه سر به سر،

اگر کی، آغام اولماسا، صدقینه گمان وئریر.

(باخ: عاشق ادبیاتی آنتولوگییسی. باکی، ۲۰۱۷، ص. ۲۰۲).

معلومدور کی، قیفیلیند قوشما اوسته یازیلیر و هر سطر
جواب طلب ائدیر. لاکین اوچ بنددن عبارت «وئریر»
شعرینین یالیز بیر جواپی وار: — «دیرمان». گؤرؤندویو
کیمی اوستاد عاشق یارادیجیلیق آختاریشیندا اولموش،
عاشق یارادیجیلیغینی زنگینلشدیرمیشدیر.

نسیمینین عاشق یارادیجیلیغینا گتیردی یئنیلیکلردن
بیری ده «الف-لام» و «ترس الفبا» دیر. آکادئمیک حمید
آراسلی شاعرین اوچ «الف-لام» و ایکی «ترس الفبا» سینی
وئریمیشدیر (باخ: نسیمی. سئچیلیمیش اثرلری. باکی،
«آذرشر»، ۱۹۷۳، ص. ۵۲۷-۵۳۸).

«الف-لام» دا هر مصراعین ایلك كلمه سینین ایلك حرفی
عرب الفباسینین سیرا ایله دوزولوشو اساسیندا وئرلیر.
مثلاً:

الف — الا قامتین هر کیم گؤرر بیجان اولور،

ب ی — بشارت بولدو هر کیم دلبری سلطان اولور،

ت ی — تمنا وصلینی ائتدیم، نیازیم باخ بودور،

ث ی — ثنا ائتمکلیک اوچون اوش جانیم قربان اولور.

جیم — جمله خوبلارین سلطانی سنسن، ای پری،

ح ی — حسن ایچره نیگاریم یوسف کعان اولور و س.

«ترس الفبا» دا ایسه شعر الفبانین سون حرفی ایله
باشلاپیر و ایلك حرفه دوغرو گئدیر و «ترس الفبا» شعر
شکلی یارانیر.

کلاسیک ادبیاتیمیزین و «الهیات» علمینین بیلجیسی،
تانینیمیش عالم حاجی فرودین قربانسوی «الف-لام» و
«ترس الفبا» اوزرینده تدقیقات آپارمیش، نسیمی

نئچه مین «جیم» جمع اولوبدو،

یازیلیبدی قرآنا؟

ار عاشق سان، سؤیله گؤروم،

«ح ی» بی، «خ ی» بی نئچه دیر؟

ملا جمعه دن باشقا بوتون عاشقلارین «الف-لام» لاری

دینی مؤوضودادیر و شبهه سیز شریعتین، الهیات علمینین

قاورانیلما سینا خدمت ائدیردی.

اعتراف ائتملیک کی، گورکملی عاشق ملا جمعه نین

یارانیدیغی «الف-لام» و «ترس الفبا» نسیمینین روحونا

داها یاخیندیر. عاشیغین «الف-لام» و «ترس الفبا» سینین

فرقلندیرن جهت اونلارین یالنیز عشق، محبت، سئوگی

ایله باغلی اولماسیندادیر.

اونو دا دئیک کی، «الف-لام» و «ترس الفبا» نین ان

یاخشى نمونه لرینی ملا جمعه یاراتمیشدیر. عمومیتله، ملا

جمعه بو عاشق شعر شکلینی چوخ گلیشدیرمیشدیر،

عاشق یارادیجیلیغینی زنگینلشدیرمیشدیر.

یایقین «الف-لام» دان اختصارلا نمونه:

قیز

«الف» - الین وئر الیمه

گندک بیزیم ائلره، قیز!

«ب ی» - باخیب گونیرم،

اوزونده کی تئلره قیز!

«جیم» - جمالین اوخشاییر،

تئر آچیلان گوللره، قیز!

«ح ی» - هرهم سوناسیسان،

اوچوب قوندون گوللره، قیز!

«لام» - لیلیدن درس گؤتوروب،

دؤندردين مجنونه منی

«میم» - میثلین جلا، منی

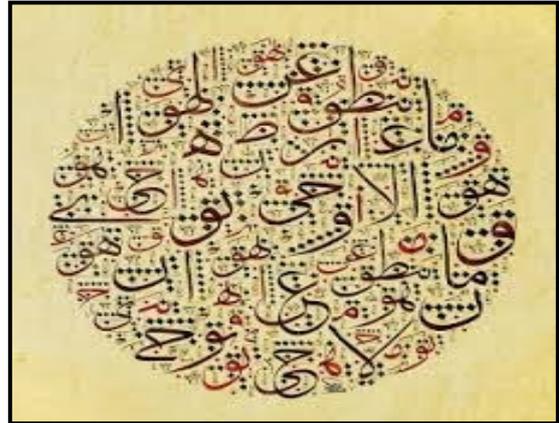
قویموسین نه حاللارا، قیز.

«ی ی» - یاخین چک اؤزونه،

ملا جمعه وفاداری

سارماشسین کمر کیمی،

اینجه نازیک بئلره، قیز.

دیوانی اوستونده «الف-لام» ی ایله برابر، دده
العسگر گرایلی اوستونده ۳۶ مصراعلیق شعرینده
«الف-لام» ین دینی باخیمدان ان گؤزل نمونه سینین
یاراتمیشدیر:

ابتدای «الف» - الله،

«ب ی» - بیرلییه دالندی.

«ت ی» - تکدی، واحدی-یکتا،

عارف بو علمه بلددی...

***

العسگر، توتدوغون گناه،

باغیشلانسا، چوخ حورمتدی.

(عاشق العسگر، ۱-جی جلد، باکی، «علم»، ۱۹۷۳،

ص. ۷۳-۷۴).

نؤورس ایمان و شاعر عبدالعظیمین هر ایکیسینین ایکی

«الف-لام» ی وار.

نؤورس ایماندان نمونه:

«جیم» - جلیلیدی، هم جباردی

چوخ اوجادى جلالی.

«ح» - حالیدی هر احوالدان

بیلیر حرام-حالالی.

«خ» - خالیقدی، خدمتینده

یوخدو، خوفو-خیالی.

«دال» - دلالت دلیل وئریب

دوغرو دین-ارکانه دیر.

شاعر عبدالعظیمین «الف-لام» ی قیفلیندیر:

اوخونان عزیز قرآنین

«الف»، «ب ی» نئچه دیر؟

عارف سنسه، سؤیله گؤروم،

«ت ی» بی، «س ی» بی نئچه دیر؟

بیر «میم» حرف دیله دوشوب، «ت» او «ر»، «سین» اوخویوب. به الحمدالله گشت ائیلدیم «دال» ی «واو» d، «ض» یین گۆروب.

ماراقلیدیر کی، تدقیقات چی هر مصراع اوزره حرفلرین نه معنا وئردینی مصراعنین اولینده کی فکره اساساً آچا بیلمیشدی: یاز، یوز (اوز)، ناز، قیلیخ، لب، یاناخ، گۆز، درس، ترس، دوز. (باخ: ملا جمعه. اثرلری. باکی، «شرق-غرب»، ۲۰۰۶، ص. ۱۹-۲۰).

مرسوم «الف-لام» دا عربجه حرف وئریلیر و ملا جمعه نین «اوغراد» «الف-لام» یندا اولدوغو کیمی سونرا معناسی آچیلیر.

«الف» - ائيله بیر مرحمت،

مطلبیمه چاتیم، گئدیم.

«ب ی» - باغریما باسیم سنی،

جانیم جانه قاتیم، گئدیم.

«ت ی» - تداروک گۆر آخشاما،

بیرجه چیمیر یاتیم، گئدیم.

ملا جمعه نین بعضی «الف-لام» لاریندا مصراعدان حاصل اولان فکره اساساً حرفلرین نه معنا وئردیی آچیقلا تیر. مثلاً: بلبل سایاق جوشه گلدیم «ی ی» او «الف»، «ض» این گۆروب.

مصراعنین اوولکی حصه سی آچیقجا گۆستریر کی، صحبت یازدان گئدیر. عربجه حرفلر بونو تصدیق لییر. باشقا بیر مثال:

بال شربتی سورماقلیغا «لا» ایله «ب ی» یارادیب.

گۆرونديوو کیمی، صحبت «لب» دن گئدیر.

ملا جمعه نین «گۆروب» «الف-لام» ینی فرقلندیرن بیر جهت ده واردیر. مصراعلار هانسی حرفله باشلا ییرسا، همین حرفله بیتیر.

عاشق یارادیجیلیغیندا مصراعنین ایلك و سون حرفلری عینی حرفله باشلا ییر و بیتیرسه «اول-آخر» شعر فورماسی حساب اولونور. یقین بونا گۆره دیر کی، پروف. پاشا افندیئو عاشیغین «الف-لام» ینی «اول-آخر» شعرلر سیراسیندا وئرمیشدیر (باخ: ملا جمعه. اثرلری. باکی، «شرق-غرب»، ۲۰۰۶، ص. ۴۰۱). حالبوکی «اول-آخر» این ملا جمعه نین «گۆروب» «الف-لام» ینا هنج بیر اوخشارلیغی یوخدور. مثلاً:

نالہ چکن بیر بلبلم، گل اوستونده سن دایان،

«گلسین» آدلی «ترس الفبا» دا یازدیغی شعریندن آزجا قیسالتمایله نمونه:

«زاد» - زررافیم، دورری-گهر،

قیمت وئریب آلان گلسین.

«ص» - صدقیله دانیشارام،

سیم و زری اولان گلسین.

«ت ی» - دوروستون دئیم سیزه،

دریا کیمی دولان گلسین.

«سین» - شیطانا لعنت ائدیب،

حاقی یادا سالان گلسین.

«ظ» - ظندینی ایتیرمه ییب،

سؤیله مه ییب یالان گلسین.

«سین» - سینهدن قاینایبان،

عشق اهلینی بیلن گلسین.

«الف» - الله، نه سبیدن

شاد کۆنلوم ائتدین شیکسته،

«ص» - ساغساغان جمدک یانیندا

قیزیل قوشلا دورار قصده،

ملا جمعه بیر بلبلدو

لاچین اولوب چالان گلسین.

ملا جومعه نین تام فرقلی «الف-لام» لاری دا واردیر.

«گۆروب» بئله لریندندیر. عاشیغین ان مکمل

تدقیقات چیسسی، گورکملی فولکلورشناس عالمیمیز

پروفیسور پاشا افندیئو بو شعرلری دیوانی آدلاندیرمیشدی.

اصلینده بو شعرلر «الف-لام» ین فرقلی فورماسیدیر. چوخ

دا بؤیوک اولمایان «گۆروب» «الف-لام» اینی بورادا وئریب

فکریمیزی آیدینلاشدیرماغا چالیشاجاییق.

بلبل سایاق جوشه گلدیم «ی ی» «الف»، «ض» ین گۆروب،

باشلادیم گفتار دئمه یه «ی ی» او «واو» «ر» ین گۆروب.

بديرلنمیش جمالینا قالمیشام مایل اولوب،

بیلدیم جاندان خیر یوخدور «میم» او «الف»، «ز» ی

گۆروب.

بیر الله یم نه خوش سنده «قاف» او، «لام»، «خ» یارادیب.

بال شعریتی سورماقلیغا «لام» ایله «ب» یارادیب.

بوسه اوچون عاشیغینه «ی ی»، «نون» و «خ» یارادیب.

باشیم وئرسه م فدا یه «کاف»، «واو» او «ض» نی گۆروب،

بسم الله دان ملا جمعه «دال» او، «ر» ی «سین» اوخویوب.

بو سنودانی مشق ائیلهدی «ف»، «ر»، «سین» اوخویوب.

حکیم گلیب دئسه سنه وئج سیز یئرہ آز آغلا،
بو دنیا دا غم چکه سن «دال» ی «الف» «دال» یینن.
(دادینن)

چکینمه دن دئیہ بیلریک کی، «الف-لام» عاشق شعر
شکلینین ان مکمل نمونه لرینی ملا جمعه یاراتمیش و
عاشق شعرینی خیلی درجه ده زنگینلشدیرمیشدیر.
صحت آجدیغیمیز بو ایکی عاشق شعر شکلیندن -
«باغلاما» و «الف-لام» دان، ائل جه ده شاعرین
قوشمالاریندان و باشقا شعر شکلریندن گؤرمک اولور کی،
داھی نسیمی عاشق یارادیجیلیغینا نئجه قوتلی تأثیر
اتمیشدیر.

نسیمینین چوخسایلی قوشمالارینین دا عاشق
یارادیجیلیغینا جدی تأثیری گؤز قاباغیندادیر. شاعرین
قوشمالارینین دیلینین صافیغی، شیرینلیگی، ساده لیگی
حیرتامیزدیر، سانکی گونوموزده یازیلیبلار:
بلرین قندینه شکر دئدیله،
جان-شیرینه گؤر نلر دئدیله.

جان دئمیشلر، دوداغینه هئی، هئی!
بو سؤزو گؤر نه مختصر دئدیله.

***

گل، ای دلبر کی، حسنون آیه دوشموش،
یوزون گؤرموش، گونش سؤودایه دوشموش.

***

منیم یاریم، وفاداریم، گل آخر،
ملک صورتلی دیلداریم، گل آخر.

تأسف کی، بئله گؤزل قوشمالار یازان نسیمینین تدقیق
انتدییمیز اثرلری آراسیندا عاشق شعرینین ان اویناق و
آخیجی شکلی گراییلارلا راست گلمدیک. حالبوکی قوشما
ایله گرایلی بیر-بیرینه چوخ یاخیندیر. یگانه فرق
گرایلینین سککیز، قوشمانین اون بیر هجadan عبارت
اولماسیدیر.

ماراقلیدیر کی، آکادئمیک حمید آراسلی نسیمینین
مشهور «منده سیغار ایکی جهان، من بو جهان سیغمازام»
غزلینی گرایلی کیمی تقدیم اتمیشدیر:

منده سیغار ایکی جاهان،
من بو جاهانا سیغمازام.

نجیم جانین قربانیام، گئتمگین سن دایان،
نه مدتدیر من یانیرام، اسمی پنهان، سن ده یان
نامرد اولما، گل یانیم، ای ظالم میننتینن.
ملا جمعه نین تامامیله فرقلنن «آرتیق»، «ولما»،
«گؤزل»، «الفه»، «ای قاصد»، «شیریندی سئودیم»،
«الف-دالین» کیمی چوخ ماراقلی شعرلری واردیر. دئمک
اولار کی، اونلارین هامیسی عشق، محبتدن بحث اندیر.
عاشیغین قوشما اوستونده یازیلیمیش اوچ بندلیک
«شیریندی سئودیم» «الف-لام» ی دئییلنله دایاق اولور:
دوست دا اؤز دوستوندان اولورمو بئزار،
یاتمیرام گئجه لر، «ف»، «کاف» ی، «ر» دن.
سینه م بوتاسینا سنسن کاماندار،
کنچیردیم اوخلارین «جیم»، «کاف» ی، «ر» دن.

باغبان اولان قولوق ائیلر باغا دا،
سونالار مشهور دو تئله، جیغادا،
خدمتکارین گؤزو اولار آغادا،
آغا نه ایستتیر «نون»، «کاف» ی، «ر» دن.

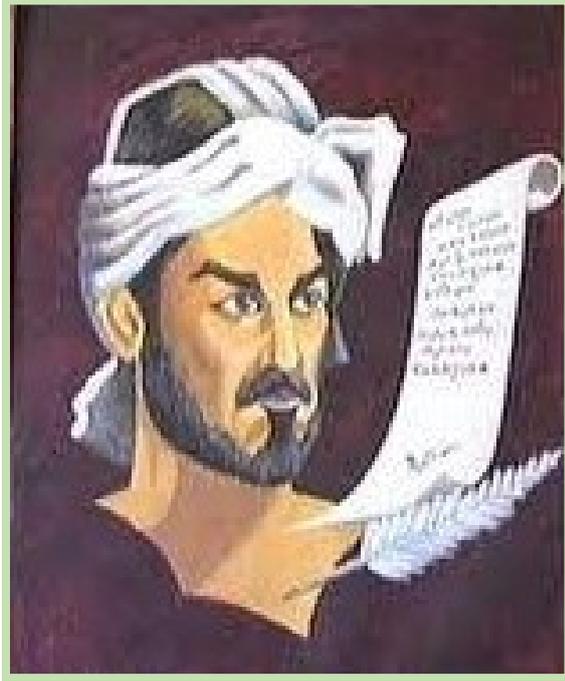
ملا جمعه اوخور تورکو، عربی،
آرزولار اؤزونه خاکی ترابی،
اسم پنهان، بلبرینین شرابی،

شیریندی، سئودیم، «شین»، «کاف» ی، «ر» دن.
(حرفلرین معناسی: فکر، جیگر، نؤکر، شکر).

عاشیغین «الف-لام» لاری آخیجیلیغی، دیلین شیرینلیگی،
معنا درینلیگی، خلق دیلینین زنگینلیگی ایله آدامی
حیرته گتیریر.

اسم پنهان، گل باریشاق، ایندی رقیب یاندادی،
آیریلیق دا بئش گون اولار، غم هیجرانین جاندادی،
یقین بیلدیم، بو باره ده کوللی تقصیر منده دی،
آ بی وفا، سن یانیشما «ی» «الف» «دال» یینن.
(یادینن)

بختی قارا ملا جمعه، چک سیننه ساز، آغلا،
قلم آلیب بیر دردینی مین دفتره یاز، آغلا.

بورادا نسیمینین فضولی یارادیجیلیغینا تأثیریندن ده دانیشماق اولار. چونکی نسیمینین ده، فضولینین ده بیر چوخ داخلی قافییه‌لی غزللری هئجا وزینه یاخین هزج بحرینده (بحرینده) ۲نوع) یازلمیشدیر. نسیمی عاشق العسگر یارادیجیلیغینا دا تأثیر ائتمیشدیر. عاشق العسگرین «آ یمنده‌دی» گرایلیسیندا داهی سؤز باهادیرلاریندان، او جمله‌دن ده، نسیمین بحث ائتمه‌سی سلفینین شهرتینین و عاشیغا تأثیرینین گؤستریجیسیدیر: فضولی، حافظ، نسیمی – اونلار دا یازدیغی آیه، منده‌دی. نسیمینین عاشق العسگر یارادیجیلیغینا تأثیری تکجه «الف-لام» شعر شکلینده دئییل، شاعرین شعرین ده صحبت آچدیغی فکرینی ترقی ائتدیرمه‌سی، اوندان بهره‌لنمه‌سی نسیمی عنعنه‌سینین داوام ائتدیریلمه‌سینه اشاره‌دیر. داهای دوغروسو، بو، عاشیغی شاعرین دعوامچیسی حساب ائتمه‌یه اساس وئریر:

نسیمیده:

دخی کؤنلو ائدر اوچ نسنه غمگین
قولاق اور کیم، ائدم سانا حکایه:
یامان قونشو، یامان یولداشی – بدخو،
یامان اوورت سیاستدیر، سیاست.
عاشق العسگرده:
بو دنیا دا اوچ شئی باشا بلادیر،
یامان اوغول، یامان آرواد، یامان آت.

گهری-لامکان منم

کؤون و مکانا سیغمازام.

(باخ: آذربایجان ادبیاتی: تاریخی و پروبلملری. باکی، ۱۹۹۸، ص. ۲۵۰.)

تدقیقات آپاراندا گوردوک کی، نسیمی و فضولینین داخلی قافییه‌لی غزللری هئجا وزینه یاخین هزج بحرینده یازیلدیغینا گؤره اونلاری آسانلیقلا گرایلی شکلینه سالماق اولور.

مثلاً نسیمینین هزج بحرینده (۲نوع) یازدیغی الله اکبر، ای صنم، حسنونه حیران اولموشام، قؤص قزح‌دی قاشلارین، یایینه قربان اولموشام. –مطلعی ایله باشلایان بو و یا بیر چوخ باشقا غزللرینی آسانلیقلا گرایلییا چئویرمک اولور:

الله اکبر، ائی صنم،

حسنونه حیران اولموشام،

قؤص قزح‌دی قاشلارین،

یایینه قربان اولموشام.

تکرارسیز شاعر صمد وورغون فضولینین مشهور غزلینی مهارتله گرایلی شکلینه سالاراق شعرینین وزینه او یغونلاشدیرمیشدیر:

محنت چمنیندن گل دره-دره،

اوجالیدی شاعرین آهی گؤیلره:

«شب هجران یانار جانیم،

تؤکر قان چشم گیر یانیم،

اویادار خلقی افقانیم،

قارا بختیم اویانمازمی؟»

فضولی یوردونون غم سسیدیر بو،

پریشان بیر ائلین ناله‌سیدیر بو.

خلق شاعری خلیل رضا اولوتورک ده فضولین استفاده ائدرک گؤزل بیر گرایلی یاراتمیشدیر:

«شب هیجران یانار جانیم،

تؤکر قان چشم گیر یانیم،

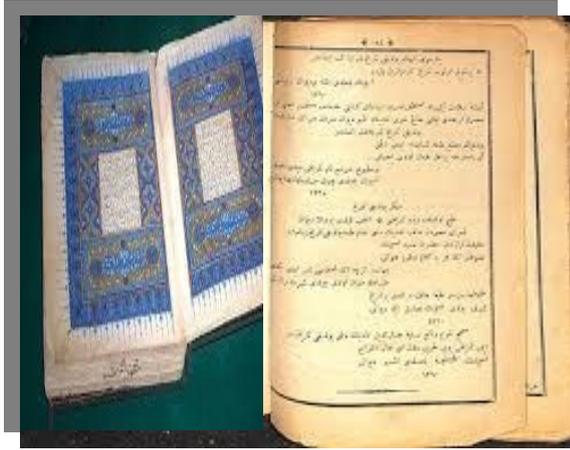
اویادار خلقی افقانیم»،

او ساحلده، بو ساحلده.

بیرلشیب بیر جان اولمالی،

بو تئوؤ آذربایجان اولمالی

او ساحل ده، بو ساحل ده.

نسيمين زامانيندان آلتی عصردن آرتیق واخت کچمه سينه باخماياراق، اثرلرينی آسانليقلا اوخويور، ديلينين شيرينليينه واله اولور و سئويریک. اون ايلدن آرتیق نسيمی حقيقينده ايکيجلدلیک شعر اوزرينده ايشله ين خلق شاعری قابیل شاعرین ديلينين صافليغينا، سادليينه، آخيجليغينا حسد آپاراق يازميشدير:

او اوزاق، او قديم ليساننا بير باخ،

بوللور بولاق کیمی سوزولر، چاغلار.

اثر وار يازيلىب اوتوز ايل قاباق،

اوتوز جور لغته احتياجی وار.

حیرتاميز شعری ایله دؤوروندن چوخ يوكسکده دوران نسيمی قدرتلی شاعر ایدی. آکادئمیک محسون ناغيسويون دوغرو اولراق قید ائتدی کیمی، نسيمین بؤيوکلويو اوندادير کی، آنا دیلی اولان تورک دیلینی عرب و فارس دیللی سوییه سينه قالدیرا بيلميشدی.

بو بؤيوک هنر ایدی و بو هنرين آرخاسیندا ديليميزه، ادبیاتیميزا، خلقیميزا سونسوز محبت دوروردو.

آلمان عالمی لئینيسين مشهور کلامی واردیر: «منه مکمل دیل وئرين، سیزه مکمل مدنیت وئريم» (باخ: ض.وئردی یثوا، ف.آغایثوا، م.عادل اف. دیل چیلیک پروبلئملری. باکی، «معارف»، ۱۹۸۲، ص.۱۸۹).

نسيمی دوغما ديليمیزی عرب و فارس دیللی سوییه سينه قالدیرماقلا مدنیتیميزه مثلسیز خدمت گؤستميشدير.

بیزه ائله گلیر کی، آذربایجان ديلينين گليشمه مرحله لرینی دؤورلشدیررکن ۱-جی مرحله نی نسيمی ایله باشلاماق دوغرو اولاردی.

ایستیرسن قورتاراسان الیندن

بیرنی بوشلا، بیرنی بوشا، بیرنی سات.

حمید آراسلی یازیر کی، نسيمین زندان شعرلی آراسیندا وطن حسرتی، کدر، نيسگیلی بیر قلبین آرزولاری دویولور. شاعر بلبلون سسیندن تأثیرلنهرک کؤورلیر. بلبلون یانقلی سسی اونا وطنی و کچمیشلری خاطرلادیر:

هر سحر وقتینده کیم، بلبل فغانه باشلر

آهیم آرتار شؤیله کیم، آخار گؤزومدن یاشلر.

گؤر نئجه فریاد ائدر بیچاره بلبل درد ایلر

کیم، آنین فریادینا افغانه گلمیش داشلر.

نسيمین ۶۰۰ ایل سونرا دنيايا گلن نسيمی شعرینی یاخشی بیلن، عاشق-شاعر آزافلی میکاییل دا زینداندان اولارکن عینی حسلری کچیرمیشدير:

گئت اؤت غیرى خیاباندا،

نه گزیرسن بو ویراندا.

سنی ده آغلار گؤرنده

دردیم اولور یوز، آی بلبل.

آزافلی تک یانما اوددا،

نشه چوخدو بو حیاندا.

او چکدیین ناله آلتندا،

یاندیم، اولدوم کؤز، آی بلبل.

نسيمین تأثیری آیدینجا گؤرونور. نسيمین تأثیرینی آزافلینین باشقا زیندان شعرلریندن ده گؤرمک اولار. نسيمیده:

ترک جان قیلدی نسيمی، کچدی بو باشدان دخی،
قاندا قالدی آتا-آنا، قوم ایله قارداشلر.

آزافلی میکاییلدا:

بلکه زیندانلاردا اولدوم، گلمدیم،

آغیر ائللی بیزیم کانلار، الوداع.

قوهومان، قارداشان، آشنا-یاریمان

دوستنان کچیردیم آنلار، الويدا.

نسيمی اثرلرینین تأثیر گوجو هر شئیدن اول اونون جانلی خلق ديليندن بهره لنهرک خلق روحوندا یازماسی ایله باغلی اولموشدور.

قیشین چیلله سی (چله ی زمستان) نیز به معنای کشیدگی نهایی سرماست که دو تاست یکی چهل روزه (بؤیوک چیلله) یکی بیست روزه (کیچیک چیلله)، یعنی زمستان دوبار به اوج می رسد. چیلله گنجه (شب دارای کشیدگی نهایی) وقتی گفته می شود «چیلله گنجه سی» (شب چله) در واقع یعنی کشیدگی شب. ولی تحت تاثیر تفسیرهای رایج به معنای شروع زمستان تلقی می شود که البته اینگونه نیست.

اینکه چرا «چیلله» یا «چله» که معنای زه کمان و محل نشستن ته تیر در کمان و مآلا مفهوم نهایت کشیدگی را در مورد «بلندترین شب»، «شدت تابستان» و «شدت زمستان» (که دقیقا معادل climax - نقطه اوج - آمده از زبانهای یونانی و لاتین است) بایستی با عدد «چهل» توجیه و تفسیر نمود کاری است که برخی از روشنفکران پرداخته اند و خود نیز بایستی جوابگو باشند.

بدون هیچ تردید واژه «چیلله» یا «چله» با واژه‌ی یاد شده «climax» از یک ریشه و منشأ می باشد. در منبع شناسی تولید واژگان صدای (ل) دارای مفهوم «انتقال» می باشد. مطابق همان منبع تکرار یک صدا مفهوم استمرار تکراری حرکت و عمل را دارد. پس «چیلله» یا «چله» دارای مفهومی است که در آن عمل انتقال به تکرار اتفاق می افتد.

اگر «چله» معنی «چهل لا» نیز داشته باشد آنوقت پرسیدنی است که اولاً خود «چهل» از کجا آمده و دوم اینکه معنای پله چیست؟ منطقی است بپذیریم که «چهل» از «چیلله» حاصل شده است. فقط فراموش نشود ادیبان منکر وجود تشدید نیز در فارسی شده اند. اما جان آیتو (John Ayto) ایتمولوژیست انگلیسی واژه «climax» را نهایتاً از منشأ هندواروپایی (Kli-) می داند. اولاً شما این مورد را با واژه «چیلله» یا «چله» تطبیق دهید خواهید دید که دقیقا دارای عناصر فونتیکی مشابهی هستند.

"واکاوی مفهومی چیلله"

ناصر منظوری

«یلدا» در زبان عبری یهودیان به معنی «دختر» (777) است. اما، «چله» (چله، چیلله) یک کلمه تورکی است که همچون بسیاری از کلمات دیگر تورکی در بیش از هزار سال حکومت تورکان بر گستره سرزمینی که هم اکنون بعنوان «کشور ایران» در سازمان ملل ثبت شده است وارد زبان مردم فارس، لور، کورد، گیلک، مازنی، عرب، بلوچ، و ... ساکن این کشور شده است. بهتر است به جای واژه «یلدا» از «چیلله» که به معنی نهایت کشیدگی کمان است و به «طولانی ترین شب سال» و «طولانی ترین روز سال» اطلاق می شود استفاده کنیم. «چله زمستان» طولانی ترین شب قبل از شروع اولین روز زمستان است، و «چله تابستان» طولانی ترین روز قبل از شروع اولین روز تابستان. «چیلله نیز موبارک اولسون».

در تورکی «یای» یعنی کمان، «چیلله» نیز یعنی زه (در اینجا زه کمان) و نیز محل زه برای گذاشتن تیر در موقع انداختن تیر، «اوخ» یعنی تیر (تیر کمان). در ترکی به تابستان نیز «یای» گفته می شود. از این رو وقتی گفته می شود «یایین چیلله سی» تداعی کننده کشیدگی نهایی کمان به هنگام انداختن تیر (چله ی تابستان) یعنی نهایت و اوج کشیدگی تابستان که چهل و پنج روز رفته از تابستان است.

مراسم «چیلله گنجه سی» آذربایجان

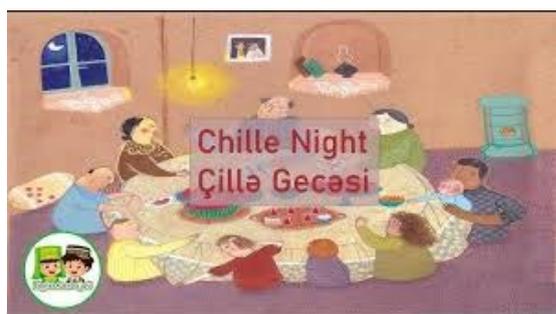
یادگاری از دوران اساطیر

دکتر توحید ملک زاده

<https://t.me/melikzadeh>

یکی از قدیمی ترین مراسمهای رایج در آذربایجان که همچون جشن سال نو و یئنی گون (اول فروردین) ارتباط نزدیکی با نجوم دارد مراسم چیلله گنجه سی می باشد که هر سال با شکوه فراوان در میان خانواده های آذربایجانی برگزار می شود. آمادگی برای این شب به یادماندنی از چندین روز قبل شروع می شود و با شب نشینی در آخرین شب آذر به اوج می رسد. اساس این جشن هم‌هنگ با سال اعتدالی و براساس تقویم ترکان در زمان سلجوقی یعنی تقویم جلالی - به افتخار سلطان جلال الدین ملکشاه سلجوقی - موقع تحویل ماه قوس (آذر) به جدی (دی) پایه ریزی شده است. شب این تحویل، طولانی ترین شب سال است و مردمان قدیم برای درمان ماندن از شر شب طولانی و در ضمن خوشحالی از تولد خورشید و

باز می گویند که واژه «lean» به معنی «تکیه دادن» نی زاز همین ریشه است. متوجه می شوید که چرا در «چیلله» یا «چله» مفهوم نشستن ته تیر در کمان نیز مستتر است؟

«چیلله» اسمی است از فعل «چیلیمک» به معنای (زدن پرتابی توام با ضربه) ساخته شده است. در بازی «چیلینگ - آغاج» (الک-دولک) به زدن «چیلینگ» یا «چیلک» یا «چیلیه» (دولک) با «آغاج» (چوبدستی) از این فعل استفاده شود: «چیل گلسین!» (بزن بیادا!). «چیلینگ» نیز از این فعل استفاده شده است.

«چیلیمک» اسم تلنگر شدید است که در آن ریگ کوچکی بین پشت ناخن سبابه و نوک انگشت شست قرار گرفته و به شدت پرتاب می شود. یا تلنگری که بر سطح آب - به نیت پخش کردن و افشاندن آب - زده می شود. شکل دیگری از این فعل نیز هست که «چیله مک» (افشاندن توأم با ضربه) است. «پیلله» نیز از سیستم «چیلله» (چله) است، حتی به این شکل: «پیلوو (pilov)» و «چیلوو» (cilov) «پلو و چلو» نیز از یک شیوه و سیستم تولید واژگان استفاده می شود. آوردن این مثال از آن جهت لازم بود تا در پیگیری سیستم واژگانی دچار سهو و لغزش نشویم. همانگونه که ملاحظه می کنید در فارسی مصوت ها دچار تغییر شده: «پ» و «چ». «به مثالهای دیگری از این دست (جهت مطالعه بیشتر) دقت کنید که چگونه سیستم ترکی ثابت است: چیلله (چله)، شیلله (سیلی آبدار)، «سیلله» (سیلی)، «گوله» (گلوله)، هورره، هوررا (نوعی غذای ساده روستایی)، «شیرا» (شیره)، «شوررا» (احتمالا تبدیل به شوربا شده)، «بلله» (نانی که به صورت ساندویچ در می آورند)، «پیلته» (فتیله) به خاطر وجود «ت» که علامت تعدی است [چیزی که به تدریج پایین آورده می شود)، «گله» فارسی نیز احتمالا از این سیستم است که در این صورت باید از فعل «گلمک» (آمدن) «گلله» (هم-آمده) ایجاد شده باشد.

بدین ترتیب این آیین از این طریق وارد زندگی جمع کثیری از مردم جهان شد.

در آذربایجان به سبب دارابودن زمستانهای سخت این عید و مراسم خیلی ملموستر می باشد. در آذربایجان، این شب آغاز چله بزرگ (بویوک چیلله) می باشد که ۴۰ روز ادامه دارد. سرما پس از ۴۰ روز زورش را می زند تا دوباره سرما را بر جهان حاکم گرداند ولی گرم شدن زمین عمر چله کوچک (کیچیک چیلله) را کوتاهتر می کند و پس از بیست روز بایرام آبی می رسد و مراسمات چهارگانه هر هفته در هر چهارشنبه شروع می شود. اهالی آذربایجان چهارشنبه اول را سو (آب) ، چهارشنبه دوم را اود (آتش)، چهارشنبه سوم را یئل (باد) و چهارشنبه آخر را آخیر چرشنبه یا تورپاق (خاک) می نامند.

از مراسمات جنبی و در عین حال اصلی شب چیلله می توان نام برد:

۱- پای گوندرمه (هدایایی برای فرزندان خصوصا نوعروسان) - رسمی که با جدیت و علاقه فراوان در آذربایجان اجرا می شود.

۲- چیلله قارپیزی و استفاده از میوه های قرمز رنگ (سیب قرمز و انار) برای سمبولیزه کردن خورشید و گرمی، حلواهای مخصوص گردو و ...، آجیل و میلاخ
۳- گردآمدن در منزل بزرگ و بایاتی گویی، خاطره گویی، تاپماجا، داستانسرایی حماسی نظیر کورواغلو و نقل داستانهای دده قورقوت و شنیدن سخنان اوزان/عاشیق های باستانی

در اثر گسترش رسانه های جمعی و خصوصا تلویزیون و سیاستهای یکپارچه سازی ملی- فرهنگی، اخیرا کلمه یلدا به صورت همه گیر وارد فرهنگ و زبان ملل ساکن ایران شده که جالب است چند دهه قبل این مردمان، قبلا هیچ اطلاعی از چیلله و به زعم آنان یلدا نداشتند ولی در آذربایجان، ترکان این شب را « چیلله گنجه سی» نامیده اند، می نامند و خواهند نامید .

۲۷ آذر ۱۴۰۴

نورانیت به جشن و پایکوبی می پرداختند .

در اساطیر ملل شرق، این شب را شب تولد خورشید می دانند و ارتباط آن با آیینهای قدیمی مورد اتفاق تمام محققین می باشد. همچنان که تولد خدای دوموزی در میان سومریان در اول فروردین با جشنی بزرگ یاد می شد، شب چله نیز تولد نور و امیدواری بود برای مردمان قدیم.. مهرداد بهار اسطوره شناس برجسته و پسر ملک الشعراء بهار معتقد بود که نوروز جشنی آریایی نبوده بنابراین چیلله گنجه سی نیز جشنی آریایی نخواهد بود .

خورشید در اساطیر آذربایجانی جنس مونث دارد و شایسته احترام و ماه جنسی مذکر. بی دلیل نبود که موقع خورشید گرفتگی، اجدادمان برای خلاصی خورشید مقدس از چنگ به زعم آنها اژدها با کوبیدن ظروف مسی سعی می کردند خورشیدشان را از دست اژدهای بدطینت برهاند .

آیین خورشیدپرستی در میان رومی های باستان نیز رواج داشته و آنچنان قدرتمند بود که بعد از گرویدن رومی ها به مسیحیت، جشن تولد خورشید به جشن تولد عیسی مسیح تبدیل شد بطوریکه امروزه ۴ روز بعد از شب چیلله، مسیحیان، میلاد عیسی مسیح را جشن می گیرند حال اینکه براساس شواهد جدی و حتی متن خود انجیل عیسی در فصل گرمی متولد شده است. حتی در سده ۱۷ میلادی، آیزاک نیوتن بحث می کند که روز تولد مسیح تنها به این دلیل انتخاب شده که با تحولات خورشیدی هماهنگ باشد.

خواهد کرد و در معیت حضرتش به دادگستری خواهند پرداخت.

مردم با این باور که شبانه خضر نبی(ع) یا شلاق اسبش قووتها را تبرک خواهد کرد بنا بر این قووت را در ظرفی ریخته و آنرا در جایی دور از دسترس کودکان قرار میدهند و فردای آنروز آنرا برداشته و شیارهای نازک روی قووتها را به محل شلاق خضر نبی(ع) نسبت میدهند و بدینصورت بر اشتیاق مصرف قووت می‌افزایند.

طول زمان این مراسم در شهرستان نیر شش روز می‌باشد و عبارت است از “سه روز آخر چله بزرگ و سه روز اول چله کوچک” که در قدیم الایام چند روز مانده به مراسم افرادی در کوچه و بازار راه افتاده و با صدای بلند بدین منظوم فرارسیدن ایام خیدیر نبی و یا قوودا بازار را به اطلاع مردم می‌رسانیدند “ آی جماعت خیدیر نبیدی ها --- قوودا بازاری ها ..... اغلب این جارچیها را کارگران آسیابها تشکیل میدادند چرا که آسیابانها از محل آرد نمودن ترکیبات قووت سهمی به عنوان حق‌الزحمه از مردم و جارچیها نیز از بابت اطلاع رسانی به مردم “حق النَّفس” از صاحبان آسیابها دریافت می‌کردند.

بؤیوک چیلله چیخمامیشدان حوسئی خان

قوودا بازار سسلیردی اوجادان

چاققیلداردی گئنه چاخ چاخ دیرمان

اوشاق بؤیوک هاممی قووت یئیردی

بؤیوک نهم انوده ناغیل دئیردی

و مردم بر این باور بودند که در طول ایام مراسم خیدیر نبی به آبهای روان نَفَس می‌آید، یعنی بر میزان حرارت آبهای جاری افزوده می‌گردد .
با امید به حفظ و باز آفرینی اعیاد و مراسمهای ملی و مذهبیمان. انشاءالله .

خیدیر نبی ” یا “قوودا بازار”

روزبه صمدی نیری

یکی از سنتهای دیرین مناطق تورک نشین و بویژه آذربایجان در طول فصل سرمای زمستان مراسم “ خیدیر نبی ” یا “ قوودا بازار ” می‌باشد که در هر منطقه با عنوان و تفاوتهای مختصر در طول تاریخ در جریان بوده است که متأسفانه در چندین دهه اخیر کم رنگتر شده و لازم می‌نماید از طرف فعالان فرهنگی و دلسوزان مراسمات اصیل به عنوان یک نماد فرهنگی و یادگار پدرانمان باز آفرینی و ترویج گردد.

قووت محصولی است که از ترکیب آرد دانه‌هایی خوراکی چون گندم برشته، سنجد ، توت خشک ، تخم خربزه ، شاهدانه ، نخود، و هر دانه‌ای که قابل آرد شدن باشد حاصل می‌شود، قووت ترکیبی به غایت پر انرژی می‌باشد که قوت و قدرت از دست رفته افراد در ایام چهل روزه چله بزرگ را تأمین می‌نماید و خانواده‌های متمکن آنرا با دوشاب انگور و افراد کم بضاعت با شربت آب قند مخلوط کرده و میل می‌نمایند.

“خیدیر نبی” ترکی شده “خضر نبی” می‌باشد که در نزد مردم از قدر و قرب زیادی برخوردار می‌باشد، اهالی آذربایجان بر این باور هستند که خضر نبی زنده و در غیبت بسر می‌برد و در زمان ظهور آخرین ناجی بشریت یعنی حضرت مهدی (عج) با ایشان ظهور

ال داسی "آسیاب دستی" اقدام به تهیه قاووت می نمودند که متأسفانه با از کار افتادن تنها آسیاب روستا و خارج شدن ال داسی از چرخه زندگی، مراسم مربوط به خیدیر رونق گذشته را از دست داد. با اینحال این مراسم هرچند کمرنگ، اکنون هم به حیات خود ادامه میدهد.

حقیر به خوبی بیاد دارد که قاووت را با شکر و یا دوشاب قاطی کرده و می‌خوردند "می خوردیم" که خیلی خوشمزه و مقوی بود.

در باورها هست که خیدیر نبی یا خیدیر الیاس دم گرمش را در چهار عنصر اصلی یعنی آب - آتش - خاک - و باد میدمد

خیدیر الیاس خیدیر الیاس

بیتدی چیچک گلدی یاز

در گذشته در ایام خیدیر معمولاً برف زیادی می‌بارید طوری که پیران روستا نقل می‌کنند و شادروان بابا صفری هم در اردبیل در گذرگاه تاریخ اشاره کرده دالان‌ها و تونل‌هایی برای عبور و مرور در زیر برف ساخته می‌شد و بعضی روزها چنان برف می‌بارید که درب خانه‌ها به کلی پوشیده می‌شد و اهالی با کمک همدیگر، در خانه‌ها را باز گشایی می‌کردند و به علت انباشته شدن برف در تنگه‌های روستا، رفت و آمدها از طریق پشت بام صورت می‌گرفت و همچنین ارتباط نیارا با اردبیل تا هفته‌ها قطع می‌شد.

هر چند در زمانهای گذشته مردم در مضیقه بودند و امکانات امروزی برای گریز از سرمای طاقت فرسای زمستان نبود ولی استفاده از گرمای لذت بخش کرسی - نشستن دور هم و گوش دادن به صحبت‌های حکیمانه پیران خردمند و نقل داستان‌ها و اشعار فولکلوریک و خوردن چرزه، چنان شور و شوق به ادامه زندگی می‌داد که سختی‌های زمستان را گاهی از یاد می‌برد.

گفتنی است نیارا "نیارق" از توابع بخش ویلیکیج شهرستان نمین می‌باشد که در شرق مرکز استان "اردبیل" واقع است.

منابع کمکی:

- تاریخ و فرهنگ نمین - فرح بخش ستودی
- اردبیل در گذرگاه تاریخ - بابا صفری
- چند جمله کلیدی در اساطیر گاه شماری - انا کراسنولسکا "ترجمه ژاله متحدین"
- آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی - پاشا افندی یئو - باکی

<https://t.me/yurdumuz1>

جشن خیدیر در نیارا (اردبیل - آذربایجان)

محمد علی اوجاقی

بعضی از جشن‌های پیش از اسلام، همچنان در میان آذربایجانی‌ها و مردم سایر نقاط کشور جایگاه خاصی دارد. بعد از اسلام این جشن‌ها یکی از عوامل تعیین و تشخیص هویت ما بوده است. بعضی از رسم‌های کهن از جمله آیین مربوط به خیدیر نبی هنوز هم تا روزگار ما دوام یافته است.

نوشته حاضر بمناسبت همین ایام "خیدیر نبی" تهیه - تنظیم و تقدیم عزیزان فرهنگ دوست می‌گردد.

چهار روز آخر چله بزرگ "بویوک چيله" و سه روز اول چله کوچک "کیچیک چيله" - یعنی هفتم تا سیزدهم بهمن ماه در نیارا و سایر نقاط آذربایجان به خیدیر نبی معروف است. در گذشته، روستا با برگزاری آیین ویژه حال و هوای خاصی پیدا می‌کرد از جمله این آیین، تهیه قاووت بود که با ترکیب و آسیاب کردن "قورقا" گندم برشته - "بزرک" bəzərək "نخودچی - عدس و ... بدست می‌آمد.

در گذشته مقداری از قاووت تهیه شده را در نوعی سینی بزرگ - که در نیارا به مؤتمئی معروف است، ریخته و در اتاقی خلوت می‌گذاشتند و عقیده بر این بود که حضرت خضر آنرا متبرک می‌نماید. فردای آنروز قاووت تبرک شده در بین یئددی قونشو "هفت همسایه" تقسیم می‌شد.

تا دهه‌های اخیر تهیه قاووت یا قوووت در بین اهالی فرهنگ دوست نیارا مرسوم بود و تنها آسیاب "دگیرمان" روستا روزهای پر رونقی را پشت سر می‌گذاشت. بنا بر احترام بر آیین پیشینیان "قبل از اسلام" در این روزها فقط قاووت آسیاب می‌شد و آرد کردن گندم میماند بعد از آیین خیدیر نبی. بعضی هم با

چیلله " آدلانیر. قیشین ایلک ۴۰ گونو " بویوک چیلله "،
سون ۲۰ گونو ایسه سیراسیلا " کیچیک چیلله "
آدلانیریلدیغی قیشین ایکینجی آیینین سونونا قدر داوام
اندیر .

ایکی باجی بیر آغاجین آلتیندا دانیشدیقدان سونرا سویوق
و چووغون ائتمهسی و اینسانلارین دیز چؤک دورمهسی
اوچون بیر-بیری ایله عهد باغلاييرلار. بو سویوق و بوزلو
اویوندا طبیعی اولاراق بویوک باجی " بویوک چیلله " اوغور
قازانان و کیچیک باجیسینی ساحه دن قووان قالیب اولور .

قارپیز، نار، آلم، هالوا، ، بادام و کیشمیش ده داخل
اولماقلا قوز-فیندیق و ائوده حاضرلانان شیرنیاتلار
قورولور، لاکین البته کی، ننه و بابانین سوفره لری اونلارین
آراسیندا ان چوخ ایشلک دیر و اوشاقلاری و نوه
نتیجه لرینی قبول ائتمه یه حاضر دیر. عائله لر اوولکیندن
داها سمیمیدیرلر. ایلین ان اوزون گئجه سی اولان چیلله
گئجه سی صبحه قدر بیرلیک ده کنچیریر، اوزاق و یاخین
کنچمیشدن گلن شیرین خاطرهلردن و حکایه لردن
دانیشیب و خوشبختلیکله بیرلیک ده کنچیرتدیکلری
اوچون بیر-بیرلرینی تبریک اندیرلر .

اؤز لرینی سویوق و سرت بیر قیسا حاضرلاماق اوچون
قورولان بو مجلس ده البته کی، هدییه وئرمک و هدییه
آلماق دا وار و ان اساسی ده گلینلره و گنجلره هدییه دیر.
عادت و عنعنیه گؤزئ گؤزل خونچا بزه ییب و قیمتلی
پارچالار و یا زینت اشیا لاری ایله یاناشی، بایرامی چکمک
و گؤز اوخشیان گؤزل گئیملرله بیرلیک ده تقدیم اندیرلر .
باهار ماهنیسی ایله گلن " چیلله بئجه " و " جک
جکی " قوشو

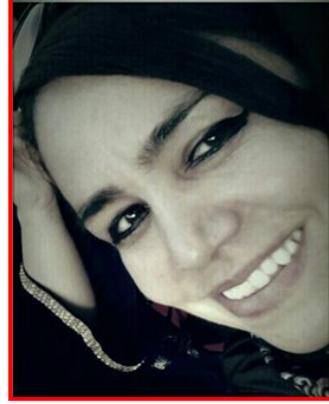
قیشین آخیر آیلارینین ایلک اوچ گونونه " چیلله بئجه "
دئییلیر کی، بو دا اصلینده چیلله لرین داوامیدیر. اوچ گون
داوام ائدن " چیلله بئجه " دن سونرا " جک جکی " قوشو
میدانا گلیر. قیشین سویوق گونلرینی دقیق حسابلايان
" جک جکی " قوشو اونلارین سایننا گۆره یوواسیندا قوم
ساختاییر. او هر گون یووادان بیر داش آتیب و بو ایش
قیشین سونونا کیمی داوام اندیر. جیوجیولرین چیخماسی
ایله اوست-اوسته دوشن قیشین سونو، بالاجا جهک
جهکی جوجه لری ایله یووادان چیخیر و باهارین و یئنی
ایلین گلیشینی گؤزل بیر ماهنی اوخویاراق اعلان اندیر .

قیش گئجه لری

تورک خالقینین مشهور مدنیتمندن

صحرا رضایی

Rezayi.saha@gmail.com

بو پاییزی دا گئریده قويدوق. سون قیشلارین گؤرونوشو
کنچمیشده کی کیمی جلبندیجی اولماسا دا، یونگول قار و
چووغونلا موشایعت اولونان پاییز گئجه لری کنچمیشین
خوش خاطرهلرینی جانلاندیریر. بو گؤزل منظرهلر ایزلرینی
گؤستره ن قارلی قیشین موزده سیدیر. یاخشی قولاق
آسیریق سا قاپی پنجره لری دؤیه ن قاری ننه نین نفه سینینی
ائشیدمک اولار. قدیملرین دندیینه گۆره، کنچهن قیش
فرقلی بیر احوال-روهییه یاشاییردی. اوزاق کنچمیشده
اینسانلار بعضا ائولرین داملارینین هوندورلویونه چاتان قار
یغینینین آلتیندا باسدیریلدیغی اوچون گونلرله ائولرینده
قاپالی قالیردیلار. باهارین خوش هاواسینی گؤزله یه ن
اینسانلار اوزون قیش گئجه لرینی شیرین حکایه لر و کؤهنه
ناغیللاری دینله مکله کنچیریردیلر .

باهارین گلیشی و طبیعتین ایستی نفه سینین او دؤور
اینسانلارینین حیاتیتمدا ان واجیب دؤرد عنصر اولان سو،
اود، تورپاق و کولک ده اسمه سی ایله حیات یئتمیدن
طبیعتین و اینسانلارین داملاریندا آخیر. یئردن یاواش-
یاواش چیخان باهار بیتکیلرله، اینسانلاردا تدریجا
ائولریندن چیخیب، نوروزون گلیشینی و طبیعتین
باهارینی بیرلیک ده قئید اندیرلر .

" بویوک چیلله " و " کیچیک چیلله " قیشین اکیز
باجیلاری تورک خالقینین آدلیم مدنیتمنده، قیشین
سویوق گونلرینین هئر بیرینین آیری آیری آدلاری وار،
بونلاردان ان مشهورلاری " بویوک چیلله " و " کیچیک

مقدس گونده اینسانلار آراسیندا داها چوخ یاییلمیش اولان شئی، ایدئ ده داخیل اولماقلا اللرینده اولان قوز-فیندیقلارلا نزیر و قوووردوقلاری بوغدا وئرمه لریدیر. شکر و بیتکی منشالی اوتلاردان حاضیرلانمیش "قاووت" کیمی تانینان شیرین توز، دوستلار و تانیشلار آراسیندا پایلادیق دان سونرا بیر بوشقاب هازیرلادیب و ائولرین ائیوانلارینداکی پنجره لرین قاباغینا قویولور. قدیم اینسانلارین اینانجینا گۆره او گونون آخشامیندا حضرت خضرین او ائوه دئییب و او قابا توخوناراق ائوین ساکینلرینه خیر و برکت وئرجینه اینانیردیلار .

صیاد اوغلو چۆلده قالب ایتبیدیر

ایلین سویوق مؤوسومونون سون گونلرینده کئچمیش اینسانلارین اینانجلارینا باشقا بیر آد هکک اولونوب. "صیاد اوغلو چۆلده قالان" صحرادا سیخیلمیش بیر اوچونون اوغلو دئمک دیر. قیشین اورتاسیندا باش وئرهن بو آدین فلسفه سی شیرین بیر حکایه یه قاییدیر. اوزاق کئچمیشده اوغلانین ایلین سویوق مؤوسومونده اووا چیخان بیر اووچو اولدوغونا اینانلیر. بو اوغلان اوچ گون اوچ گنجه دوزن لیکلرده و قیشین سویوق و ایستی چووغونوندا دیدرگین دوشموش و ائوینه گندن یولو ایتیرمیشدیر. اووچو اوغلونون آناسی آغلایاراق اووچودان اوغلانین تاپیب و اونو ائوه گتیرمه سینی خواهیش ائدیر، لاکین صبیرلی اووچو قادیندان صبر ائتمه سینی و زامان-زامان «هیز» آدلانان سويا باش چئکمه سینی ایستییر. بوزلارین آچیلدیغینی بیلدیرهن خوشبخت قادین، باهارین و اوغلانین صحرادان قاییتماسینین بیر علامتی اولاجاغینا اینانیر. بیر گونه قدر قادین خوشبخت لیکله قاییدیر و اووچو آتایا بوزون اریمه سی، یعنی باهارین گلشی باره ده معلومات وئره و ایکسی ده ممنونیتله اوغلونون باهار ایله گلمه سینی گۆزلیر. بو شیرین حکایه بایرامدان ۱۷ گون اول اوو یئرلرینده، سویوق و قیش چووغونوندا ایتن بیر اووچونون اوغلو نهایت قیشین سون گونلرینده ائوینه قاییدیب و آغلایان آناسینی کدردن قورتاران قدر داوام ائدیر. بو گون اینسانلارین ذهنینه هکک اولونموش و "صیاد اوغلو چۆلده قالان" اولاراق بیلینیر .

یئنی بیر حیاتین باشلانغیجی ایله علاقه لی اولان بو قوشون فلسفه سی خصوصی بیر گونون آدلاندیریلما سی، بیر یئنی حیات قوروما دوشونمه و یاشاماق اوچون پلانلاشدیرما اولما بیلر .

"یئدی بوروخ" لاردا قالان "قاری ننه "

آنچاق اینسانلاری کړسلونون ائینه قویان شدتلی قیش و سویوق دئییل، عینی زاماندا "قاری" آدلی یاشلی بیر ننه ده وار. سویوق قیشین سون نفسلرینده بیر ایستول ایستیسینده اوتوروب دؤنه ن حکایه میزین یاشلی قادینی "قاری ننه" ایستیدن آلیشیب و تانینین یئر اوزونه قار فیرتینالی و شدتلی بیر سویوق گؤندرمه سینی دیلییر کی بیر آز نفس آلسین. مرحمتلی الله یاشلی قادینین آرزوسونو یئرینه یئتیریر و یئرله شدتلی بیر سویوق گؤندیر، اما یاشلی قادین سویوق دا بئزب و سیغینماق اوچون یئرله کی دهلیزلر قازماغا باشلایر .

او یئددی گون یئددی گنجه قازماغا داوام ائدیر و "یئدی بوروک" تونلی تیکیر. یئددینجی گونون سونوندا داغین زیروه سینده اوتوروب ایپلیک چارخینی دا اؤزو ایله گتیره ن قاری ننه هم ایستی، هم ده سویوق اولدوغو، داغین زیروه سینده قیش بیتیب باهارین گلمه سینی گؤزلییر .

قارلار ارییب و تورپاغین آلتیندان باهار چیچکلری چیخدیقدا؛ اوزون مدت قار و بوز آلتیندا باس دیریلان کندیلیر، داغین زیروه سینده جهره اییره ن قری ننه نی گؤردوکلی زامان ائولریندن چیخیب و بایرامین گلشی موناسیبتله بیر-بیرلرینی تبریک ائدییر .

تورک خالقینین مشهور اینانجیندا "قری یاندیم" اولاراق بیلینه ن و قیشین سون آییندا یئر آلان بو یئددی گونه آد وئرمک فلسفه سی هم سویوق دان، هم ده ایستیدن شیکایتلنه ن یاشلی قادینین سؤزلری ایله علاقه لی اولما بیلر. الله دان اولومجول ایستی و سویوق دان قوروماسینی ایسته یه ن قرینین البته کی، سون آرزوسو گؤزل بیر باهارا چاتمق دیر .

اؤلره باهارین خیر-دعاسی وئره ن "خدر نبی "

"خدر نبی" و یا "خضر نبی" تورکدیللی خالقین آدلیم مدنیتینده کی قیشین اورتاسیندا یئرلشن و حضرت خضر آدی ایله تانینان باشقا بیر قیش گونلریدی. اینسانلارین اینانجینا گۆره بو گونلرده خضر پیغمبر بوتون ائولری زیارت گئدیب و ائوین ساکینلرینه خیر-دعا وئیر. بو

بایر در بابرنامه از کابل با عشق یاد می‌کند؛ از آب‌وهوا، از باغ‌ها، از نظم شهر. باغ بابر یک تفریحگاه ساده نیست، بلکه نتیجه یک نگاه تمدنی است. کسی که برای شهر باغ می‌سازد، برای مردم نفس کشیدن می‌سازد. این نگاه، نگاه یک انسان بی‌تمدن نیست.

غزنی را در تاریخ ببینیم. غزنی در زمان غزنویان فقط پایتخت یک دولت جنگی نبود. غزنی به مرکز علم و ادب بدل شد؛ شاعران بزرگ، دانشمندان، مدارس و کتابخانه‌ها در آن شکل گرفت. ساخت مناره‌ها، مساجد، نظام اداری و ارتباط گسترده تجاری با هند و خراسان، همه نشان می‌دهد که سلطان محمود فقط شمشیر نداشت؛ دیوان داشت، نظم داشت، شهر داشت. تمدن یعنی همین.

هرات را در تاریخ نگاه کنیم، مخصوصاً در عصر تیموریان و به‌ویژه زمان سلطان حسین بایقرا. این دیگر بحث سلیقه نیست، سند روشن تاریخی است. هرات به یکی از پیشرفته‌ترین شهرهای جهان آن روزگار تبدیل شد؛ معماری، خوشنویسی، نقاشی، شعر، موسیقی، مدرسه و کتابخانه. حمایت مستقیم دربار از اهل علم و هنر، نقش برجسته امیرعلی شیر نوایی و فضای فکری باز، همه گواه یک تمدن زنده است. این‌ها ترکان مسلمان بودند، نه مهمانان موقت تاریخ.

جلال‌آباد را در تاریخ بنگریم. این شهر در دوره بابوریان، به‌ویژه زمان جلال‌الدین اکبر، آباد شد. اکبر فقط یک پادشاه نبود؛ اصلاح‌گر اداری، شهرساز و نظم‌دهنده جامعه بود. این‌که یک شهر به نام او ثبت شده، خود سند تاریخی است. شهرسازی بدون اندیشه تمدنی ممکن نیست.

یا مزارشریف را مرور کنیم. شکل‌گیری هسته شهری مزار، توجه به مکان مقدس، ایجاد نظم برای زیارت، بازار، امنیت و عمران، همه در دوره تیموریان آغاز شد. سلطان حسین بایقرا نخستین سنگ‌بنای جدی این شهر را گذاشت. شهر مذهبی بدون مدیریت تمدنی دوام نمی‌آورد.

جغرافیای افغانستان بعد از اسلام، پر از رد پای تمدن ترک‌هاست.

<https://t.me/yurdumuz1>

هر بار که صحبت از «تمدن» می‌شود، عده‌ای عجیب زود قضاوت می‌کنند. مخصوصاً وقتی نام ترک‌ها می‌آید، فوراً برچسب می‌زنند: «لشکر داشتند، فرهنگ نداشتند»، «قدرت داشتند، زبان نداشتند»، «ویرانگر بودند، نه سازنده». این حرف‌ها سال‌ها تکرار شده، آن قدر تکرار شده که بعضی‌ها فکر می‌کنند حقیقت است. اما تاریخ، با شعار و عقده نوشته نمی‌شود؛ تاریخ را شهرها می‌نویسند، راه‌ها می‌نویسند، مدرسه‌ها، باغ‌ها، پل‌ها و نظام زندگی مردم می‌نویسند.

اول باید تکلیف خودمان را با واژه «تمدن» روشن کنیم. تمدن فقط شعر گفتن نیست، فقط کتاب نوشتن نیست، فقط زبان دیوانی هم نیست. تمدن یعنی توانایی اداره جامعه، ساختن شهر، تأمین امنیت، ایجاد اقتصاد، نظم دادن به زمین و آب، حمایت از علم و هنر، و مهم‌تر از همه، دوام آوردن این سیستم در طول زمان. اگر این تعریف ساده را بپذیریم، آن وقت باید شجاعت داشته باشیم و بپرسیم: بعد از اسلام، چه کسانی در جغرافیای افغانستان این کارها را کردند؟

کابل را در تاریخ مرور کنیم. کابل قبل از بایر هم وجود داشت، اما کابل بابری چیز دیگری است. خود

تاریخچه ترک بودن ایلخانی‌ها

(هلقانی‌ها / اولقانی‌ها)

دوکتور عظیم خنجانی

واژه ایلخان واژه‌ای ترکی- مغولی است که

به‌عنوان نام و لقب از سوی مغولان به شاهان محلی خود داده می‌شد. این عنوان، نام و لقب سلسله ایلخانیان نیز بود؛ سلسله‌ای از مغولان که به رهبری هولاکو خان، فرزند تولی خان و نوه چنگیزخان، به مدت ۹۶ سال بر ایران و بخش‌هایی از افغانستان حکومت کردند.

بر اساس روایات تاریخی، مغول خان پسر دوم تورک بن یافت (ع) دانسته شده و از این‌رو، مغولان در ریشه تاریخی، شاخه‌ای از ترکان محسوب می‌شوند.

تقسیم امپراتوری مغول

پس از وفات چنگیزخان، امپراتوری وسیع مغول به پنج بخش تقسیم شد و این سرزمین‌ها تحت فرمانروایی برادران و فرزندان چنگیزخان، با محوریت اوکتای خان، اداره گردید. این امپراتوری تا حدود پنجاه سال دیگر نیز به فتوحات خود ادامه داد و از جمله می‌توان به تصرف اروپای شرقی و بخش‌هایی از چین اشاره کرد.

اما با گذشت زمان، در دوره نوادگان چنگیزخان، هر یک از فرمانروایان به تدریج از مرکز فاصله گرفتند و

بلخ را در تاریخ ببینیم. بلخ در زمان هشرخانیان و دیگر سلسله‌های ترک دوباره به شکوه و زیبایی رسید. بلخ شهری نیست که با بی‌نظمی زنده بماند. هر دوره‌ای که بلخ آباد بوده، پشت آن یک قدرت سازمان‌یافته وجود داشته است. هشرخانیان ترک بودند و بلخ را به جایگاه قابل توجهی رساندند.

حالا از شهرها بیرون برویم. تمدن فقط در پایتخت‌ها خلاصه نمی‌شود. کاروان‌سراها در مسیرهای تجاری، پل‌ها، راه‌ها، شبکه‌های آبیاری، تقسیم زمین، بازارهای محلی؛ این‌ها ستون فقرات تمدن‌اند. در افغانستان بعد از اسلام، این ساختارها عمدتاً در دوره حکومت‌های ترک‌تبار شکل گرفت یا تقویت شد.

یک نکته را عمداً نادیده می‌گیرند: این که زبان دیوانی فارسی بود، دلیل بر بی‌تمدن بودن ترکان نیست. زبان ابزار اداره است، نه معیار تمدن. ترکان فهمیده بودند برای اداره جامعه چندزبانه باید از زبان رایج استفاده کرد. این نشانه بلوغ سیاسی است، نه ضعف فرهنگی.

از غزنویان تا سلجوقیان و خوارزمشاهیان، از تیموریان تا بابوریان، یک خط مشترک دیده می‌شود: دولت‌سازی، شهرسازی، حمایت از علم و نظم اداری. قومی که بی‌تمدن باشد، نمی‌تواند چند قرن دولت بسازد و جغرافیای بزرگی را اداره کند.

بعضی‌ها می‌گویند «ترک‌ها لشکر داشتند، ولی زبان نداشتند». این حرف بیشتر شبیه شعار است تا تاریخ. زبان ابزار است، تمدن نتیجه. نتیجه چیست؟ شهرهای آباد، فرهنگ ماندگار و ساختار اجتماعی پایدار.

اگر ترک‌ها بی‌تمدن بودند، کابل بابری از کجا آمد؟ غزنی باشکوه چگونه شکل گرفت؟ هرات درخشان تیموری چگونه به وجود آمد؟ جلال‌آباد، بلخ و مزار چگونه آباد شدند؟

واقعیت این است که تمدن بعد از اسلام در افغانستان بدون نقش ترکان قابل توضیح نیست. جغرافیای افغانستان بعد از اسلام، پر از رد پای تمدن ترک‌هاست.

حکومت ترکان ایلخانی در سال ۷۵۰ هجری قمری به پایان رسید.

ایلخانیان در افغانستان امروز

در افغانستان، به‌ویژه در شمال کشور، بازماندگان ایلخانیان هنوز حضور دارند، از جمله:

حدود ۵۰۰۰ خانواده در ولایت جوزجان (درزاب، قوش‌تپه)

حدود ۶۰۰۰ خانواده در ولایت سرپل

حدود ۷۰۰۰ خانواده در ولایت فاریاب (بیلجراغ، قیصار)

این مردم از قوم ایلخانی (هلقانی / اولقانی) هستند.

زبان گفتاری آنان در خانه دری و در بیرون از خانه اوزبیکی است.

در معادلات سیاسی، نه تاجیک‌ها و نه اوزبیک‌ها آنان را به‌درستی نمایندگی می‌کنند. در شمال افغانستان، نام ایلخانی به‌تدریج به هلقانی یا اولقانی تغییر یافته، در حالی‌که ریشه اصلی آن همان ایلخانی است و آنان از نسل ترکان می‌باشند.

ایلخانی‌ها همچنین در ولایت‌های بامیان، کندز، هرات، نیمروز، فراه، ارزگان و برخی ولایت‌های جنوبی افغانستان نیز سکونت دارند.

نکته پایانی

ایلخانی‌ها زمانی از سرگردانی سیاسی رهایی خواهند یافت که به هویت اصلی خود، یعنی ترک‌بودن بازگردند و در تذکره‌های هویتی خود، قومیت‌شان را ترک ثبت کنند.

در مناطق مختلف، حکومت‌های مستقل اعلام کردند. این روند سبب زوال و تجزیه امپراتوری مغول شد.

تأسیس دولت ایلخانی

در میان نوادگان چنگیزخان، هولاکو خان جایگاه ویژه‌ای دارد. او پس از فتح ایران:

به قدرت اسماعیلیان پایان داد

خلافت عباسیان را منقرض کرد

و در سال ۶۵۴ هجری قمری، دولت سلسله ایلخانیان را در ایران بنیان نهاد.

ایلخانیان از سال ۶۵۴ تا ۷۵۰ هجری قمری، یعنی به مدت ۹۶ سال، بر ایران و بخش‌هایی از افغانستان حکومت کردند.

چنگیزخان پیش‌تر، در سال ۱۲۲۵ میلادی، به مغولستان بازگشته و در همان‌جا درگذشته بود.

مفهوم عنوان ایلخان

واژه ایلخان به معنای «خان محلی» است و هدف از این عنوان آن بود که اطاعت و وابستگی ایلخانان به قآن (خان اعظم) را نشان دهد. این احترام و سلسله‌مراتب، همواره رعایت می‌شد.

با گذشت زمان، ایلخانان به‌تدریج دین اسلام را با دل و جان پذیرفتند و به‌جای عنوان خان، خود را سلطان نامیدند. آنان خدمات ارزنده‌ای به اسلام ارائه کردند و خود را بانی و حامی دین اسلام میدانستند.

خدمات فرهنگی، علمی و مذهبی ایلخانیان ایلخانیان آثار مهمی از خود به‌جا گذاشتند که ایران تا امروز از آن بهره‌مند است، از جمله:

مدرسه امامی در اصفهان

مدرسه و مسجد جامع اصفهان

محراب اولجایتو

گنبد آرامگاه سلطانیه

بقایای قصر تخت سلیمان و آثار رصدخانه‌های مراغه (پایتخت ایلخانیان)

توسعه چشمگیر علوم طب، نجوم و ریاضیات در دوره ایلخانی

پایان حکومت ایلخانیان

ایران تورکلرینین ایزی ده، سۆز و ده، اوزو ده سانسور و بایکوت آلتیندا !!

کریم گل اندام

۱. هئچ شوبهه ائتمه دن دئمک اولار کی، ۱۲۹۹ کودوتاسی باشلاباندان بو گونه قدر تکجه ایران تورکلرینین دئییل، بوتون دونیا تورکلرینین تاریخ بویو ایزی دانیلیمیش، تحریف اولونموش یا گیزلی ساخلانیلیمیشدیر

ادئمک اولار ویل دورانتین مدنیت تاریخی کیتابیندان باشقا ایران، روس تاریخچیلرینین هامیسی میلاددان اونجه کی سومرلر، ایلاملار، ماننلار، اکدلر، اورارتولار، لولوبیلر و بیروچوخ تورک سویلو حوکومتلر بارده سوسوب، تورک آدینی دیله گتیرمکدن چکینمیشلر، ایستر اشکانیلر زمانیندان، ایسترسه ده، سامانیلر، غزنویلر، سلجوقلار، ایلیخانیلر، صفویلر، افشارلار اولسون هرتورلو اوغورقازانان تورک سویلو سولطانلار ایرانلی آدلاندیریلیب، اوغورسوزایسه ادی چکیله رک تورکلرین لیاقتسیرلیگی حسابینا یازیلیمیشدی. سولطان محمود بویوک سرکرده هیندستان فاتحی، سولطان ملک شاه ملازگرد فاتحی ایران شاهی ایشاه عباس کبیر، نادر شاه هیندوستان فاتحی، هامیسی ایران شاهلاری، سولطانلاری، اولموش و تورک اولدوقلاری، دری ادبیاتینا رونق وئردیکلری اونم داشامامیش! گویا بوسولطانلارین وزیرلری تدبیرلی اولموش! اوزلری تورک اولدوقلاری اوچون عاغیلدان اوزاق ایمیشلر!

سووت دؤنمینده ده بوتون دوغو تورکستان اهالیسی، شمالی آذربایجان تورکلری ایله بیرلیکده تاتارلار آدلاندیریلیمیش و تاریخلری کؤکوندن دانیلیمیشدی! بو دانیلماق پهلوی دؤنه مینده بیر او قدر قابریق فورمدا تحریف اولموشدو کی، گویا تورکلرین ایرانا گلدیگی زمان! سونونجو سالله ده ایش بیلمز، عیاش، وطن ساتان، باجاریقسیز قاجار تورکلری ایمش! بوتون قاینقلار تورکلرین تاریخ بویو ایران آدلانان بؤلگه ده یاشادیقلا رینا گۆزیوموب، تورکلرین بو بؤلگه یه گلدیکلرینی موغوللارین

یوروشویله باغلی سانیب، بیگانه آدلاندیریمیشلار! حال بوکی دره بیگلیک حوکوم سورن ایران آدلی بیر بؤلگه ده، دونیا دا یارانان بویوک ایمپریالارلا برابر (روسیدا کاترین، آلمانیا، اوپریشده هابسبورگ و شارل منی، فرانسادا ناپلیون، انگلستاندا ویلهلم) ایراندادا تورک نسبلی صفویلر واحد ایران امپراطورلوغونو قورماغا ناییل اولدولار، بیردؤنم ده پارچالانیمیش ایران بؤلگه سینی آغامحمدخان قاجار دره بیلک، خان - خانلیقدان قورتاریب واحد قاجارساله سی آلتیندا بیرلشدیردی.

ایرانین بویو، باشیندا (قوندارما پاساگاددان باشقا) نه قدر عظمتلی، احتشاملی، سارایلار، برجلر، میچیدلر، حماملار، کورپولر، مقبره لر وارسا ۹۰/۹۰/۹۰ فاییزی تورکلرین امری و فرمانی ایله یارانمیشدی آنجاق ایران شاهلاری آدی آلتیندامنیمسه نیلمیشدی!

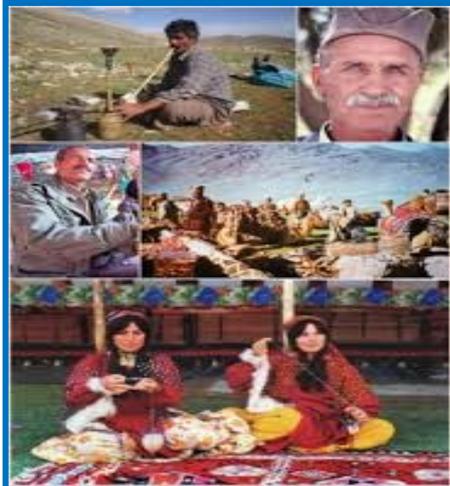
۲. قاجاردؤنوریلدیکن سونرا آذربایجان تورکلری آذری آدلاندیریلیمیش، ایراندا یاشایان باشقا تورکلر ایسه دانیلیمیشلار! بویوک بیر کامپانیا محمود افشار، و انتلیجنت سرویس عامیلی اولان محمد علی فروغی، کسروی و بیروچوخ ساپی بیزدن اولان ناجاقلارین واسطه سیله تورکون دیلینه قاداغا قویماق، تدریجی اولاراق تورک ائولادلارینی آسیمیه ائتمک و محوه اوغراتماق باشلانندی و بویوک بودجه لر فارس دیلینی یایماق اوچون،

خرچلمکده اولدو. ایراندا تورک دیلینده یازیب، اوخوماق مکتبلرده بیر دفعه لیک قاداغا قویولوب، آدیم-آدیم تورک دانیشیق طرزینده فارس سؤزلری یئرتمکله، تورکجه جومله قورولوشو، تام فارس قایدالارینا اویغون لاشما غا سؤوق وئریلمه یه (گرته برداریه) یؤنه دیلدی. ظاهیری فورمدا اوستانی رادیو - تیلویزیوندا هر غیر فارس اولان دیلی محلی آدلاندیرماقلا فراسلاندیرماغا جهد ائیلدی. بئله لیکله شهرلر، کندلر، داغلار، چاپلار، تپه لر، دره لرده اولان تورکو آدلاری دگیشدیرمکله یاناشی، کورپه بالالارا آد قویماغا کیمی تورک سؤزونون یاییلماسیندا انگل یاراتدیلار.

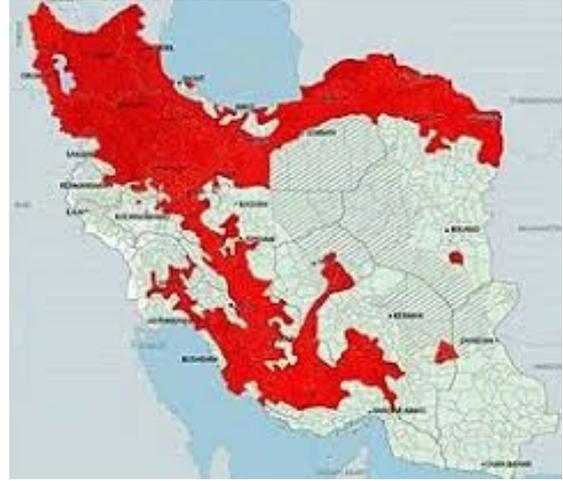
سؤز اوغورلاما جهتدن بویوک خراساندان توتوموش بوتون دوغوتورکستان، بوگونکو ایران آدلانان بؤلگه، عراق، سوریه ده اولان بوتون تورک عالیملری، شاعیرلری، منجیملری

درجه ده قضاوت رحمسیزلیکله آذربایجانلی دئمه بیر تورک دئییه دینج اهالی یه قانلی دیوان توتولوردو وقوندارما ۱۹۱۵ سوی قیریمینین عوضین آذربایجان تورکلریندن آچماقدا ایدی!، ائله اوندا دا ایران حوکومتی مسلمان قاراباغ اهالیسی نین تورک اولدوغو اوچون ارمنی غدارلیغینا گوزیوموب واونونلا ایش بیرلیگی آپاریردی .جنوبدا یورودولن سوی قیریمی ۱۳۲۵ -نجی ایلین ۲۱ آذرینده ،تورکجه درسلیکلرین یاندیریلماسی آذرین ۲۶- سی همان ایلهده فارس شوونیزمینین تاریخسل نیفرتینی تورکلردن نشان وئریر .دونیا مندیاسیندا دا اورتاق بیر ایش بیرلیگی گئدیر واینگیلیس سیاستی بوتون خبر کانالاریندا (ایران اینترنشنال، بی بی سی ،وی او-آمن وتو ،پارس تی وی و...) عین استقامتده یعنی ایران تورکلرینین آدینی ،ایسته یینی ،سایینی دانماقدا ،باشقا خالقیلارین آدینی چکدیکلری واخت بیله رکدن ایران تورکلریندن واز کئچمکده وبومیللتی اونوتدورماقادیلرلر .بیرحالداکی، سانادیغیم مندییا وتئلوویزیون کانالاری کورد،افغان خبرچی ورپورتاژچیلاری ایله دولودور حتی بیرنفرده اولسون تورک رپورتاژفعال میانداندا یوخ دور.ایئله بیر قصدن اونوتدورماق سیاستی یورودولن حالدا ،دیگر طرفدن بوتون دونیانین بویوک قوه لری ایران آدلی بیر بوتوو اولکه نین توخونولمازقالماسیندا عینی فیکیرده اولدوقلاری وبو فیکیردن واز کئچمه دیکلرینی دیله گتیردیکلری بیر مقامدا بیز ایران تورکلری اولاراق استیقلال آرزوموزون مومکون اولاجاغیندا هانسی فاکتارلار اساسلاندیغیمیزوهانسی گوجه سووک نه رک،بوتون قوه لره قارشی چیخا بیله جه ییمیز، حاقلی اولاراق منیم دائیمی فیکیر مشقولیتیمه چئوریلیدیر!!

۶بهمن
۱۴۰۴-
اورمو

،موسیقی شوناسلاری ،ایرانلی کیمی قلمه آلینمیشلار !ابن سینا ،فارابی، زکریا رازی ،مولانا ،خواجه نصیر،شمس

تبریزی ،صائب،خاقانی،نظامی هامیسی نهنک ایرانلی شخصیتلرکیمی قلمه آلینمیشلار !وبیرچوخ نهنک ،عالیم ،تاریخچی،بازار شاعیر نسیمی کیمی ،فضولی کیمی،امیرعلیشیر نوایی ، قوسی ،ودونیا شهرتلی آدلیم شخصیتلر داییم کولگه ده توتولموش و ۵۰۰ مین مصرعدا اولان ماناس داستانی ،عظمتلی آلیامیش داستانی ،قوتادغوبیلیک کیتابی ،دده قورقود بویلاری ،تورکون قیزیل کیتابی کیمی بشرین دوهاخزینه سینین تای سیز اینجیلری حساب اولان میشلیسیز اثرلری اوزه چیخماسین دئییه پان فارسیت ،شونستلری اورت -باسدیر ائتمیشدیلر!

شمالی آذربایجاندا نسی سوسیالیزم اوزوندن دیل، تحصیل اوجاقلاریندا تدریس پروسه سینه ناییل اولدو،آجاق تورک دیلی آدی ایله دئییل،آذربایجان دیلی آدیله!

جنوبدا ایسه

تورکجه کیتابلارین چاپیندا کسکین سانسور سیاستی ایشله نه رک ،هرتورلو خالیص تورکجه اولان سوزلری دگیشمه یه مجبور وضعیتده قویوب ،یازی فورماسین تام فارسجایا اویغون ائتمک شرطیله چاپ ائتمک ایجازه سی وئرلمکده دیر!

۳. وکی قالدی تورکون اوزونه،بویالنیز ایران تورکلرینه عائید اولماییر !چوخ یاخشی خاطرلاییریق قاراباغین ایشقال اولدوغو وقتلار ،آذربایجان کندلری ،شهرلرینین آردیجیق سوقوط ائتدیگی زامانلار ،ارمنیلرطرفیندن نه

دلشان به رقت می آید. همچنین در زمان جنگ به حرف آنهایی که موقع دیدار هم سرشان را با نشانه ی تأسف تکان می دهند و می گویند : چه بدبختی بزرگی، چه ها که نمی کشیم !” باور نکنید. این نوعی سنت است. برعکس، در قلب هر کسی جشن و سرور بپاست. خیلی ساده اینکه هر کسی از توصیف و تعریف جنگ امتناع می کند.

یعنی بدون جنگ، شکوفایی ایده های هومانستی ممکن نیست ؟ در صورتی که زمان صلح، تحقق و حیات یافتن آنها راحت تر است.

به تمامی خطاست. برعکس، هومانیزم در زمان های صلح دراز مدت به طرف محو شدن می رود. در عوض، بی شرمی و بیگانگی به میدان می آید. در صلح بلند مدت، برتری اجتماعی به رذالت انسانیت منتهی می شود. آن هم از نوع خشن و بد.

بدترین شکل اش هم متوجه ثروت و سرمایه داری است. درست است که راستگاری، ناموس، آدمیت و قربانی شدن تقدیر و تجلیل شده و به آن بها داده می شود؛ اما هر چقدر صلح بیشتر دوام پیدا کند، تمام زیبایی ها و عادات نیک پزمرده و خشک گردیده و می میرد حتی غنی بودن. صلح دراز مدت در همه چیز سستی پدید می آورد. فکرها را مغشوش کرده و احساسات را مصادره می کند. در فرجام فقط دورویی و ریا می ماند. همه چیز رو به کندی گذاشته و سبب بی نظمی می شود.

یعنی علم و هنرهای زیبا در زمان جنگ است که پیشرفت می کند؟

علم و هنرهای زیبا همیشه در اولین مرحله ی بعد از جنگ است که توسعه می یابد. جنگ باعث نوزایی، طراوت و تحرک آنها می شود. در صلح درازمدت، دانش هم سقوط می کند. مشغول شدن با علم نیازمند قربانی کردن خویش است. اما بیایید فکر کنیم، چند دانشمند در برا بر دنیایی که از آن خون جاری است می تواند دوام بیاورد ؟

عالم نیز تمایل به درخشش و جلب توجه دارد.

شما چه جوری فکر می کنید آیا زحمتکشان حقیقی در این عرصه زیادند ؟ آنها دنبال شهرت اند. به این خاطر نیز در علم، شارلاتان بازی، متحیر ساختن، و پیش از همه سود بردن جایگاه اساسی دارد. زیرا دانشمند هم می خواهد ثروتمند شود.

گفتگو با فئودور داستایوسکی

در مورد جنگ

مترجم : علیرضا ذیحق

در مورد جنگ چه فکر می کنید ؟

اینکه فکرکنی جنگ برای انسانها بلا و مصیبتی است، دیدگاهی سخت اشتباه است. برعکس، یک حادثه ی مهم و با اهمیتی است. جنگ بین خلق ها به لحاظ سیاسی، مایه ی خیر در خیلی از مناسبات است. از این رو امری واجب است.

وقتی انسانها همدیگر را می کشند، چرا باید جنگ را امری واجب شمرد؟

نخست باید گفت این فکر اشتباهی است که تصور کنیم انسانها برای کشتن همدیگر به جنگ می روند: در مرحله ی اول نباید این شکلی فکر کرد. برعکس انسانها می روند زندگی خود را قربانی کنند؛ این کلا یک مسئله ی دیگری است. ایده آل های انسانی در زندگی نمی تواند بدون حفظ وطن و مراقبت از جان هموطنان دوام پیدا کند. حتی تحقق آرمان های زیبا بدون فدای جان بی معنی است. من حدس می زنم، انسانیت جنگ را به خاطر جان بخشیدن به این ایده های هومانستی است که دوست دارد. به این احتیاج است.

یعنی می گویند انسانیت جنگ را دوست دارد ؟

مگر شما چی فکر می کردید ؟ کی موقع جنگ در می رود ؟ برعکس در هر کسی یک اعتلای روحی بوجود می آید ؛ مثل زمان صلح گله از روزمرگی و دلنگی از یکنواختی از زبان مردم شنیده نمی شود.

بعد از پایان چنگ هم از یاد آوری روزهای جنگ خوششان می آید. مردمی که حتی در صورت شکست هم

به قهرمانی مان دچار شوق می شدیم و اسیران آنها را
معالجه می کردیم.

سربازان و افسران ما موقع آتش یس با آنها وداع می کردند و
حتی کم مانده بود همدیگر را در آغوش بگیرند و به سلامتی
هم قدحی بزنند. در زمان جنگ هر کسی به آنهایی که دچار
رنج و ظلم شده است کمک می کند. در زمان صلح ما تا به
رحم و انصاف بیاییم و سه روبل کمک کنیم تمام ایالت از
گشنگی می میرد.

**به نظر شما خلق عادی و محروم در زمان جنگ،
متحمل ظلم بیشتری نمی شود؟ بجز طبقات
فرا دست جامعه، به محرومیت بیشتر طبقه ی
فرو دست افزوده نمی شود؟**

حتی اگر انسان پرور ترین آدمها باشید، باید بدانید که
جنگ برای مردم عادی بهترین نتیجه ها را به بار می
آورد. باز خودتان را از آدمهای ساده بالاتر تصور می کنید.
در زمان ما کیست که خود را با سنجش ها و ارزشهای
مسیحیت ارزیابی کند؟ با جیب اندازه گیری می شود، با
حاکمیت و زورمورد سنجش قرار می گیرد و توده های
معمولی خلق هم این را بهتر می دانند. کی و چطوری
آزادی را به دست می آورید مهم نیست، هر قانونی می
نویسید بنویسید، این را بدانید که نابرابری بین مردم هرگز
از میان نخواهد رفت. یگانه علاج، جنگ است. جنگ
موجب اعتلای روح خلق می شود و در شعور وی، حس
شایستگی و لیاقت را پدید می آورد. وقتی جنگ درگیر
است همه با هم برابر می شوند و بین ارباب و رعیت
آشتی پدید می آید. کیفیت های والای انسانی ظهور می
کند. انسان ها را با حس وطن دوستی متحد می سازد.
قهرمانی در شرایطی برابر به میدان می آید و خون ریخته
شده، یک حادثه ی واجب محسوب می شود. اغنیا و
موزیک (صنف فقیر کشاورزان و روستائیان در زمان روسیه
ی تزاری) در سال ۱۸۱۲م دوشادوش هم جنگیدند و
بیشتر از زمان صلح به هم نزدیک شدند. در زمان جنگ
بین توده ها حرمت بوجود می آید و به این سبب هم خلق،
جنگ را دوست دارد. به مناسبت جنگ ترانه ها و آهنگ هایی
بوجود آمده و افسانه ها و داستانها نوشته می شود. نه، جنگ در
زمان ما ضروری است، بدون آن دنیا به سوی محو شدن می
رود.

<https://www.aztoday.az/news/112493.html>

این مصاحبه برای اولین بار در سال ۱۷۸۶ م در نشریه " صدا " منتشر شده
است

در هنرهای زیبا هم همینطور است : آیده آل های
ساده، روشن و سالم، دیگر مثل یک عادت و سنت جلوه
نمی کند. خیلی کم حس ارزیابی و آهنگین می یابد.
در احساسات و خویشنداری کج و معوج هایی رخ می دهد.
اگر در دنیا جنگ نباشد، هنر های زیبا فرسوده می شود.
در هنرهای زیبا تمام ایده های قشنگ، وامدار جنگ و
مبارزه است.

مسیحیت چطور ؟

مسیحیت، واقعیت جنگ را قبول می کند و با دوراندیشی
قید می کند که شمشیر تا انتهای صلح دوام نمی آورد. بی
شک با درک معنویت بالا، جنگ را رد کرده و مهر انسانی
را ترنم می کند. این خیلی اعلاست و آدم را سر وجد می
آورد. روزگاری که شمشیر ها به خیش تبدیل شوند من
خود، قبل از همه و بیش از همه خرسند خواهم شد.

پس این کی می تواند اتفاق بیفتد؟

دنایای کنونی همیشه و در همه جا بدتر از زمان جنگ
است. چنان مشمئز کننده است که حفظ و مراقبت آن
نوعی بی اخلاقی است. چیزی نیست که انسان بخواهد با
اعتبار و ذات طبیعی خود، به آن بها دهد و در حفاظت آن
بکوشد. در زمان صلح ترسو بودن ریشه می کند و به شکلی
هراس آلود تمایل به واهمه داشتن و بی شرم بودن، رشد
کرده و حتی این را خصلتی نیک و زیبا جلوه می
دهد. شاید هم به خاطر همین است که صلح تشنه ی جنگ می
شود و به عنوان یک چاره تلقی می شود. جنگ، انسان دوستی را
توسعه می دهد و خلق ها را به هم نزدیک می کند.

چطور باعث «اتحاد» خلقها می شود؟

آنها را مجبور می کند که به همدیگر حرمت قائل شوند. جنگ
به انسانها طراوت می بخشد. اگر به خاطر آوریم امور خیریه در
زمان جنگ است که گسترش می یابد. حتی این فاکت عجیبی
است که صلح بیش از جنگ اعصاب را متشنج می کند. در
زمان " کمپانی کریمه " از انگلیسی ها و فرانسوی ها مگر نفرت
داشتیم ؟ برعکس، گویی بیشتر به هم نزدیک شدیم مثل
خویشاوند به نظر آمدیم. با افکار تحسین برانگیز آنها نسبت

**Kiyan Xiyav yaradıcılığında İyda ağacı metaforik obrazı:
İyda ağacı türkün milli ağacıdır...**

کیان خیاو یارادیجیلیغیندا ایده آغاجی متافوریک اوبرازی:

ایده آغاجی تور کون میلی آغاجیدیر...

اؤزت

اون پوئما، ساییسیز-حساب سیز شعیر، اونلارلا حکایه و درام اثرلری-پیئسلری ایله کیان خیاو چاغداش دؤور آذربایجان ادبیاتی تاریخینده اؤز صحیفه سینی یاراتمیش سنتکارلارداندیر. او، تکجه گونئی آذربایجانین دئییل، او تایللی- بو تایللی بوتؤو آذربایجان سؤز صنعتینه اؤز تۆهفه لرینی وئرن و ادبیاتی گلشیدیرن سؤز باها-دیرلاریندان، گونئی و قوزئی آذربایجانین، ائل جه ده بوتون تورک دونیاسینین قاپ ساملی فلسفی دوشونجه یه صاحب اولان محصولدار یازارلاریندان بیر کیمی ادبیات تاریخیمیزده یئر توتور... گونئی آذربایجان خالقینین فارس لار طرفیندن پوزولموش اینسان حاق و حقوقلاری، میلی کیملیک، آنا دیلی اوغروندا موباریزه، آزادلیق اوغرونو دیرنیش مسئله لرینی اثرلرینده قاپاریقلاشدیراراق آنا خطه چئویره شاعر بو دیرنیشی یاراتدیغی فرقلی اوبرازلار واسطه سی ایله ادبی موسطوییه گتیریر.

سئودالاندیغی ایده آغاجی متافوریک اوبرازی ایسه بو بدیعی اوبرازلار آراسیندا اؤزل یئر توتور .
کیان خیاو اثرلرینده ایده آغاجی متافوراسینی^۱ دانیشیق طرزیندن داها چوخ، بدیعی دوشونجه طرزی کیمی تقدیم ائدیر: «قاپینی آچ، چیلغین لیقلاریمی گؤر! چیراغی یاندیر، بوتونلوبومه باخ! من پیین قوردو دئییلهم، قرئتا! من قورخولو بیر بؤجکجیک ده دئییلهم. من او ایلکین اینسانینام. گونش سویلو، یاری اینسان، یاری قوش - سنین توغول قوشون.. او دوستون، آتان، قارداشین... او،

Doç.Dr. Esmira Fuad

اسمیرا فواد

برگردان: دکتر حسین شرقی دره جک سوی تورک

آچار سؤزلر: کیان خیاو، گونئی آذربایجان ادبیاتی،
متافوریک اوبراز، ساکورا، زئیتون، دهنه، ایده آغاجلاری.

Summary :

The metaphorical image of the fir tree in the work of
Kiyan Khiyav

The fir tree is the national tree of the Turks...

Keywords: Kiyan Khiyav, South Azerbaijani literature,
metaphorical image, Sakura, Olive, Laurel,
Frankincense trees

With ten poems, countless poems, dozens of stories and
dramas, Kiyan Khiyav is one of the artists who has
created his own page in the history of contemporary
Azerbaijani literature. He is one of the heroes of words
who contributed to the art of words not only of South
Azerbaijan, but also of the entire Azerbaijani language
and developed literature, one of the productive writers of
South and North Azerbaijan, as well as the entire Turkic
world, with a comprehensive philosophical thought...

The poet, who highlights the issues of human rights and
freedoms violated by the Persian regime of the people of
South Azerbaijan, national identity, struggle for mother
tongue, and resistance for freedom in his works, brings
this resistance to the literary level through the different
images he creates. The metaphorical image of the
incense tree, which he loves, holds a special place
among these artistic images.

اۆزل لیکلری، آذربایجان-تورک میفولوگی-یا-سینداکی یئری باره ده دوشونمه یه، تاریخی، فلسفه سینا اؤیره نمه یه مئیلله-نیر. چونکی شعر و پوئمالاریندان سئچمه لری توپلادیغیم ۵۰۱ صحیفه لیک کیتابیندا ۱۳۲ دفعه «ایده، ایده آغاجی، ایده چیچکلری، ایده یاراقلاری» سۆز و سۆز بیرلشمه-له-رینی ایشلتمه سی بو فیکیرلری سؤیلمه یه ایپوجو وئریر.

ایده آغاجینی سون درجه اوریزینال لیکلا متافور-لاشدیرماق موطلق شکیلده درین منتیق و بیلکیرله علاقه لی نادیر حالدر. امین لیکله دئییه بیلرک کی، «آریستوتئلدن اولیام شکسپیره و حتی ائلوپسه قدر هر شئی ایلهملاندران اینسان دیلینین یارادیچی واسطه سی اولان متافورالار»^۳ کیان خیایین دا یارادیجیلیغینا یوکسک بدیعیلیک، حیرتامیز اوبرازلایلیق، باشدؤنوره ن گۆزل لیک گتیریب. محض بو دندله ده اینسانا، جان لیا عاید اولان علامتین جان سیزلارین، دوغانین و اونون بیر پارچاسی اولان ایده آغاجینین، ائل جه ده دیگر نسنه لرین اوزرینه کۆچورمکله یاراتدیغی متافورالار اونون اثرلرینده چوخلوق تشکیل ائدیر. بو اوبرازلیغین سئهرینه دوشدویوندنیر کی، ایده آغاجی و ایده چیچی زامان کئچدیگجه اونون اوچون سئوگی سیموولونا چئوریلیر. همچنین آنا-آتایا، ننه-بابایا، نسیل-کۆکه، دده-بابا یئرلرینه - آتا یوردونا دؤنوش سیموولو- اولور.

طبیعی، بو، فلسفی بیر مؤوضوعور، یئر-یوردون توزونا، تملینه، جؤوه رینه دؤنوشه، بیر باخیمدان دا چاغداش اینسانین سنترالیزم-دن-مرکزچیلیک ائقوسوندان قاجیشا مئیل گؤستریمی مسئله سیدیر. بو، عینی زاماندا تاریخی یوردا دؤنوش، دوستلوق، یاخین لیک، قوه مولوق علاقه لرینین گؤسترگه سی-نیشانه سیدیر.

تای-اوخشاری تاپیلماز سئوگیلین! قویما دونیانی اؤزونده گیزلهدن گنجه دومانى سحر گونشینه اولان اینامینی ایتیرسین! چیراغی یاندیر، قرنتا، قاپینی آچ! اولابیل سین، بیر ایده آغاجی گؤره جک سه ن اورادا. بیر مئشه، بیر مئشه باغی، بیر باغ مئشه سی! بیر اوتوپیا شهر، بیر بویولیچی دنیا! گؤرورسه ن؟ اورادا گونش سویلو بیر توغول قوشو قانادلاریندان تۆکولموش و اؤلوم اؤپوشوندن یانمیش لکلرله پنجره نین شوشه لرینی سیلیر...»^۲

«قرئورسو» اثریندن اؤرنک گتیردییمیز بو پارچادان دا آیدین گؤرونور کی، کیان خیایو سویکؤ-کونه سیخ تئلرله باغلیدیر، خالقینین تاریخی، میفولوگیاسینی، هارا-دان گلیب هارا گئتدیینی دریندن بیلن قلم آدامیدیر. شعر، پوئما و اؤیکولرینده ایده آغاجینا داها چوخ اوز توتما سی دا محض بو بیلگیلردن، فلسفه یه دریندن بلد-لییندن، تورکلویه قارا سئوداسیندان و بؤیوک شاعرلیک ایستعدادیندان دوغور ...

ایده آغاجینا اوزتوتما شاعرین بعضا ان سئویملی ایستیناد نقطه سینه، اؤزونو - «قانا دؤنموش اورینین، آجی طالعینین» ایفاده واسطه سینه چئوریلیر. بو، تصادفی دئییل ...

شاعرین یاشادیغی فارسلا رین آدینی دیشهرک مئشگین شهر ائتدیکلری خیوو شهریندکی ائولرینین یاخینلیغیندا ایده آغاجلاری ایله دولو بیر بولوار وار. آدی ائله بئله جه دیر: ایده بولوارى... اونون هر گون بو آغاجلارلا گؤروشمه سینین، چیچکلرینین بی هوش اندیجی قوخوسونو جیرلرینه چکمه سینین، خیاله ن صحبتلشمه-سینین ده ایلکین سببی بودور.

تبریز ده ایده بولوارلاری ایله مشهور دور. شهرین باغمئشه محله سینى ایسه باشدان-باشا ایده بولوارلاری احاطه له ییب. تبریز ده یاز چاغیندا-چیچک مؤوسومونده ایده چیچکلرینین اترینه بورونور، هر یئر ایده قوخویور. لاکین کیان بی خیوو شهرینده یاشاییر و هر گون دوز ائوینین قارشیسیندا اولان او بولوارداکی ایده آغاجلارینین آراسی ایله، چیچکلرینین اترینی دویا-دویا ایشه گئدیر، دوکان-بازارا باش چکیر، آخشاملار باشماق سئیرینه چیخیر. بئله زامانلاردا ایده آغاجلاری اونون دردداشینا چئوریلیر... زامان کئچدیگجه ایسه بو آغاجین

قیمتلی چرزله باغلی: «آغاج باشیندا اونلو داغارجیق»
کیمی تاپماجا دا یاراتمیشدیر .

اؤزونو ایده آغاجی سان و اوستون توت !!

کیان خیوا اوچون ایده آغاجی هم ده بیر سئوگی
تاریخینی اؤزونده یاشادان جانلی بیر وارلیقدیر. حتی
رؤیاسیندا گۆردویو - باشی آشاغی باشیندا، آیاغی یوخاری
باشیندا، اورتاسیندا ایسه ساییسیز-حسابسیز بیر دیزه اولو
یاتان بؤیوک بیر شهردیر و بو شهر ایده آغاجینین -
سئودی وارلیغین کۆلگه سینده یئرلشیر .

سؤزسوز کی، کیان خیوا اوچون بو آغاج، اؤنجه ده قئید
ائتدیمیز کیمی، سئوگی، عشق سیمگه سی-سیمو-لودور.
عشق و سئوگی سیمگه سی اولدوغونا گۆره ده او، یئنی
تفککورلو بیر ادبیات آدمی، مودرنیست شاعر اولاراق بو
یئرلشمه-یوردلولاشماغین - ایدلشمه-یین ساواش-
دؤیوش یولو ایله دئییل، اؤزگون سئوگی و بیلینجلی عشق
و ایچدن گلن آزاد بیر دوستلوق، قیساسجاسی، چوخ
دولاشیق اولمایان ساده بیر یوللا، اینسانلیق-هومانیزم
یولو ایله مومکون اولاجاغینی دوشونور ...

بئله بیر یئر-یوردون گئچک دونیامیزدا وارولوشو
ایمکانسیز اولسا دا، شاعر بونو ایده آغاجی و ایده چیچی
مئتافوراسی ایله ان آزیندان ایچ دونیاسیندا یاراتماغا و بو
وسيله ایله - چاغداش اینسانین اؤزونه اؤزگلشمه سینه
قارشى محض سئوگی یولو ایله، اینسانی دیرلرین یئئیدن
دونیامیزا قاییدا بیلجینی ادبیاتین دیلی ایله ساوونماغا-
مدافعه ائتمه یه چالیشیر. یازارین فلسفی یاناشماسینا گۆره،
«بو یئرسیز-یوردسوزلاشمیش اؤزونه یابانجی اینسانین
یئرلشمه-یوردلولاشما مسئله سی نه سیاسی، نه
اجتماعی، نه ده ادبی مسئله دیر. بو، اصلینده محض فلسفی
مؤوضودور ...»

اونون ایده آغاجی مئتافوراسینی اثرلرینده سیخ-سیخ
ایشلمه سی، ایده، ایده آغاجی، ایده چیچکلی، ایده
یاریقلاری، گۆده سی مؤوضوسو ایله بونجا اوغراشماسی،
هم ده بو قونونو چوخ اونملی سایدیغینین، بو آغاجین
اسکی آذربایجان تورک میفولوگیاسیندا و خالقین
تاریخینده، یاشامیندا نه قدر اونملی یئر توتدوغونو
گۆستریمک آماجی ایله باغلیدیر. شاعرین ایده آغاجی ایله
باغلی رنگارنگ بدیعی توتوشدورمالاری سون درجه

بئله اولدوغو حالدا، محض بو اینانجین حاکم اولدوغو یئرده
تیکیلهن ائو-اوجاق-اتاق ایده بولوارینا دؤنور، سئوگیلینین
یانقلاری ایده رنگینه بویانیر، گئییمی ایده رنگینه چالیر،
هر کس دن و هر شئیدن ایده قوخوسو گلیر: «بورا
خستخانا دئییل، اؤز اوتاغیندیر. آنجاق بورانی دا ایده
بولواری بیل. باخ، سرینگول خالا دا وار، مریه م خانیم دا،
ایت ده، من ده. داها هر شئی ایده قوخویور. ...ایده
چیچکلرینه باخ، بورا کیمی آلمادیغین دادلاری آل اوندان.
سنی ایناندی-غین ایمامی زامان، بیر قیچلاریم باخ! داها
سیزین دردیزدن ییخیلماق اوزره دیر. باخ، ییخیلدی. بونو
دا کئچهن گئجه کولیین ووروب ییخدیغی بیر جوت ایده
آغاجی سای «!!»

گئچکلیمه، تاریخی حادثه لره کونسئپتوال یاناشاراق ایده
آغاجی مئتافوراسینین نظریه سینین یارادان فیلسوف شاعر
بوتون بو اوبراز موختلیفلیگی اساسیندا اینسانین-
اوخوجوسوبوب یاشادیغی دونیانی محض همین
مئتافورالارین تریاکتوریاسیندا باخاراق درک ائدیر. او،
ایده آغاجی اوبرازینی او قدر جانلی و جازبیدار،
چوخشاخه لی یارادیر کی، بو مئتافورا اینداجا یادداشلارا
کۆچور، قالیجیلیغی دا ائففکتلی اولور...

بئله لیکله ده کیان خیوا ایده چیچکلرینین اتریندن
بویولنه رک ایده آغاجی، بوداغی، چیچی، یاریقلاری ایله
باغلی اؤزونون و دیگر قلمداشلارینین یاراتدیغی
مئتافورالارین «کالی» ایستاتوسونو قازانیر، - دئییه
بیلریک ...

دئمه لی، دوغا یارادیلیشین شاه اثری اولدوغو کیمی، کیان
خیوا یارادیجیلیغینین دا شاه اوبرازی انا طبیعتین قوزئی و
گونئی آذربایجانا لوتفکارلیق گۆستره رک بخش ائتدی
چوخ قیمتلی بیر بیتکی - ایده آغاجیدیر ...

آذربایجان فولکلوروندا دا ایده آغاجینین اؤزل لیکله قادین
قونوسو ایله باغلی کوسموقونیک گوجه مالیک اولدوغونو
تصدیقله یه ن فاکتورلار مؤوجوددور. اؤرنک اوچون ائل
آراسیندا بو گون ده یاشایان بیر-ایکی دئییمی
خاتیرلتماق یئرینه دوشر: «دوغا بیلمه یه ن قادین ایده
آغاجینین دیبینده چوخ اوتورارسا، دوغوشو آسانلاشار...»،
یاخود «ایده آغاجی روحسوز قادینی بئله جوشدورار...»،
«ایده وارسا، تاغالاخ دا وار...»^۴ و س. حتی خالق بو

مئتا فورالار، ئىپتىتىتلر اوخوجونو حيرته گتيرير، اونو سحرليير :

ايدە آغاجينين كۆلگه سينده

يوخولاريم بير ايشيق وورور سندن اوزومه ...

آي ايشيغي، گون ايشيغي، قوندارما نئونلار ايشيغي

گۆدودن-بۆيوك شهريندن ...

آغاجلارين اوج-بوجاغيندان ايليرلر اوستومه،

چيچكلرين لچك-لچك قوجاغيمدا .

ترامايلاريندا وار-گل ائتمكده گوناشيري بير ديزه،

ترانزيت بۆلگه لرinden ترنلر كئچيريم،

تيكىنتيلر تيكيرم كۆكسونده آتلاز اۇپوشلريمله.^۷

اليازماسي آرخيويومده اولان «تاقوسوز تبريز»

كيتابينداكي رقهملرله آدلان-ديردىغي اوتوز ايكي

شعيرينين آراسيندا «بئش» شعيري چاغداش

تئخنولوژي يئنيلىكلري اۇزونده يان سيدير، آنجاق بو

چاغداش ليق يئنه ده تئلفونونون يادداشينداكي ايدە

آغاجي-اۇزگورلوك مئتافوراسي ايله جيلونديريلير :

نه زيل چالير، نه مئساژ آلير،

آرتيق اۇزگور بير سيدير موبايليم

بكراندينداكي ايدە آغاجيلا !!

سيل سيله شعيرلرينين اون بئشينجي يارپاغيندا -

«اون بئش» شعيرينده يئنه ده هدف سئوگي، اۇزلهم،

ايدە آغاجي و ايدە بولولارلايدير. «اون بئش» اينده

ايگيرمي-ايگيرمي بئشيني-عمرونون گنججيك

چاغيني-اۇيرنجيلىك دؤنه ميني ياشايان، اۇزو ايله

قول-بويون گزه ن كيانيان ان چوخ سئودىي چيچك ده

ائله ايدە چيچي ايميش... او گونلرين اۇزله ميني هله

ده ياشايان شاعر نوستالژي دويغولارينين ائتكي سي

ايله يازير :

آه، ائئئئى تبريزين دولانبدولان كوچهلري !

هاردادير اؤمرومون ان ياخين دوستو،

او شعيرلريمين ان شيلتاق قيزي؟

سؤيله، اونو اۇزلميشمه،

ماراق-لي، ايلگيچكيجيدير. «ايدە آغاجي اولماق دان، مزار

اولماق دان، زيندان اولماق دان اوزاق-لاردا بير گۆلمچه»

[۵] اولماغي داها چتين سايان ك.خياوين باخيش

بوجاغيندا ايدە آغاجي قوتسالدير. «يئنه ياز چاغي

اولسايدى، بورادان ايدە چيچكلريني بيغيشديرماق

اولمازدى. چيچكلر ايندى منى بوروموشدولر. اونلاري

قوشوقلاريمدا چوخ سئوميش، چوخ چاغيرميشام. بعضى

آنلاردا گئنديكجه ايدە آغاجينا دؤنموشمه.

ايدەلر كؤينيمي، اوريمي بوياييب قا-نا

دؤندريلر. ايدە بوياسيندا نسه ديلميشمه. قيزلقوش

قانادي كيمي گؤي اوزومو سارسينلار ايستميشمه.

اۇپوشوندىن وارليغيمدا قان آخسين ايستميشمه. سئودويم

وئستانين* اود پارچاليغي بئله، ايدە بوياسيندا اولسون

ايستميشمه...»^۶

«قرئورسو» ميني پوئماسينين قهرمانى قرئتادان اوزونه

باغلايدىغي قاپيني آچما-سى-نى ريجا و طلب ائدن شاعرين

- اۇزونو ايدە آغاجي كيمي اوستون سايان بير توركون

هانسى شرايطده اؤلمك، دونيا ايله ويدالاشماق

ايستيني بئله، قاران ليق بير اوتاغين ايچينده-

داريسقال-ليقدا دئييل، اۇزگور حالدا، آچيق هاوادا و

ايدە آغاجينا باخا-باخا حياتا كئچيرمك نيتي

اوخوجونون روحوندا فيرتينالار قوپارير. دئمەلى، شاعره

گۆره، آدام كيمي آدام اولماغين فورمولو اۇزونو ايدە

آغاجي سانماق دير: «بير ايدە آغاجينا باخا-باخا، بير

باغ، بير مئشه، بير مئشه باغي، بير باغ مئشه سينده و

اوزوم شهريه دوغان گونشه ساري!.. آغاج سانسا، نه

آلما، نه اوزوم اول، اۇزونو ايدە آغاجي سان و اوستون

توت «! »

كيان خياوين ايدە آغاجينين كۆلگه سينده ياتاركەن

گۆردويو يوخولار بئله، ايدەلرين قيقيرمىزي ايشيغينا

بلنير و بو ايشيق آغاجين گۆوده سيندن سوزولهرك

اوزونده برق وورور، هر يعنى آيين، گونشين نورونا

بويايير. بو آغاج هم ده اونون سئوگيلىسي،

سئوگيلىنين بۆيوك گۆوده سي ايسه ياشايدىغي

شهردير. آرد-آردا دوزولەن و ميصراعلاري

جیلوهله نديرەن بو كيمي، سون درجه اورئينال

گۆرۈندۈيۈ كيمي، زامان كئچدىكجە، دويغو و دوشونجهلرينى يازا-يازما كيان خياوين اوزو ده ايده آغاجينا دۇنور، كۆيىنى، اورىي ايده رنگلى قانا بويانير، ايده بوياسينا بورونموش نلر يسه ديليير، آنجاق يئنه ده يىترلى اولمور، سئوگىسىنين ايزهارى اوچون يىنى ايفاده اوسولو دوشونور و... تاپير: عشقندن يانان آشيقين آياق-لار ينى درد چككمك دن اوزولهن و گئجه اسن گوجلو كوليين يىخديغى بير جوت ايده آغاجينا بنزهدير. بازار، حتى ادبى قهرمانى مريمه گؤندردىي پاككتين ايچريسينه بئله، سئوگى رمزي اولان ايده چيچىي ده قويماغى توصيه اندير: «نامه مين ايچينه بير دوغرو ايده چيچىي ده تاپيب قويارام. بوخسا منوش سؤزومو سنه چاتديرماسا، چاي قيراغيندا گزيب دولاشماغى چوخ چكمز، من ده چليك گؤتورمه لى اولارام...»

اوچونجو قاتدان باخماق ايستيريديم باغمئشه يه، ساريل سين بير-بيرلرينه دئيريديم بولوارلار، تپه سيندن ديرناغينا گوز قوخوسون تبريز، مين بير بويابا چال سين وورولموشلوعوم... ايتيب باتيريديم تبريزين بوغازيندا اؤيرنجى اولدوغوم ايللر. سئوگيه يئتينميريديم، قولبويون گزيريديم اؤزومله بيرگه. ديب ديرينين بيريسيديم اؤيرنجى اولدوغوم ايللر... ياساق بيتيكلردن ياساق يوخويا، بير سوپئر اوزوك پارلاير بير قادين بارماغيندا، ايده آغاجلارى دولور سوپئر اوزوكله... سوپئر اوزوكلر بارماقلاردان بويون-بوغازا قالخيرلار، دادلى-دادلى، دوزوم-دوزوم دوزولورلر و سكسهن ياشلى بير آنانين بويونباغيسى اولورلار. مئشه باغيندا اوتورور بير قادين بير سنده ليده، گؤيلر ايكيندى ياغيشىنى چيليير. باغ مئشه سينده بير ايده آغاجينين آلتيندا بير قادين كوف اوچورور، سوپئر اوزوكلر صبحليير عيىنى... فولكلور قايناقلارينا يغرى گلدېكجه اوز توتان كيانين خاتيرلاتديغى «كوف اوچورما» اسكى چاغلاردان

سؤيله، اؤزله ميمين بويوتونو بيلمك ايسترسه، سنين ايده بولوارلار ينى دئيل، داغلارين و قالالار ينى دئيل، سنين بوتونلويونو بئله دئيل، او دونيا، بو دونيا، باشقا بير دونيانى دئيل، سؤيله، دؤردونجو بير دونيانى دوشونوب داشين سين!!
يئرليسندن بومبوش ائينالى داغيندا ايده آغاجلار ينين قوروموشلارى اينليير. ياريم ساعت بوندان سونرا گؤرجييم او سنى دوشونورم...
اؤيرنجى اولدوغوم ايللر قولبويون گزيريديم اؤزومله بيرگه، ايده چيچكلرينى چوخ سئويديم...

«افوق ده زينه بولاق» حكايه سينده ك. خياو ايده آغاجينين اؤزونو، چيچك-لرينى دئيل، قيزمار گونش يانديريب سارالتديغى، اوستونه سانكى اؤلو تورپاغى سپيلبميش كيمي گؤرونهن يارپاقلار ينى تصوير اندير، اونلارى گؤي مسجيدين دامينا قونموش، ايچينه چكليب باشى آشاغى دورموش قوشلارا بنزهدير، يئنى، اور يئنال بير متافورا يارادير: «ائينالى داغينى اوزاق-دان گؤرمك اولور. ايستينين ساريمتيل ليغى ائينالينين گؤوده سينه هوپوب قاليب. ايده آغاجلار ينين يارپاقلار ينين اوستونه سانكى اؤلو تورپاغى سپيلر. هاميسى باشى آشاغى، ايچينه چكلميش گؤي مسجيد قوشلار ينى اوخشايرلار... من سه هله سئومك وارسا، اؤزقييىمى دوشونمورم. آنجاق هئج بو آغاجلار ينى يارپاغى بئله، بوخ دور. گر ك اؤلموش اولسونلار. بارى بير سالخيم سؤيود ده بوخ دور. ان آزيندان اونا باخسام، عرب چؤللرينده گزن مجنونو انيمسايارام. آنجاق بوخ. من مجنون دئيلهيم. او دا كى، لئىلا. كؤكونده كى نه سالخيم سؤيودون مؤوسومو، نه ده لئىلى-مجنون سوره سيدير...»

گۆز یاشلاری ایسه داش بالینجینین اوستونه نقش اندیب بو سئوگینی... «بورا خستخانا دئییل، اؤز اوتاغیندیر. آنجاق بورانی دا ایده بولواری بیل. داها هر شئی ایده قوخویور. منی وور، منی دؤی، منی سؤی، آنجاق مریهه خانیم تاپشیر، منی اؤز قولتوقلاریندان آیرماسین! اونا منیم، اونا گؤرونجه نه حاللارا دوشدویومدن بیر دانیش. ایستیرسن یئنه ده بیر نامه یازیم، آپار اونا وئر! اینان، مریهه خانیم! نامه من ایچینه بیر دوغرو ایده چیچی ده تاپیب قویارام...»

بویونو سؤدیم ایده آغاجیم ...

قوزئی آذربایجان ادبیاتیندا ایده آغاجی

اوبرازی آز یارادیلیر ...

بدیعی یارادیجیلیغیندا دفعه لرله ایده، ایده آغاجی، ایده چیچی کلمه لرینی ایشله دن، اؤلومونو بئله ایده آغاجلارینا باخا-باخا قارشیلماق آرزوسونو اثرلرینده دیله گتیره ن کیان خیوین بونجا بؤوک سئوگیسینه تانیق اولدوقجا، ایستر-ایستمز دوشونور-سن: - ندن قوزئی آذربایجان ادبیاتیندا سیل سیله ایده آغاجی اوبرازی آز یارادیلیر؟!

ایلك دفعه موهاجیرت مؤوضوسونو ایده آغاجی اوبرازی ایله ادبیاتا گتیره ن ایلیاس افندیئوین آیریلیغا اوداکلی «تنها ایده آغاجی» پیئسی، ایده آغاجینی جانلی وارلیق کیمی گؤروب «اینسانلادشیران» شریف آغایارین «آغ گؤل» رومانی، شوؤکت هورولونون بویونو اوخشادیغی «ایده آغاجیم» شعیری، فرید مورادزادین کسلیب یئرینده ایلمان کومپلئکی تیکلمیش ایده آغاجلارینین آغلاماق سسینی ائشیتدینی تصویر ائتدی «ایده لر آغلابیر» حکایه سی، کندن شهره اوخوماغا گلن گنج طلبه قیزین اؤزله مینی دويدوغو هئیاتلرینده کی ایده آغاجلارینین اوبرازینی یارادان نیگار ایسفن دیار قیزینین «ایده چیچی» ائسسئسی استئنا اولماقلا ...

گونوموزدک گلیب چاتمیش و واختیله چوخ گئیش یایلمیش ماراقلی بیر اویون نؤودور. شعیرده کی بو پوئتیک آچیقلامادان اوخوجو آنلابیر کی، ایده آغاجی دا توت، قوز، اریک آغاجلاری کیمی مؤهکه م دیر و بوداقلاریندان کوف-یئلله ن جک آسیب یئلله نمک، هم ده کوف اوچوروب ایله نمک اولار... «باغ مئشه سینده بیر ایده آغاجینین آلتیندا بیر قادین کوف اوچورور، سوپئر اوزوکلر سوسلییر اتیینی...» - کیمی رومان تیک سونوموندان سونرا، اوخوجونو «ایده آغاجلاری-نین دوغورموش کیمی سانجی چکدیکلری آن» این دا یاشادیغینا ایناندیریر. ایناندیریر کی، ایده آغاجی سئوگیلی بیر قادیندیر، اؤزو ده دوغوش سانجیسی چکه بیله ن بیر قادین ...

من ایلمیش قولاغینا نسه پیچیلدا ییرام ...

او ائشیتیمیر. اونا نه دئدیم، بیلیمیر .

بیر ده باخدیم قوشلار پیریل-پیریل اوچدو ساچلاریندان ...

سونرا هاوا گئجه له دی .

بیر ده باخدیم آی نسه پیچیلدا ییردی گؤی اوزونون قولاغینا،

اولدوز آنباری اوچوردو قادینین گؤزلرینه ...

سونرا بوتون گئجه لر اثرته یه واردی و قادینین بارماغیندا

بیر سوپئر اوزوک پارلادی آغاپاق گونش کیمی .

بو آن، ائله بو آن مئشه باغیندا

سوپئر اوزوکلر ایده آغاجلارینین دوغور کیمی سانجی چکدیکلری آندا،

بو آن، ائله بو آن باغ مئشه سینده بولودلارا نسه یازاجاغیم کیمی

من آغاپاق بیر کاغیذا ایلدیم چاغدا

بو آن، ائله بو آن، بو گئجکیمیش و یالقیزلیق واختیمدا

بیر قادین، بیر بارماق، بیر سوپئر اوزوک گؤزلریمی قاماشدیریر !!

شاعر صبرله سئودینه سئوگینین، سئودانین نه دئمک اولدوغونو آنلادیر... آنلادیر کی، اؤزو ده،

سئودالیسی اولدوغو تبریز گؤزه لی ده سئوگینین هانسی آنلام داشیدییینی یاخشیجا بیلیر. ایلر بویو

گؤزلین بارماقلاری قیلاسه کاغیدینا یازیب، اونون

قوخیورام... آنامدان اوزاقدا ایدهلر آنام قوخماز! منی دوپورسانمی، ایدهلر آغاجی؟ دینله بیر آز، اونا وئردیم سؤزلری توتمادان دؤنمهه!... آناما دئمیکله-ری-می دینله، ایدهلر آغاجی! چیچکلرینی حیطیمیزه سرا!.. بیر ده، آنامین اللریندن اؤپ، ایدهلر آغاجی، اؤپ، گتیر، قویوم گؤزوم اوسته...»^{۱۰} کیمی فیکرلریندن آنلاشیلیر کی، گنج یازار دا بو قوتسال آغاجی جانلی بیر اینسان-آناسی سانیر، اونونلا دردلیشر، محض بو اؤزلیینه گؤره اونا اوز توتوب اورینین گیزلینلرینی بئله سؤیلهیه بیلیر...

شؤوکت هوروولونون بویونو اوخشادیغی «ایدهلر آغاجیم»^{۱۱} شعرینین میصرعلا رینداکی ایستی، کؤرک دیوغلارین پوئتیک ایفادهسی، مؤوضویا هسساس یاناشما کؤنوللری فتح اندیر، بیر آغاجین اینسانلا بونجا دوغمالیغی اوخوجونو دوشوندورور، دردداش اولدوغونا ایناندیریر:

بویونو سئودیم ایدهلر آغاجیم،

بیلیمرسن، یوخولار اولورمو گئرچک؟

یوللارین یوماغی آچیلیب ایندی ...

یوخولاردان چیخاق، بیر گون گؤروشک ...

«دین (حاجی میکاییل) بیر یاندان، علم (معاریف معلم) بیر یاندان، سیاست (صالح قبزلیئو) بیر یاندان اینسانی ایستیسمار اندیر. اوسته لیک، داها گوجلور («وورد ایست ماین» شیرکتی) ضعیفلی ازیب محو ائنده، علم ده، سیاست ده، دین ده آسان لیکلا اونون طرفینه کئچیر. تمیز اولان هر شئی محو اولوب گندیر. ان یاخشیزی، جامال آتا کیمی اؤز حالال، طبیعی دونیاسیندا آغ گؤله باخاراق، ایدهلر آغاجلارینین قوخوسوندان مست اولاراق یاشاماق دیر. بوددیستلر کیمی... بس آغ گؤل و ایدهلر آغاجلارینین تیمسالیندا طبیعت محو اولوب گئدیرسه؟ او زامان قیامت باشلایر. قیامت ایسه اللهین، حقیقتین، دوغرونون قیاسایدیر. حالالیغین قلبه سیدیر...»^{۱۲} چاغداش دؤور آذربایجان نسرینین اؤزوملو سیماسی شریف آغایارین

«تنهلر ایدهلر آغاجی» پیئسی ایلیاس افندیئوین باشقا درام اثرلری کیمی، گوجلو معاصرلیک روحونو و خالقین تاریخی کئچمیشینی عکس ائتدیرمک باخیمیندان دراماتورگی-یا-میزدا اوغورلو اثرلردن سایلییر. «اثرین «تنهلر ایدهلر آغاجی» آدلاندیریلماسی دا درین اجتماعی-سیاسی معنا داشییر. ایدهلر آغاجی اوبرازی پیئسده رمزی معنادا ایشلنیر و قوربتده یاشایانلارین وطن حسرتی رمزینه چئوریلیر. آداما ائله گلیر کی، بو ایدهلر آغاجی تاماشایا پوئتیک اوقات، هاوا گتیرمکدن علاوه، هم ده وطن حسرت لیلرینین آرزو و دیلییندن گؤیرمیشدیر...»^۸

فرید مورادزاده «ایدهلر آغاجیلر» حکایه سینده آتا ایله اوغولون دیالوقوندا ایدهلر آغاجینین اینسان حیاتینداکي اؤنمینی، بعضی تاماهکار ایشبازلار اوچون سه هئچ بیر آنلامی قالما دیغینی آنلادیر. اونلارلا، یوزلرله ایدهلر آغاجینی کسب یئرینده ایدمان کومپلئکس-لری، هوندور مرتبه لی بینالار، رستوران و شادلیق ائولری تیکه ن بو طبیعت جلالدارینین کسپله ن آغاجلارین آغلاماق سسینی ائشیتم دینی نوه نین دیلی ایله چوخ ایبرتامیز و اوبرازلی شکیلده اوخوجویا چاتدیریر: «آتا، بابام دئییردی کی بیزیم بینانین قارشیسیندا دا ایدهلر آغاجلاری وارمیش. او ایدلین یئرینده کی کومپلئکسین حیاطتینده ده یاشیل لیک و آغاجلار وار. سن ناراحت اولما، اما بونو اورکدن دئمیردیم. گل گئدک، آتا! اینسانلار یاخشی ایش گؤر مه ییبلر... بیر داها بوردان کئچمیک. من اونلارین سسینی ائشیدیرم. ایدهلر آغاجیلر...»^۹

نیگار ایسفن دیار قیزینین «ایدهلر چیچی» ائسینده کی: «شهر ایدهلر قوخیور. دوپدولو آچان ایدهلر چیچکلرینین گؤزلیینه دؤزه ممیره م. هر دن بیر آغاجین قوجاغی-نا گیری ب گؤز لری مده کی دردی سیلمک ایستیریم یاریقلارینا... ایدهلر قوخیور هر یئر، آنام سئور بو قوخونو... منیم دردی می ده آنام آنلار، بلکه ائله آنام دی ایدهلر آغاجی، دونیایا چیچک اتری ساچار... دوپدولو ایدهلر چیچکلرینین دولو اولدوغو بو شهرده درد

حساب اولونور. دفنه ایله باغلی موختلیف ایدیوملار دا مؤوجوددور، مثلاً، «تو رست اون اونئ'س لاورنلس»، ایسپانجا «دورمیرسئ ائن لوس لاورنلس» و روس دیلینده «*ночь на лаврах*» ایدیوملاری، دئمک اولار کی، هم حرفی، «هم ده ایدیوماتیک اولاراق عینی معنای وئریر. بو ایدیوم حرفی اولاراق دفنه یارپاقلارینین اوستونده یاتماق معناسینی وئریر. ایضاحی ایسه کئچمیش اوغورلارینا آرخیین اولماق، قالیبیت الدهه ائتدیکدن سونرا راحتلاماق دیر...»^{۱۵}

آراشدیرمالار نتیجه سینده معین ائدیلب کی، «گون عرضینده یئیلهن ان ایده آل ایده میقداری «بیر اوووج» دور. یئتیشمیش ایده لر یئیلیر، ایده آغاجینین چیچکلریندن چای دمله-نیر، یارپاقلاری سودا قاینادیلیر، سوزولدوکدن سونرا ایچیلیر. گۆزل اتری ایله زئهن آچیقلیغی یارادیر. ایده مئتابولیزمانی سورتلندیریر، یاغلارین یاندیریلماسینی آسانلاش-دیریر. بونا گۆره ده، ایده نی آریقلاماق اوچون حاضرانان پهریز پروقراملارینا داخیل ائتمک مومکوندور...»^{۱۶}

خوشتیرلی و دادلی نعمتین - کیچیک، چیگیدلی مئیوه اولان ایده نین فیدالارینی سایماقلا بیتمز. ج ویتامینی، اومتگا یاغ تورشولاری ایله زنگین اولان ایده نین اینسان ساغلاملیغینا چوخ بؤیوک فیدالاری وار. چیگیدلریندن قالدین بزک اشیالاری-بوپون-باغی، قولباغ، اوزوک (بو باره ده دوشونسک، پیس اولمازدی)، شیولریندن کند تصرروفاتیندا ان چوخ ایشله دیلهن آلتلردن اولان دریازا ال توتقاجی دوزلدیلیب تاریخاً... کیان خیاو «خوسجا قال دونیا» حکایه سینده، حتی دار آغاجلارینین دا دلجه سینه سئودیی ایده آغاجیندان دوزلدیلدینه دقت چکیر... آنجاق شاعر بو سئوگی آغاجینین گاوورون بالاسینا بئله، دار آغاجی اولماسینی آرزولامیر. چونکی تورکون میلی آغاجی کیمسه نین اؤلمه سینی ایستمیر، «ایندی کیم بیلیر، او ایده آغاجی هانکی مئشه ده شن لنیر اؤز-اؤزونه! کیم بیلیر، هانکی مئشه ده هانکی آغاجین قوجاغینا سیغینیب، یاتیب قالیر! دوشونور، دوشونور، یئنه دوشونورسه: نئجه ده دلجه سینه سئویرمیش-سن ایده آغاجینی! گۆره سه، یئنه بییری-سینه دارا آغاجی اولماغی دوشونورمو؟ اولماسین، اولماسین دئییه دیلییر-سن. هئچ گاوورون اوغلونا دا دار آغاجی اولماسین! دار آغاجی اولاجاغینا حده له مه سین ده!

«آغ گؤل» رومانیندان گۆتوردیوم بو آلینتی هیه جان تبیلیدیر، جاهیلین، پولا، سروته دوشکونلویون، قددارلیغین بیر چوخ معنوی دیرلری اؤلدوردیون-نون، دونیانین، دوغانین محوینه دوغرو آپاردیغینین بدیی ایفاده سیدیر و بئله گندرسه، قیامتین چوخ یاخین اولدوغونو دوغانین قنیمینه چئوریلیمیش اینسانلارا، ساواش، محاربه حریرلرینه آناتماق ایسته یه ن یازیچی قلبینین هاراییدیر...

سانیرام کی، ایده آغاجی دا ساکورا، زئیتون و دفنه آغاجلاری کیمی اوزسیز بیر بیتکی، تورک دونیاسینین معجزه سی و رمزیدیر، دئسک، یانبلماریق...

خریزانتئونیوملا بیرگه میلی چیچک حساب اولونان، رنگی یاپونیا دا بولودلاری سیموولیزه^{۱۳} ائدن ساکورا، رومالیلارین و یونانلارین «حیات آغاجی» آدلاندیردیقلاری، تاریخ بو یو صلحون، موقددسلین، برکتین، مودریکلین و سافلین سیموولونا چئوریلهن زئیتون آغاجی، قدیم یونانیستان و روما دا قالیبیت و صلحون، اؤلوم سوزلویون رمزی حساب ائدیله ن دفنه آغاجی کیمی ایده آغاجی دا تورک خالقلارینین میلی آغاجی ایستاتوسونو قازانا بیلر...

ساکورا آدی آلتیندا عمومیلشدیریلهن آغاجلار عادتته ن آنجاق دئکوراتیو بیتکی کیمی ایستیفاده اولونور، اکثر حاللاردا محصول وئریر و یا کیچیک اؤلچوده یابانی مئیوه وئریر. زئیتون آغاجی حاقیندا افسانه لر ایسه «گیلقامئش داستانیندان توتوموش اوچ بؤیوک دینین مقدس کیتابلارینا قدر بیر چوخ منبع لرده یئر آلیر. رومالیلار اوچون بؤیوک اهمیت کسب ائدن زئیتون آغاجی قدیم یونانیستاندا مقدس ساییلیب...»^{۱۴}

دفنه یارپاقلاریندان ایستیفادنن ده اورقانیزمه فیدالاری چوخ دور. لاکین بو آغاجین، اؤزل لیکله نجیب دفنه نین (لاوروس نویلیس) اؤز سیموولیک معناسی دا وار. یونان و روما لیدئرلری حربی ظفرلرینی، ائل جه ده، قدیم اولیمپیا او یونلارینین قالیلری قلبه لرینی قئید ائتمک اوچون باشلارینا دفنه یارپاقلی چلنگ تاخیردیلا. حتی بعضی اولیمپیا مئدالارینین اوزرینده ده دفنه یارپاقلاری هکک اولونوب. دفنه یارپاقلاریندان دوزلدیلهن چلنگ، ساده جه، حربی و ایدمان ساحه سینده ظفرلری قئید ائتمک اوچون ایستیفاده ائدیلمیر، او، هم ده آکادئمیک اوغورون رمزی

Sözlüğü, Deniz Karakurt, Türkiye, 2011, (OTRS: CC BY-SA 3.0) 7.11.2013 tarixində Wayback Machine sitesində arşivlənmişdir.

<https://tr.linkedin.com/pulse/metaforik-d%C3%BC%C5%9F%C3%BCncenin-g%C3%BCc%C3%BC-banu-ayk%C4%B1n-k%C3%B6yl%C3%BCer-msc>

Atalar sözləri. Bakı, "Nurlan", 2013, 476 səh., s.246.
Xəlilli Qulu. İyda ağacının xiffəti. Tənha iyda ağacı tamaşası haqqında. Kommunist. - 1991. - 9 may.

* Qədim Roma mifologiyasında ocağın, evin (evin) və ailənin bakirə ilahəsi idi. Yunan mifologiyasındakı Gestiyaya uyğun olan Vestaya pərəstiş ümumdövlət xarakteri daşıyırdı. Eyni zamanda H.Olbers tərəfindən kəşf olunmuş kiçik planet adıdır. Mifologiyaya görə, onun atası Saturnus (Yunan mifologiyasında Kronos) *tannısı, anası isə ocaq və ailə ilahəsi Ops idi. O, Yunan mifologiyasındakı Hestianın ekvivalenti idi. Onun nəinki konkret şəxsiyyəti yoxdur, o, heç vaxt miflərdə görünməyib və təsvir olunmayıb; müqəddəs alov onun sirlə varlığı idi. Bu forum Romanumdakı Vesta məbədinəki müqəddəs alov məbədin kəhnləri, yəni Vesta bəkirələri tərəfindən qorunurdu və Roma mifologiyasında çox müqəddəs bir yer sahib idi.*

"Qreqorsu" əsərindən alıntıdır. Əlyazması arxivindədir.
Kıyan Xiyavın FB səhifəsində-2012-ci ilin paylaşdığı "Təbriz və biz; İki yalnızlıq" poeməsindən alıntıdır..
<http://www.anl.az/down/meqale/xalqgazeti/2012/may/X26.htm>

<https://edebiyat.az/proza/1229-ferid-muradzade-ydeler-aglayirheqaye.html>

Bizim Yazı <https://bizimyazi.az> > iyda-c...
<https://edebiyatqazeti.az/news/poeziya/8741-boyunu-sevdiyim-iyde-agacim-bilmirsen-yuxular-olurmu-gercek>
Ağa Cəfəri. Şərif Ağayarı "Ağ göl"də dedikləri... 525-ci qəzet. - 2018. - 9 iyun. - S.22.

<https://yapon.az/sakura-yaponiyanin-milli-cic%C9%99yi/>
<https://www.haberturk.com/siradan-bir-agac-degil-oyle-etkileri-var-ki-zeytin-agaci-neden-kutsal-sayiliyor-3632998>
<https://soz6.com/ndir/34344/defne>
<https://www.youtube.com/watch?v=631zQAcm0-I>

Q A Y N A Q L A R

1. <https://tr.linkedin.com/pulse/metaforik-d%C3%BC%C5%9F>
2. "Qreqorsu" əsərindən alıntıdır. Əlyazması arxivindədir..
3. <https://tr.linkedin.com/pulse/metaforik-d%C3%BC%C5%9F>
4. Atalar sözləri. Bakı, "Nurlan", 2013, 476 səh.
5. Xəlilli Qulu. İyda ağacının xiffəti. Tənha iyda ağacı tamaşası haqqında. Kommunist. - 1991. - 9 may.
6. Kıyan Xiyavın FB səhifəsində-2012-ci ilin paylaşdığı "Təbriz və biz; İki yalnızlıq" poeməsindən alıntıdır..
Şahin
7. <http://www.anl.az/down/meqale/xalqgazeti/2012/may/X26.htm>
8. <https://edebiyat.az/proza/1229-ferid-muradzade-ydeler-aglayirheqaye.html>
9. Bizim Yazı <https://bizimyazi.az> > iyda-c...
10. <https://edebiyatqazeti.az/news/poeziya/8741-boyunu-sevdiyim-iyde-agacim-bilmirsen-yuxular-olurmu-gercek>
11. Ağa Cəfəri. Şərif Ağayarı "Ağ göl"də dedikləri... 525-ci qəzet. - 2018. - 9 iyun.
12. <https://yapon.az/sakura-yaponiyanin-milli-cic%C9%99yi/>
13. <https://www.haberturk.com/siradan-bir-agac-degil-oyle-etkileri-var-ki-zeytin-agaci-neden-kutsal-sayiliyor-3632998>
14. <https://soz6.com/ndir/34344/defne>
15. <https://www.youtube.com/watch?v=631zQAcm0-I>

kiməsəni sənin kimi خوشجا قال دئمهیه معروض قویماسین! سن اونا خوشجا قال دئیهدنه، جانینی آغزینا ییغیب دئمیشدین. دئیهدنه ده جانین آغزیندان چیخمیشدی. ایندی ایده آغاجیندان آرتیق آیریلیب-سان... ایندی آرتیق سن اولوبسەن. اولمەییبسەن دە، اولدورولوبسەن. یارین خبرین مئشهیه یاییلاجاق. ایده آغاجی سنین اولوم خبرینی دویون-جا، اولونو اولوندن آسماسا یاخشیدیر. داها نسه گورمور، نسه ائشیتیمیرسن. ایچینده ده نسه اود توتوب یانمیر. بیر ایده آغاجینین گئن-گئیش کولگلینین سرینلیگی بوتونلوقله سنین روحونا هوپوب «!..!پبو یازدیقلاریمدان سونرا، ایستر-ایستمز دوشونمەیه بیلمیرم کی، نه ساکورا، نه زئیتون، نه ده دفنه چیچکلرینین هئچ بیرینده ایده چیچکلرینده اولان ظریف، اینجه و بنزرسیز، خوش قوخو یوخدور. اگر ایده چیچکلریندن اتیر استحصالیندا ایستیفاده اولونارسا، بو اتیر دونیانین اتیر بازارینین برئندی اولاجاغی شکسیدیر ...

آخی، دئییلنه گۆره، ایده آغاجی کئچمیشده اتیر ساتان بیر قوجا کیشی ایمیش... و او آغاج سئوهنلرین یوخوسونا بئله گلیر، گئچک یاشامدا اولدوغو کیمی، تورکون یوخولارینی دا بویولیجی اترینه بلیر :
هر گون اوخشادییغم ایده آغاجیم،
بو گئجه من سنی یوخودا گوردوم ...
یئنه آغ قیرچین لی چیچکلرینله
ازلکی اتیرده، قوخودا گوردوم ...

شؤکت هورولونون دا «ایده آغاجیم» شعرینده یازدیغی کیمی، چیچیندن بیر تئل آیریپ ساچلاریمیزا تاخراق تئلمیزی، آیریلیقلارین اینادین قیرراق قول-بویون اولوب بیرلشمکه اللریمیزی، اوریمیزی سئویندیرمیین، ساچدیغی بویولیجی اترین بو گون ده هر کسی خوشحال ائتمکده اولان بو سئوگی آغاجینی تورکون میلی آغاجی اعلان ائتمیین واختی چاتماییبمی؟!..!

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8794-608X>
آلت یازیلار :

<https://tr.linkedin.com/pulse/metaforik-d%C3%BC%C5%9F>
"Qreqorsu" əsərindən alıntıdır. Əlyazması arxivindədir..

* Toğrol sözü Toğ/Doğ kökündən törəmişdir. Doğulmaq (dirilmiş) mənasını daşıyır. Şahin adlı quşun varlığı bu sözlə quşlar arasındakı əlaqəni açıq şəkildə ortaya qoyur. Doğa və doğuş sözləri ilə də sinonimdir. Türk Söylence

سۆز بوخچاسیندان» روبریکاسی آلتیندا درج اولوندو. آرادان ایلر کئچسه ده، باهار بایرامی عرفه سینده همین یازیمین بو گون ده مارق دوغوراجاغینی نظره آلیب سیزه تقدیم اندیره م.

***

...اؤت نلرده بیزیم خیرماندالی (یاش لی نسلی هارماندالی دئیردی) کندینده اوشاق دان توتوموش بؤیویه جن هامی امین عالی کیشینی یاخشی تانیییر، آدینی ختیر-حورمتله دیله گتیرمیش... امین عالی کیشی چوخ شن و صحبتجیل، خوشرفتار آدممیش. بو کیشینین ائوینین گونباتان طرفینده گئنیش میدان وارمیش. نجه دئیرلر، لاپ جیدیر میدانی کیمی. امین عالی کیشینین ساغلیغیندا بیغیلارمیش کندین اوشاغی، جاوانی، قوجاسی بورا، هره اؤز ایستدی کیمی ایلنرمیش. بو قولاباندا او واختلار موختلیف خالق او یونلارینی - «موللامیندی»، «قاییشگؤتوردو»، «بهمنگیزیر»، «اززلی»، «آتمیندی»، «گیزلنپاچ»، «جوز»، «چیلینگ آعاج»، «دیره دؤیدو»، «بئش داش»، «پاپاقالدی» و میدان تاماشالاری اوینالیرامیش...

دئییله نلره گۆره آهیل واختلاریندا مشد جامال کیشی، ممد کیشی، قهرمان بابا جاوانلارلا بیرلیکده «قاییشگؤتوردو» نو خصوصی مهارتله اوینایارمیشلار.

امین عالی دونیادان کۆچه نندن سونرا دا جاماعت بو قولابانا بیغیشارمیش. قیصاصی، کیم-کیمی هاردا ایتیرسیمیش امین عالی قولابانیندا تاپارمیش. گون گونورتادان اییله ن واخت بیر قونشو دیگرینی سسلیرمیش کی: «ا، قونشو، گل گندک امین عالی قولابانینا». دئییله نلره گۆره، باهار بایراملاریندا بورانین باشقا جاه-جالالی وارمیش. شیرین لی-نوغول لو بایرام گونلری ائل-اوبا جاماعتی هالای ووروب مزه لی صحبتلر اندرمیشلر...

عینی کیشی

بیر عینی کیشی وارمیش. بو عینی کیشینین آغزیندا بیر دنه ده دیشی یوخ ایمیش. امین عالی قولابانی کندین گور یئری اولدوغونا گۆره عینی کیشی بورادا ساققیز ساتارمیش. ساتارمیش دئیینه ده کی، اوشاقلار یومورتا وئرب ساققیز آلامیشلار. بئله ده اولورموش کی، اوشاقلار نیسیه ایستیرمیشلر ساققیزی. عینی کیشی ده وئرمیش.

یادداشیمین رنگ لی صحیفه لری

Yaddaşımın rəngli səhifələri

Nurəddin ƏDİLOĞLU

نورالدین عدیل اوغلو

برگردان : علی محمدنیا

هارماندالیدا "امین عالی قولابانی"

او واختلار اوشاقلیق دونیامیزین بیرجه ایله نجه سی واردی: ائویمیزین گونچخان طرفینده بیر یئره بیغیشیب یورولدوم دئیینه کیمی فوتبال اویناماق!.. بئله واختلاردا منیم نور اوزلو باغداگول ننه م اون ایکی تاخالیق تومانینین بالاغینی ایینه دسته له ییب بیزه سسلردی:

-آی اوشاقلار، امین عالی قولابانینا دؤندرمیسیز ها، بورانی... بیهم باشینیزا یئر قحطدی بو محلدا؟

بیغیشیب کئچردیک قونشو هئی آته. بورادا دا میخک خلام باشلایاردی دئیینه مه یه: -آ بالا، امین عالی قولابانینا دؤندرمیین بورانی، گئدین باشقا یئره اوینایین!

ائله او واختدان فیکیرلشیردیم کی، گۆره سه ن امین عالی کیم اولوب بئله؟ یاشی سکسه نی حاقلامیش قونشوموز مشدی علی حیدر بابا خاطریمی چوخ ایستیردی. امین عالی یوردو، امین عالی قولابانی حاقیندا علی حیدر بابادان باشقا دا بیر نجه آغساقالین - آغبیرچین خاطره سیننی ایپا-ساپا دوزوب آذربایجان رادیوسونون «بولاق» وئریلیشینه یوللادیم. یازیب گؤندردیکلریم گۆرکه ملی سنتکارلاریمیز مه لوقه صادیقووا و سمندر رضایوین ایفاسیندا شنبه آخشامی او قدر گۆزل سسله ندی کی، اثرته سی گون «آراز» رادیوسوندا «بولاق» این تکرارینا دئمک اولار کی، کندیمیزین یاریسی قولاق آسدی...

سونرا امین عالی قولابانی حاقیندا یازیم «چاغیریش» قزئتینین ۲۳ آپرئل ۱۹۸۵-جی ایل سایندا «ئل-اوبانین

قوناق دى. قوناغا دا حۇرمت بورجوموزدو -دئيه پهلوانى
اىندىرير بوينوندان آشاغى...

سبحان كيشى

الله رحمت ائل سين، قونشوموز سبحان كيشيه! ميخك
خلامين ارى ايدى. محاربه دن يارالى گل سه ده، ساغلام و
اوزون عۇمور سوردو. دئيه نلره گۇره اونون بئله اوزون
عۇمور سورمه سينين بير سببى ده اوزون مدت كولخوزدا
كورىئر ايشلمى اولوب. كيشى بيرجه ساعتين ايچينده
پاي-پيدا اوچ كندى- عربى، حاجى تپه نى و خيرماندالينى
الك-ولك ائلىرمىش...

هه، گونلرين بير گونو كولخوز صدرينين اوغلو دونيايا گلير.
صدر سبحانا تاپشيري ق وئرير كى، گنت فيلانكسلرى تاپ
گۇندر ايداره يه، بيزه ده گنت، اؤيره ن گۇر، اوشاغين آدينى
آدينى نه قوبولار...

سبحان كيشى گلير اول صدرگيله، اوشاغين آدينى اؤيرنير.
اوردان دا يول لانيير صدرين تاپشيريغى اداملارين
دالينجا... امين عالي قولابانينا چاتاندا سبحان كيشى گۇرور
كى جاماعت بوردا چال-چاغيردادير. باشينى بير آز
قاريشديريپ، دۇنور كولخوز ايداره سينه.
صدر سوروشور كى، بس اوشاغين آدينى نه قوبولار؟
سبحان كيشى توتولور. دئير:

-آى صدير، هيرسله نمه، والللاه، اوشاغين آدى امين عالي
قولابانينا كيمي ديليمين لاپ اوجوندايدى اى...

***

...هه، امين عالي قولابانى ايله باغلى شيرين صحبتلر،
مزه لى احوالاتلار چوخ اولوب. دئيه نلره گۇره بو قولاباندا
چال-چاغير سسى قانلى-قادالى بۇيوك وطن محاربه
سيندك داوام ائديپ. آخيري نجي دفعه بورادا جبهه لردن
قارا كاغيذ آلميش آنالارين آجى ناله سى، آغيسى
ائشيديليب...

پ.س: هه، عزيز اوخوجولار، يادداشيمين كونج-بوجاغيندا
ايليشيب قالان بو يازين گليشى، ايلاخير چرشنبلر، نووروز
بايرامى هم ده كئشميشى يادا ساليب عادت-
عنعنلر يميزى، عزيزلر يميزى خاتيرلاماقلا الامتداردى.
قوى ايلين بو عزيز گونلرده بايارام سوفره سينده كى شيرين،
دادلى نعمتلر كيمي، شيرين خاطرلر ده اؤمرونوزه يار-
ياراشيق وئرير، طراوت قات سين! هامينيزا ايشيقلى گونلر
آرزوسو ايله ...

اوشاقلار آتيليب دوشه-دوشه، اوخويارلار ميشلار:
الله وئرير عينيه،

ديشلرى يوخ چئينييه.

ساققيزى نيسييه وئرير،

سحر-آخشام دئينير.

قوناق دير آخى...

قهرمان بابام اوجابويلو، ائلكورك، پهلوان جسەلى
كيشيمي ش. بير دفعه كندين گونباتانينداكى ايستيلين
بندينى سو يارير. بو سو ايله جاماعت ييدا كولخوزون باغ-
بوستانينى سووارارميش. قهرمان بابا بندين قاباغينا تورپاق
تۇكەن كيمي سو يوبوب آپايرميش. دئيرلر، آخيردا
كيشى ناعلاج قالب ائلى كورينى وئرير بندين سو
ياريلان حيصه سينه، اوزونو كنده سارى توتور كى: «يه،
تغز اولون كمكه گلين، بس ايستيلده سو قالمادى هئىي!..»
گونلرين بير گونو كندده اوروف آدى بيرينين تويو ايميش.
خبر ياييلير كى، بس امين عالي قولابانينا قارا پهلوان
گليب. هامى آخيشير اورا.

پهلوان چكديى دايره-چيزين ايچينده جوريجور فندلر
گۇستري، داش آتير-توتور و س. حركتلر ائدير. لاپ آخيردا
اوزونو جاماعتا توتور. دئير كى: «اوغول ايستيرم منله
دۇش-دۇشه گل سين...» يئرئردن ديل لنيرلر كى، قهرمان
گير سين ميدانا.

پهلوان قهرمان آدينى ائشيت جك، سسينى ايچينه ساليير.
فيكيرلشير: بو، هر كيم ديرسه، يقين ايگيدليك گۇستريپ
كى، جاماعت اونو منيم دۇشومه قهرمان دئيه چيخارير.

قهرمان بابا اوزون چك-چئوردن سونرا ميدانا آتيلير، بير
او يانا، بير بو يانا، پهلوان نئجه، او دا ائله گنت-گل ائدير،
حربه-زوربا گليب، اوزون گۇستريير. اوزون سۇزون قيساسى،
آخير توتاشيرلار. او، بونو، بو، اونو ايتليير. بيردن نئجه
اولورسان قهرمان بابا پهلوانى قامارلاييب قالديرير باشى
اوسته. جاماعت قيشقيرير كى: «، قهرمان، وور اونون ايگيد
آرخاسينى يئر!، قهرمان، گۇتور اونون قوپاراغينى!..»

قهرمان بابا بير ياندان فند بيلمير، بير ياندان دا گۇرور كى،
يوخ، بو هئج كيشيلىك دن دئيل، قوناغى ائل ايچينده
پرت ائل مك ايگيده ياراشماز.

دئير، آى جاماعت، هئج اوتانمير سيز؟ پهلوان اولاندا، نه
اولار بالام، هئج بيرينيز دئمير سيز كى، هه، بو آخى

مقدس قرآنین ادبیاتا تأثیری

MÜQƏDDƏS QURANIN ƏDƏBİYYATA TƏSİRİ

مقصد و مئودولوگیا:

Dr.Prof.VÜQAR ƏHMƏD

ووقار احمد

فیلولوژی علملری دکتورو، پروفیسور

vuqar.ehmed.63@mail.ru

برگردان: فرید ستاری فر

مقاله ده آذربایجان ادبیاتشوناسلیغینین نظری کؤکلری تحلیل ائدیلمیر و اونون قرب منشالی پوتتیکادان دئییل، شرق-موسلمان دوشونجه سیستمی اولان «قوایدی-ادبییه» دن قاینقلاندیغی علمی فاکتورلارلا اساسلانديريلير. تدقیقات زامانی نظامی گنجوی، محمد فضولی و سید ازیم شیروانی کیمی کلاسسیکلرین یارادیجیلیغی موقایسه لی-تیپولوژی مئودولا آراشدیریلیر. بوندان باشقا قرآن بلاغتی ایله کلاسسیک پوئزیانین تصویر واسطه لری آراسینداکی گئنئتیک باغلیلیق فیلولوژی و ایلاهیات کونتکستینده آراشدیریلیمیشدیر.

آچار سؤزلر: مقدس قرآن، موبارک آیلر، ادبیات، کلاسسیک شاعرلر، بیلک، مدنیت، اخلاق

Summary :

Abstract. It has been established that classical Azerbaijani poetry constructed its system of artistic imagery, poetic forms, and ideological direction directly upon the principles of i'jaz (inimitability), fasahah (eloquence), and balaghah (rhetoric) found in the Holy Quran. The prophetic narratives encountered in our classical heritage (such as the stories of Joseph, Moses, Abraham, etc.) and mystical symbols (saqi, mey, ney) are not merely artistic devices; they are mediums conveying divine wisdom and the philosophy of adab (purity of the soul).

In particular, the connection between Nizami Ganjavi's tawhids (poems on the unity of God), the portrayal of the Dhul-Qarnayn character in the "Iskandarnama" and Quranic logic occupies an extensive place in this article. Furthermore, the paper provides scholarly arguments demonstrating that Azerbaijani literary thought developed independently of Western poetics (Aristotle, Boileau), emerging instead from the specific patterns of the East-Islamic Renaissance and the teachings of "Qavaid-i Adabiyah" (Rules of Literature).

Purpose and Methodology. The article analyzes the theoretical roots of Azerbaijani literary criticism and substantiates, with scientific facts, that it originates from the

خلاصه:

معین ائدیلمیشدیر کی، آذربایجان کلاسسیک شعیری اؤز بدیعی تصویر سیستمینی، پوتتیک قلیبلرینی و ایدئا ایستیقامتینی بیرباشا قرآنی-کریمین اعجاز (عجازکارلیق)، فصاحت و بلاغت پرنسیپلری اوزرینده قورموشدور. کلاسسیک ارثیمیزده راست گلینهن پیغمبر قصه لری (یوسف، موسی، ایبراهیم و س.) و عرفانی رمز لر (ساقی، می، نی) ساده جه بدیعی واسطه دئییل، ایلاهی حکمتی و «ادب» (نفسی پاکلیق) فلسفه سینی چاندیران واسطه لردیر. خصوصیه، نظامی گنجوینین تۆوحیدلری و «ایسکندرنامه» دکی ذالقرنئین اوبرازینین قرآن منطیقی ایله باغلیلیغی مقاله ده گئنیش یئر توتور. همچینین، مقاله ده آذربایجان ادبی فیکرینین قرب پوتتیکاسیندان (آریستوتل، بوالو) آسیلی اولمایاراق، شرق-موسلمان اینتیباهینین ایسپئسیفیک قانوناویغونلوقلاری و «قوایدی-ادبییه» تعلیمی اساسیندا تشکول تاپدیغی علمی آرقومنتلرله اساسلانديريلير.

بیر شئیله موقاییسه اولونمایان جاذیبه سی اوزرینده کؤکلمیشلر. زامان-زامان یوزلرله موسلمان اولمایان عالیملر، فیلسوفلار مقدس قرآنی-کریمین نه قدر ائجازکار اولدوغونو سؤیلمیشلر.

مقدس قرآنی-کریمدن قاینافلانان بلاغت، ادبیات علملری آذربایجان کلاسیک ادبیاتینی حدیندن آرتیق زینتلندیرمیش و زنگینلشدیرمیشدیر. آذربایجان شاعرلرینین علمی فهمی، پوئتیک تخیولو بیلواواسیته مقدس قرآنی-کریمین موبارک آیلرینین تأثیری ایله اینانیلماز درجهده ایشیقلامیش و بوتون بشریته اؤرنک اولاجاق سوییهده اولدوقجا مؤهتشم اثرلر یاراتماغا وادار ائتمیشدیر. بو دا اؤز نؤوبه سینده شاعرلرین ادبی ارثینده بدیعی تصویر سیستمینین قورولماسینا اؤزونون اولدوقجا موبست تأثیرینی گؤستریمیشدیر. محض بو سببدن ده پوئتیک تخیولون گئرچکلشمه سی اوچون ایشله نهن بدیعی تصویر سیستمی هم ده بو ایفاده واسطه لریندن عبارتدیر.

اساس متن. آذربایجان ادبیاتی تاریخینده ده قرآنی-کریمین یئری اؤلچولمز درجهده بؤیوک دور. کلاسیک شاعر و یازچیلاریمیزین دئمک اولار کی، هامیسی بو مقدس، قوتسال کیتابا دؤنه-دؤنه اوز توتמוש، اوندان بهرنلمیشلر. کلاسیک ادبیاتیمیزدا بول-بول ایشله نهن «نوهون گمیسی»، «ایبراهیمین دیانتی»، «نمروود اودو»، «یاقوب حسرتی»، «یوسیف گؤزل لیگی»، «سولئیمان حیکمتی»، «قارون سروتی»، «ایوب دؤزومو»، «موسانین اساسی»، «زمزمه سویو»، «ایسگندر سددی» کیمی ایفاده لر قرآندا اولان حکایه لرله باغلیدیر.

گؤرکه ملی ایران عالیمی سدرددین بلاغینین «قرآن قیس سه لری» - «قرآن حکایه لری» کیتابی چاغداش اوخوجولاردا بو مقدس کیتابداکی حکایه لر حاقیندا دوزگون و دولغون تسوور یاراتماق مقصدیله قلمه آلینمیشدیر.

“Qavaid-i Adabiyah” – an East-Islamic thought system – rather than Western-oriented poetics. During the research, the works of classics such as Nizami Ganjavi, Muhammad Fuzuli, and Seyid Azim Shirvani are investigated using the comparative-typological method. Additionally, the genetic link between Quranic eloquence and the descriptive tools of classical poetry is examined within both philological and theological contexts.

Keywords: Holy Quran, blessed verses, literature, classical poets, knowledge, culture, ethics

گیریش:

بدیعی ادبیاتین ماهیتینی، خصوصیتینی، اجتماعی حیاتداکی مؤوقعیینی، رولونو و اهمیتینی تحلیل ائدن و هر طرفلی قیمتله ندریمک پرنسیپلرینی موبینلشدیره ن، بدیعی یارادجیلیغین اینکیشافینی ایستیقامتله ندرهن قانونلاری اؤیره نهن علمه ادبیات نظریه سی دئییلیر. لاکین مسئله بوراسیندادیر کی، بو تلیم قریده آریستوتئلدن باشلایب، بوالویا کئچسه ده، مسلمان شرقینین بو باره ده اؤز تلیمی وار ایدی کی، بونا دا «قوایدی-ادبییه» دئییردیله و بو ساهیله مشغول اولان عالیملر نه آریستوتئله، نه ده باشقاسینا اساسلانمایاراق شرق ادبی فیکرینین قانونویغون اینکیشافی و ایسپئسیفیک خصوصیتلریندن بحث ائدن بدیعی اثرین علمی کونتئکستینی، تیپولوژی سپگیسینی، مؤوضو و پروبلملر کومپلئک سینی، ایدئیا-بدیعی سوییه سینی، الوان لیک و زنگینلیینی، هر بیر سنتکارین ایسپئسیفیک بیر فردی علاوه نی، بدیعی ادانی تحلیل ائدیردیله.

محض بونا گؤره ده آرتیق هامی بیلمه لیدیر کی، آذربایجان ادبیاتی شرق-مسلمان ادبیاتینین بیر قولو کیمی نه آریستوتئلدن، نه ده بوالودان قاینافلانمامیشلار، آذربایجان شاعرلری ذاتاً موسلمان اولدوقلاری اوچون اؤز سلفلرینین یولو ایله گئده رک مقدس قرآنی-کریمین بلاغیتیندن، فصاحتیندن فایدالانمیش و پوئتیک قلیبلرینی، بدیعی ایفاده واسطه لری مقدس قرآنی-کریمین هئچ

قرآنی-کریم ادبی قورغولارین ایستیفادهسی، تسویرلر و متافورالارین ایستیفادهسی ایله زنگیندیر، بئله لیکله، ساده سؤزلره گؤزل لیک، حیات و رنگ قاتیر. قرآن، شوبه سیز کی، عرب دیلی تاریخینده میسپل سیز بیر دیل چیلیک موکمل لیگی تامین ائتمیشدیر» [۱، ص. ۱۸].

آذربایجان ادبی-اجتماعی فیکرینین داشییجیلاری دا شوبه سیز کی، مقدس قرآن کریمین مبارک آیلرینده کی حکمتلردن، معجزه لردن، تاریخی متلردن، کوسموسلا، کهکشانلارلا علاقه دار دقیق معلوماتلاردان، پیغمبرلرین و احوالاتلاردان، ریازیات، فیزیکا، ائمبرولوگیا و نجوم علملری و س. ایله باغلی، بیر قیسمی آرتیق کشف اولونموش، اکثر قیسمی ایسه هله کشف اولونمامیش خبرلردن، عینی زاماندا اینسانین اخلاقینین گؤزللشمه سی، شخصیتینین کامللشمه سی اوچون ان دوزگون یول گؤستره ن ایبرتامیز ایفاده لردن قاینالاناراق حیرتامیز صنعت عابده لری یاراتمیشلار و گله جک نیسلر، او جمله دن بیزلر اوچون قیمتی هنج بیر شئیه اؤلچولمه یه ن میراث قویموشلار [۶، ص. ۱۳۸].

محض قرآن کریمین دیلی، غیری-عادی ایفاده طرزلی و اولوبو عربلرین بیر چوخ سؤز صاحب لرینی و بلاغت اهلینی ایسلامی قبول ائتمه یه مجبور ائتمیش و بعضی حاللاردا اونلاردان ان حساس و گؤزل ذوقئیه مالیک اولانلارینین اولومونه سبب اولموشدور. اونلار ایلك دفعه قرآن دینلدیکلری زامان بو گون عربلرین ایتیردیکلری «عذری»، یعنی «صاف دینلهمه»، ایمکانینا مالیک اولموش و بئله بیر شرایطده «سما دیلی» نه قولاق آسمیش، ایلاهی کلامین اعجازینی بوتون ماهیتی، رنگارنگ لیگی و

کیتاب ایکی حیسده ن عبارتدیر. اونون هجمجه داها بؤیوک اولان بیرینجی حیسده سینی قرآن حکایه لری تشکیل ائدیر. مؤلف قرآنداکی معلوم سوزئتلری یازچی تخییولو ایله اوخوناقلی، ماراقلی بیر شکیلده، یوکسک بدیعی اولوبدا، قیسا و ییغجام قلمه آلمیشدیر. حکایه لر تاریخلیک باخیمیندان بؤیوک بیر دؤورو احاطه ائدیر: بشرین اولو باباسی آدم پیغمبرین ماجراسی ایله باشلاییر و دونیانین سونونجو پیغمبری هزرت محمدین (س.) دوغوم ایلینده باش وئرمیش «اصحابی-فیل» حادثه سی ایله بیتیر. هر بیر حکایه نین باشلانغیچیندا اونون قرآنی-کریمین هانسی سوره سیندن گؤتورولدو قئید اولونور و آیلرین سیرا سایلاری ایله گؤستریلیر. حکایه لرین بؤیوک بیر قیسمینی اولو پیغمبرلردن ایبراهیم پیغمبرین، یوسف پیغمبرین و موسا پیغمبرین باشینا گلن احوالاتلار تشکیل ائدیر.^{۱۰}

«مقدس قرآنی کریمین منتیقی ایله دئسک، شاعرلر رئالیزی و ائتیکانی شعیرلرینین ترکیب حیسده سینه هویدورماغی مقصدده اوغوندور. دئمه لی، شاعرلر دوزگون دیرلری و سببلری تبلیغ ائدن شعیرلر یازیرلارسا، ایسلام باخیمیندان شاعرلر و یا عمومیلیکده ادبیاتی قبول ائتمه مک اوچون هنج بیر اساس یوخ دور. قرآندا بیر چوخ حکایه (قصص) نقل ائدیلیر. بو، تحصیل مقصدینی گودور. قرآن مئسائیلرینین اوشاقلار، گنجلره و قرآنلا بیرباشا تانیش لیغی اولمایانلاردا داها چوخ آچیق دیلده چاتدیریلما سی لازیم دیر.

بو شکیلده ادبی سی ایسلام سیویلرینین یئنیندن جانلانماسینا کؤمک ائده بیلر. ادبی مزیت مضمونو و مئسائیلی ایله اؤلچولمه لیدیر. یاخشی و یا پیس بیر مقصدده خیدمت ائتمه سی ایسلام باخیمیندان حللندیجی معیار دیر.

قرآن کریم، اؤزلویونده بیر شاه اثر اولدوغو کیمی، یازیچیلار یول گؤستریمک اوچون چوخ اوغوندور. بونو قرآنین اؤزو، خصوصاً ده اؤز بنزرسیزلیینه (اعجاز) دقت چکن آیلری ده تصدیق لیر. قرآنین دیلی، ریتمی، مئسائیلی، پووئستی، اوخوجو اوزرینده یاراتدیغی عمومی پسیخولوژی تأثیر، ائموسیونال جاذبه سی و پسیخولوژی تأثیر بیملیکده اعجازین تجسسومو اولور. عمومی اعترافلا، قرآن عرب ادبیاتینین اینکیشافینا بؤیوک تأثیر گؤستردی.

چئورلیمیشدیر. حکایه نین اساسیندا خیرله-شرین موباریزه سی دایانیر. بو موباریزه ده یوسیف خیری، قارداشلاری ایسه شر قوه لری تمثیل ائدیر. یوسیف اؤز لیاقتی، معنوی تمیزلیگی، اینام و ایمانی ایله کین-کودورت، پاخیل لیق، حسد، نفیس، ظلم و خیانتین اسیری اولان قارداشلاری اوزرینده قلبه چالیر. بو اصلینده گؤزلیین، محبتین، اینسانلیغین، شرف و لیاقتین قلبه سیدیر.

قرآن کریمین «آل عمران سوره سینین ۱۶۱-جی آیسینده بویورولور: «امانته خیانت ائلین شخص، قیامت گونو خیانت ائتدی شئیله (بونونا یوکلنمیش حالدا) گلر» [۹، ص. ۵۴-۵۵].

«حروف مقطع» حرفلری یوخاریدا قئید اولوندوغو کیمی سرر خدادیر، اوجا الله لا حضرت محمد(ص) آراسیندا اولان رمز لردیر و الله رسولو بو حرفلرین معناسینی کیمسه یه آنلاتمامیشدیر. بئله کی، دایم قرآن تفسیرچیلری بو حرفله جوربجور ایضاحلار وئرسه لر ده، بونلار ساده جه اولاراق فرضیه لردیر، چونکی یوخاریدا دئییلدی کیمی بو الله لا رسولو آراسیندا اولان بیر سرردیر، اصل حقیقتده ایسه ایندییه قدر بو سرری آچماق کیمسه یه قیسمت اولمامیشدیر.

ادبیاتشوناسلارا یاخشی معلوم دور کی، آذربایجانین کلاسیک شاعرلری اثرلرینی تورک، یعنی آذربایجان دیلینده یارادارکن «تورک دیوان عنعنه سی» نندن ایستیفاده ائتمیشلر. تورک دیوان عنعنه سی ایسه هر بیر اثرین «تؤحید»، «میناجات»، «نت»، «معراجنامه»، «نبوت»، «امامت»، «ساقینامه» دن عبارت اولموشدور.

شیخ نظامینین مهشور «خمسه» سینده کی بئش اثرینین بئشی ده اوجا الله ا خطابلا باشلاییر و داهی متفککیر بوتون یارادیجیلیغینی ایسلام دینینین نورو ایله برقیلندیریر:

«کلاسیکلریمیزین الله ا آردیجیل اولاراق ایزلدیکلری اساس مؤوضولاردان بیری تؤحیددیر. بو باخیمدان چوخ طبیعیدیر کی، نظامی «خسرو و شیرین» بوئماسیندا بو مسئله یه خصوصی پارکا حصر ائتمیش و اونا ایزلیدی مقصدینه اویغون اولاراق بئله آیدین و کونکرتت بیر آد وئرمیشدی: «بارادانین تکلیگی حاقیندا». بورادا قرآن کریمین ۱۱۲-جی، «خلاص» سوره سینین «قل هو الله

چالارلاری ایله هضم ائده بیلیمیشلر. بوتون بونلار دا صاف بیر ادبی ذوق، اینجه دوغو و دیلین پاکلیغی اساسیندا قرآنین ائجازینی دویمغا سبب اولموش و بئله لیکله، الله کلامینین بشری ایفادنین فؤوقونده دوران بیر کلام اولدوغو قبول اولنموشدور.^۸

مقدس قرآن کریم بیزیم کلاسیکلریمیزین هر بیرینین یارادیجیلیغیندا مخصوصی یئر توتموشدور. هر بیر کلاسیکیمیز مقدس قرآن کریمی بشریتین اینکیشاف پروقرامی، هیدایت قاینایغی حساب ائتمیشدیر. بونا حدیندن چوخ مثاللار گتیرمک اولار. مثلاً، ۱۹-جو عصرده آذربایجان شعیرینده خاریقه لر یاراتمیش، عینی زاماندا تک شاماخی شاعرلرینین دئییل، بیر چوخ باشقا بؤلگه لرین، او جمله دن باکی شاعرلرینین بیر شاعر کیمی مزیتلره نایل اولماسیندا موستسنا خیدمتلری اولان داهی سید عظیم شیروانی (۱۸۳۵-۱۸۸۸) مقدس قرآن کریمین بیر حیات کیتابی اولماسی باره ده یازیر:

گرچی معناسی غیر آساندیر،

کاغیدی، خطی، جیلدی قرآندیر.

هارادا گؤرسن کلامی-سبحانی،

اؤپوبن قوی گؤز اوستونده آنی.

معجوزی حق دو باطین ظاهر،

مس ائتمز مگر اونو طاهیر؟ [۱۲، ص. ۱۰۹]

مقدس قرآن کریم ده کی «یوسوف» سوره سی حضرتی یوسیف (س) تیمثالیندا اینسانلاری نفسینه اویماماغا، معنوی تمیزلییه، اخلاقی گؤزللییه، «صراط المستقیم» له (اللهین هیدایت ائدیدی یول) یاشاماغا، شهوتدن اوزاق اولماغا، اولولیک گؤستریجیسی عفتی اؤزونه معیار ائتمه یه چاغیریر. تدقیقات چی عالیم آتامی میرزیئو بوتون بو آنا دیللی اثرلرین مقدس قرآن کریمین «یوسوف» سوره سیله سلسله سینده اؤزونون درس وسایطی کیمی قلمه آلدیغی «۱۸-۱۶-جی عصرلر آذربایجان ائپیک شعیری» کیتابیندا سولی فقیهین «یوسیف و زولئیخا» بوئماسینین مضمونو اساسیندا بونا آیدین لیق گتیریر:

«یوسیف» حکایه سی بؤیوک تربیوی، عیبرت آمیز ماهیته مالیک اولوب، صبره، دؤزومه، دوزلوق و پاکلیغا، داخلیلی زنگین لیک و معنوی اوجالیغا چاغیریش ایفاده ائدیر. بو مؤوضو عیبرت و حکیمت دولو مزمونو و بشری کئیفیتلری ایله سئچیلیمیش، چوخسایلی ادبی اثرلرین قاینایغینا

کممک قاپیسینی آچ ای یارادان!
 گۆستر نظامیه دوز یولو هر آن! [۱۱، ص. ۲۶-۲۷]
 مقدس قرآن ریمده ایسکندر ایفادهسی ایشلدیلیمیر،
 لاکین ایسکندرین کئچدی یول، عینی زاماندا چین
 سدینی سالدیرماسی نظامی گنجونین
 ایسکندارنامه سینده کی ایسکندرین محض مقدس
 قرآن کریمده وورغولانان زولقرنئین اوبرازی کیمی
 یاراتماسی کیمسهده شوبهه دوغورمور. مقدس قرآن
 کریمده ذوالقرنئین «دیرلیک سویو» آختارماغا گئدیر
 و یولدا مقدس قرآن کریمده کرامتلی بیر اینسان
 کیمی وورغولانان حضرتی خضیر (ع) راستلاشیر.
 دیرلیک سویو ایچمک ایسه حضرتی خضیر نصیب
 اولور، ایسکندر ایسه سهوا پارلیتسی گۆز قاماشدیران
 عادی سو ایچیر و اوردان قایدارکن دونیاسینی
 دییشیر. مقدس قرآن کریمین ۱۸-جی سورهسی
 «کهف» سوره سینین ۹۳-۹۸-جی آیه لرینده اوجا
 الله بویورور:

«نهایت، ایکی داغ آراسینا چاتدیغی زامان اونلارین
 اؤننده دئمک اولار کی، هئچ بیر سؤزو آنلامیان بیر
 طایفه گوردو. اونلار دئدیلر: «ائی ذوالقرنئین! حقیقتا،
 یجوج و مجوج (طایفا لاری) بو اراضیده فیتنه-فساد
 توردیرلر. بیزیمله اونلارین آراسیندا بیر سدد چکه سن
 دئییه سنه معین مبلغ وئرکمی؟»
 او دئدی: «رببیمین منه وئریدی سلطنت و قدرت
 داها یاخشیدیر. سیز (ایش) قوه نیزله منه کؤمک
 ائدین، من ده سیزینله اونلار آراسیندا محکم بیر
 سدد چکیم.

منه دمیر پارچالاری گتیرین!» نهایت، ایکی داغین
 آراسینی عینی سوییه گتیردی زامان او:
 «(کۆرکلری) اوفورون!» - دئدی. اونو اود حالینا
 سالدیغی زامان: «منه گتیرین، اونون اوزرینه
 اریمیش میس تۆکوم!» - دئدی. بئله جه (یجوج-
 مجوج طایفه لاری) نه او سددی آشا بیلدیلر، نه ده
 اونو دئشیب کئچه بیلدیلر.

احد الله الصمد لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفوا احد"
 آیه لرینده کی حؤکملر چوخ اینجه لیکله ایزلنیر، بو
 پوئتیک تقدیماتدا ایسه تام تصدیق اولونور:
 دیلیمده هر شئیدن اوجا بیر آد وار،
 بو آدا باغلیدیر بوتون وارلیقلار،
 تک دیر، میثیل سیز دیر - کیم دئییل آگاه؟
 اولولار دئییرلر اونا تک الله.
 ... ایدراکین چاتیرسا واحد الله ا،

ندیر؟ و نجه دیر؟ سوروشما داها! [۱۱، ص. ۲۷]
 الله ی مدح ائدن بو پوئتیک لؤوحه لرین تصدیقینی
 شیخ نظامی گنجوی دوها سینین دست خطینده کی
 اوجا الله ا اونوان لانا «تؤحیدلر» اینده گؤروروک:
 «میناجات، و تؤحیدلر بدیعی یارادیجیلیق
 ساحه سینده فوندامنتال بیر نیتین ایجراسینا
 باشلاماق عرفه سینده الله ین شنینه تعریفلر دئمکله
 اؤز نجیب، مقدس بورجونو یئرینه یئتیرمک، بو یولدا
 یارادانان کؤمک دیله مک مقصدینی داشیمیشدیر.
 اوللر ده بیزده بو ساحه ده قلم چالمیش شاعرلر
 اولدوغونا باخما یارق، مثلاً یئرلی-یاتاقلی قویوب
 فوندامنتال طرزده حل ائتمک باخیمیندان
 ادبیاتیمیزدا بیرینجیلیک چلنگی نظامی گنجوییه
 مخصوص دور. او هله اؤز «خمسه» سینین ایلك باهار
 قاراقوشو اولان «سررلر خزینه سی» ندکی «الله ا
 خیطاب» یندا ۸۳۰ ایلین آرخاسیندان بیزه وصیت
 ائدیردی کی، هر بیریمیز بوتون نجیب، خیرخواه،
 عالیجناب ایشلریمیزی حؤکما الله ین آدی ایله
 باشلایب، ائله اونون دا ازلی و ابدی آدی ایله
 قورتاراق:

شرفلی، عدالتلی تانرین آدی کی، وار،
 حکمت خزینه سینین آچان آچاردیر، آچار.
 هر سؤزون، دوشونجه نین اودور اولی، سونو،
 نه سؤیله سه ن تانرین آدیلا قورتار اونو.
 بو عهدینه صادق قالان شاعر ایکینجی بؤیوک
 مثنویسی اولان «خسرو و شیرین» ی ده الله ا
 عونوانلادیغی بیتله باشلایر:

قرآندان گتيريلميش بعضى آيه لره، عيسى پيغمبرين اؤز نفسيله اولو ديريلتمهسى روايتينه، موسى نين اؤز اساسى ايله نيل چاييني ايكييه بؤلمهسى، ابراهيم خليل پيغمبرين اودا آتيلماسى، خضيرين آب حياتا چاتماسى روايتينه، يوسف-زولئىخا احوالاتينا و س.

دينى-افسانوى شخصيتلرله علاقه دار ايشاره لره تئز-تئز راست گليريك» دئيه ن و. فيض الله يثوا اثرينده يوسف-زولئىخا روايتى و عيسى پيغمبرين اولو ديريلتمهسى ايله باغلى مثاللار گتيرمكله دينى روايتلر فاضولى پوئزىياسينا گتيردى بديعيلگى آچيب گؤسترميشدير» [۵، ص. ۲۸].

«اسلام دونياسيندان پوئتيكا و بلاغت علمى ده قرآنين معنا اينجه ليكلرينى اؤيره نمك ايستيندن يارانميش، لakin سونراكى تاريخى اينكيشاف دؤورونده مستقىل علم ساحهسى كيمي سئچيلميشدير.

قرآن بلاغتى، قرآن متنينين يوكسك بديعى-اىستئتيك ديرى آراشديريجيلارين، تفسيرچيلرين، كلام متخصصلرينين، فيلولوقلارين دقتينى هميشه جلب ائتميش، همين مارق زمينينده بلاغت علمينين اساسلارى قويولموشدور» [۳، ص. ۵۳].

تدقيقات چى-عالم ياقوب بابايئو، كلاسسيك شاعرلريميزين ياراديجيليقلارينداكى رمزلرين ده قايناغينين محض مقدس قرآنى-كريم اولدوغونو ساده شكيلده بيان ائدير:

«كلاسسيك شاعرلرين هاميسى رمزلردن ايستيفاده ائتميشدير، چونكى رمزلى شعيره هر بير بيتين بديعى-اىستئتيك و ريتميك ائموسيونال تاثيرينى گوجلنديرمكله ياناشى معنا چالارلارى باخيميندان شعيره خصوصى بير زنگين ليك گتيرير.. «ساقى» ايرشاد صاحبي، مرشيد كاميل، پير، شيخ دير كي، مرید حاق يولچو «معشوق»، «يار»، «جانان»، «ديدار»، «سئوگيلى» بيلاواسطه الله ا عونوان لانيير، «گول»، «ساقى»، «مى» «باده»، «شراب»، «پياله» «نى»، «آى» «ماه»، «بوسه»، «قاش» «ابرو»، «گونش» «آفتاب»، «گؤز» (چشم) و باشقا رمزلى الله رحمتيندن اينسان قلبينده يارانان فرح و سئوينجى بيلديرير اوسونا ايلهي علم و حيكمت، معرفت اؤيره دير. مى، باده، شراب، پياله - ايلهي عشق، واجب الوجود بسلنن عشق دير. «نى» وجود كل لدن آيريليب جزو عالمينه دوشن، اؤز اصليندن آيريلديغي اوچون فرياد قوپاران، «آى» «ماه» ايلهي وارليغين جمال صيفتلرينين نيشانهسى

(ذوالقرنين) دئدى: «بو، رببم دن گلن بير مرحمتدير. آنجاق رببميين وعدى گلدى زامان او، بو سددى يئرله يئكسان ائدجك دير. رببميين وعدى حاق دير»

بو دا اؤز نؤوبه سينده نظامى گنجوينين «ايسكندر» اينين محض مقدس قرآن كريم ده كي «ذوالقرنين» اولدوغو دانيلماز شكيلده سوبوتا يئتير. نظامى كيمي فاضولى ده ياراديجيلغي بويو مقدس قرآن كريم دن قايناقلانميش، اثرلرينى قرآن ايشيغى آلتيندا قلمه آلميشدير.

مهور فوضولى شوناس-عالم لاله على زاده يازير:

«فاضولى «قرآن» قصه لرينه موختليف يؤنلردن توخونموش - اونلارين واسطه سيله چوخ درين حيكمتاميز فيكلر وئرميش، ميثل سيز بديعى تصوير واسطه لرى يارانميش و اؤز پوئتيك ارثينى الچاتماز بير يوكسكلييه قالديرميشدير» [۴، ص. ۱۲۶].

لاله على زاده بو كيتابيندا فيلولوگيا علملرى دوكتورو ماهيره قولئوانين «فاضولى ياراديجيلغي: «قرآن» دان آذربايجاندا ايستيفاده پوئتيكاسى و اسلامى ديرلر» و «قرآن» و «فاضولى» مقاله لرينه مراجعت ائتدينى بيلديره رك ماهيره قولئوادان سيات گتيرير: «فوزولينين صنعت دونياسينين اورتا عصر پوئتيكاسينين بوتون قانون و كاتئقوريبالارينى اؤزونده عكس ائتديره ن زنگين بير خزينه دير. بو خزينه هم فورما، هم ده مزمون ديرى باخيميندان تكرارولونماز اينجيلرله زنگيندير. كلاسسيك شرق پوئتيكاسينا مخصوص اولان بديعى ايفاده واسطه لرينين ان گؤزل نومونه لرى فاضولى ياراديجيلغيندا اؤز تام عكسينى تاپميشدير» [۷، ص. ۳۴۸].

تدقيقات چى عاييدا قاسيمووا و. فيض الله يثوين «فوزولينين قصيده لرى» اثرينده مؤولانه فوزولينين اثرلرينده كي اعجاز كارليغين محض قرآن قصه لرى ايله باغلى اولدوغونا بير آيدين ليك گتيرير:

«سون دؤورلرين تدقيقات ايشلريندن و. فيض الله يثوانين "فوزولينين قصيده لرى" اثرينده شاعرين ياراديجيلغيندا دينى روايتلرله باغلى تعليملر اولدوغو گؤستريلير. «اونون هر اوچ ديلده يازيلميش قصيده لرينده

تلغفردە و جیورایندا بیتن بیتکیلرین آدلاری

جاسم بابا اوغلو

بو گون تلغفر شهرینین
طوپراغینده باغلارینده و
بوستانلرینده و چولینده
وصحراسینده اولان و بیتان
بیتکیلر و چیچاکلر
آدلارین بیلدوغوم قدر و یاده
گلیرکن یازالیم و بعضینی
آتالاردان آنالردان و بعضی
انسانلرین آغیزیندان المشام .

بوتون دنیاده اولان شهرلرین طوپراغی و برکاتی واردی اونو
حق تعالی ویرمشدی او بیردان اولان و بیتان بیتکیلردان
انسانلر بدانینه فائده وار و بعضی یماکلر اولیر او بیتکیلردان
هر بیرده و هر شهردا طوپراغینه گوره تورلو تورلو بیتکیلر
بیتار رنگلی و گوزال بیتکیلر اچیلیر او بیردا .

تلغفر شهرینین بیلدیغمز کیمی طوپراغی قمرزدی و
یمشاغدی ، بهار یاز اولیرکن هر بیر تورلو بیتکی ییریندان
گوگاریر چایر چمن اولیر .

چولرده بیتکیلر یتیشیرسه او باقیمده انسان مداخلاسی
اولمازدی کندی حالینده یتیشان بیر بیتکی دوغانین
کانش بیر الانینا یایلمش بوتون دنیاده واردر بو شکلده
بیتکیلر و بو بیتکیلر بولکه دان بولکه یه داگیشیلیک
کوستریر .بو بیتکیلر عینی بولکه دا یایغین اولان دیلرله
ولجه لره گوره تلفظ اولیر و بعض عینی بیتکی بیر بولکه
دان دکارینه فارقلی اِسملری اولور .

تلغفر بولکه سی و جیوراسی صحرا کیمی چول اولدوغی
ایچین ، قیش و بهار ایلرینده یاغیش اولیر و چوخ
چیشتی بیتکی یه زنکین اولیر .

بو بیتکیلر تلغفرین اطرافینده و چولینده تپه سینده
دراسینده و صو یوللرینده و کنارینده و باغچه لر
آراسینده و بوستانلر چپارینده اولوردی . و تلغفرین
اطرافینده اسکی دان ذکر ایتمشام کی ایکی تورلو اکین
اکیلیر بیر (بوغدا) بیر (اُرپه) اونو انسانلر اکاللر
یاغیش اعتماد ایدالر .

و حقیقی گۆزل لیک سیموولو، «بوسه» سۆز و کلام، حاقین
وارلیغیندان و بیلگیسیندن آلینان ذوق و نششه، «قاش»
(ابرو) قیبله و مهرباب، عینی زاماندا حضرتی محمدین (ص)
معراج زامانی اوجا الله ا یاخینلاشدیغینی ایفاده ائدن «قاب
قؤسین» آنلامی، «گونش» (آفتاب) هم وحدت، بیرلیک،
حقیقت، هم ده گۆزل لیک، اوز و جامال، «گۆز» (چشم)
ایسه بصیرت رمزیدیر» [۲، ص.۱۳۰].

نتیجه، دئییلدی کیمی مقدس قرآن کریم دن قاینقلانان
مسلمان-شرقینین ادبیاتی «ادب» نفسی پاکلیق و اخلاقی
گۆزل لیک تلمی اوزره کؤکلنمیشدیر کی، آذربایجان
شاعرلری دایم اؤز یارادیجیلیقلارینی اخلاق نورمالاری
اوستونده کؤکلیمیشلر و یاشادیقلاری دؤور نه قدر تلاتوملو،
فیرتینالی، قاسیرغالی، سارسینتیلی اولسا دا، اونلارین
یارادیجیلیغینین کؤکونو، قایه سین، مایه سین گۆزل،
زنغین اخلاق تشکیل ائتمیش و مقدس قرآنی-کریمین
موبارک ایلرینین ایشیغی ایله یازیب-یاراتمیشلار.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Aran, S. Din və ədəbi bağlılıq: dinin ədəbiyyatda rolu və təsiri // 525-ci qəzet. – 2021, – 4 dekabr. – s.18.
2. Babayev, Y. Təriqət Ədəbiyyatı sufizm-hurufizm / Y.Babayev. – Bakı: Elm və təhsil, – 2011. – 160 s.
3. Əhməd, V. Ədəbiyyatşünaslıq (Filologiya fakültəsinin tələbələri üçün dərslik) / V.Əhməd. – Bakı: Müəllim, – 2007. – 167 s.
4. Əlizadə, L. Azərbaycan ədəbiyyatında alleqoriya / L.Əlizadə. – Bakı: Elm və təhsil, – 2020. – 380 s.
5. Qasımova, A. Quran qissələri XIV-XVI əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının ideyabədii qaynaqlarından biri kimi (Qazi Bürhanəddin, Nəsimi, Xətai və Füzulinin ana dilində olan əsərləri əsasında) / A.Qasımova. – Bakı, – 452 s.
6. Quliyeva, M.H. Quran bələğəti və Azərbaycan ədəbiyyatı / M.H.Quliyeva. – Bakı: Nafta-Press, – 2008. – 492 s.
7. Quliyeva, M.H. Şərq poetikasının əsas kateqoriyaları / M.H.Quliyeva. – Bakı: Maarif, – 2010. – 397 s.
8. Məmmədov, N. Quran dilinin yeniliyi və filoloqların fikir müxtəliflikləri // – Bakı: Din araşdırmaları jurnalı, – 2018. № 2 (9), s.19-28.
9. Mirzəyev, A. XIII-XVI Əsrlər Anadill Azərbaycan epik şeiri / A.Mirzəyev. – Bakı: Avropa, – 2017. – 190 s.
10. Nağısoylu, M. Quran hekayətləri: [elektron resurs] / URL: <https://litres.az/book/s-dr-ddin-b-lagi/quran-hekay-tl-ri-68386534/read/>
11. Nəbiyev, B. Xəzan vurmasın / B.Nəbiyev. – Bakı: Elm, – 2006. – 450 s.
12. Şirvani, Seyid Əzim. Seçilmiş əsərləri: [3 cildə] / Seyid Əzim Şirvani. tərt. ed. S.Rüstəmov – Bakı, Avrasiya Press, – c.3. – 2005. – 286 s.

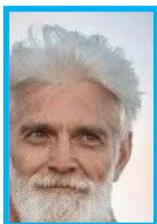
- چول طورشیسی - چولده بهار گونو اولیر .
- چول حماقاسی - بر نوع اوت در صو دیننده کولگاده اولیر .
- چول طورپو - بر نوع بیتکی در چولده بهار گونو اولیر .
- چول کشوری - چولده بهار گونو اولیر .
- چول کراویزی - بهار گونو چولده چیخار درالرده کنارینده .
- چول بباری - بر نوع بیتکی در صولر دیننده اولیر .
- چول خطیسی - بو اوت در چولده اولیر .
- چول سیپیرکاسی - بر نوع اوت در چولده چیخار .
- چوراک اوتی - بر نوع اوت در چولده بهار گونلری اولیر تپه لر باشینده .
- چاودار - یاز گونو اکین آراسینده اولیر بو نوع اوت در .
- چای بیطاسی - بر نوع بیتکی در چاین چوبوغینه بنزه ر بر اوت در .
- چاردی - بر نوع بیتکی در بهار گونو چولده اولیر .
- چیکدام - بر نوع اوت در بهار گونو چولده اولیر .
- چاخر تیکان - بر نوع اوت در یاز گونو اولیر قیش گونونه قالیر گاتیر قاینادی ب بوگراک ایچین علاجدر .
- حارا - بر نوع اوت در بهار گونو چولده اولیر .
- خارنوب - بر نوع بیتکی در چولده اولیر یاز گونو , گاتیری ب اونو دوگوب اون ایدی ب معده یه علاجدر .
- خوروز گوزی - باغده بوستانده کولگه بیرده اولیر .
- خطمی - بر نوع بیتکی در چولده بیتار , گاتیری ب خاوه ایله قاتیلیر باش یاخانماغ ایچین صابون کییی .
- خطی - باغچی بوستانینده اکار یماغ و صاتماغ ایچین
- دوقوز دونلی - بر نوع اوت در چولده اولیر .

چولده و صحراده و یا شهرین بایارینده و باغچاسینده و صو کنارینده اولان و بیتان بعضی بیتکیلرین آدلارینی سیزه بوردا گاتیرالیم :-

- آسیناغ - بر نوع بیتکی در صو قیراغینده (کنارینده) اولیر .
- آجیجه - بر نوع اوتی بهار گونو چولده اولیر .
- اغ باذنجان - باغی بوستانی اولانر بو نوع باذنجانان اکالیر .
- اغاج کوسپه بالاکی - بر نوع کوسپه بالاکی اغاچلر دیننده کولگاده اوز باشینه چیخار .
- اشک کوسپه بالاکی - بر نوع کوسپه بالاکی چولدرده اولیر .
- اشک اوتی - اشک کنکه ری دییه لر چولده بیتار بهار گونلری .
- اوزارلیک - بر نوع بیتکی در چولده اولیر , گاتیری ب اوزونی قاینادی ب اوشاغی چیمدیرلر , یا ده بر از او بیتکی دان بوینندان آصالر دیسکینماغی (قورخوسی) گیدر - باجالغ - چولده طوپراغ التینده چیخار عینی طوپلاغه بنزه ر .
- بادیرغان - بر نوع بیتکی در هم چولده همده بوستانلرده اولیر
- باغ زلیخی - قوزو قولاغی دییه لر صولر دیننده چوخ بیتار باغده بایارده .
- باغ کاراویزی - باغچی باغوانچی بوستانینده الینده اکار .
- باغ بامیاسی - باغوانچی بوستانینده اکار یماغ و صاتماغ ایچین .
- پاشا یماغی - بر نوع بیتکی در چولده بیتار بهار گونلری
- بورون قانادان - بر نوع بیتکی در چولده اولیر .
- بوق (صوغان یاپراغی) - بوستانچی صوغان اکار کوکارنده یاپراغینه دییه لر بوق سوب ایدالر ایچیندان .
- پینجر - صو گوللرینده و ایاغ داگمیان بیرلرده بیتار چوخونجی تربالیغده اولیر .
- پسیک داشاغی - بر نوع بیتکی در بهار گونو چولده اولیر
- پسیک قویروغی (پش پشا) - بر نوع بیتکی در بهار گونو چولده اولیر - تطران - بر نوع بیتکی در هم چولده همده بوستانلرده صو دیننده اولیر , طورشی ایدالر ایچیندان .
- توت - بر نوع بیتکی در نوللرده و چولدرده اولیر .
- چول باقله سی (باقله باقیش) - بر نوع بیتکی در چولده بیتار بهار گونو بولونیر .
- چول توتو - بر نوع بیتکی در چولده بهار کونوا ولیر .
- چول چایی - بر نوع اوت در چولده بهار گونو اولیر .

- دیوه دبانى - بر نوع اوت در چولده اولير .
- داسته بوزان - بر نوع اوت در چولده اولير .
- دم قارپز - بر نوع بيتكى در انسان اكار چارشى ده ساتيلان قارپزدر .
- دومبالان - بر نوع بيتكى در چولده اولير بير التينده بهار گونللى يازه قدر .
- دومبالان اوتى - بر نوع اوت در چولده اولير .
- ديوه صقالى - بر نوع اوت در چولده اولير .
- رحان - بر نوع اوت در بوستانلرده اولير نعان ديبه لر ايچينه .
- زووان - بر نوع اوت در اكينى بيچاندا صونرا بوغداده اولير آجى اولير .
- سيپيركه - باغچى بوستانچى اكار بابارينده او كندى ايچين .
- سوسوركان - بر نوع اوت در چولده هم بوستانلرده اولير
- سيگيل اوتى - بو اوت هم چولده همده باغلاردا صو ديبنده چوخ اولير .
- شَفَلَاخ - بو نوع اوت چولده چيخار بهار گونللى ياپراغلارين سارير اطرافينه اچيلير .
- شقليق - بر نوع اوت در چولده اولير .
- شوران اوتى - بو نوع اوت چولده و شورخانليغ بيرلرده چوخ اولير .
- صو اوتى - بو اوت صو ديبنده چوخ اولير .
- صارى تيكان - بر نوع اوت در چولده چيخار بهار گونو .
- صارماشوغ - بر نوع اوت در هم باغلارده همده نيولرده اكالر دواره ديرمانير كولگه ايچين اكاللر . - طوخماغ دانه - بو نوع اوت چوخ اكينده اولير . - طوپالاغ - بر نوع بيتكى در بير التينده اولير بهار گونو , گاتيرى ب دارتيلير معده يه علاجر .
- طوپوز باشى - بر نوع بيتكى در چولده بيتار بهار گونو .
- طورشيك - بر نوع بيتكى در چولده بيتار بهار گونو .
- عجى قارپز - چوخ چوللرده اولير بو بيتكى .
- مردان - چولده بيتار بو نوع بيتكى در .
- عاكول - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- فاطمه انا چوراكى - بر نوع بيتكى در چولده اولير بهار گونلرى .
- قاره چوراك اوتى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- قاره دومبلان - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- قوزو قولاغى - بو بيتكى درالارده صو قيراغينده و باغلاردا چوخ اولير , زيلخه بنزه ر .
- قيقام - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- قنيبيره - بو بيتكى هم چوللرده همده بوستانلرده اولير .
- قوش اوزومى - هم چولده همده باغلاردا اولير بو بيتكى .
- قوش ديلى - بو نوع بيتكى چولده بيتار , وبعضى بوستانلرده اولير .
- قامش - بر نوع قامشدر صولر ايچينده بوستانلرده چوخ چيخار .
- قوش طماطه سى - بر نوع بيتكى در چولده و باغلارده اولير .
- قزوح - بر نوع بيتكى در چولده بيتار , گاتيرى ب اوزون خاوه يه قاتى ب باش ياخاللر .
- كاكلوك اوتى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- كنكه ر - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- كنكه ر عصلونجى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- كوپاك صوغانى - بر نوع بيتكى در باغلارده اچيلير اغاچلار ديبنده اولير .
- كوپاك زيلخى - بر نوع بيتكى در باغلاردا كولگاده و صولوغده اولير .
- كوسپه بالاك - بر نوع بيتكى در چولده همده باغلارده اولير .
- كاخورت - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- گاورم - بر نوع بيتكى در چوللرده اولير بهار گونو .
- گالين ياستوغى - بر نوع بيتكى در بهار گونو چولده اولير .
- گيجى امجاكى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- گيجچى قولاغى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- گورام - بر نوع بيتكى در چوللرده چوخ اولير .
- گيكيرچان - بو بيتكى هم چولده همده بوستانلرده اولير
- گييك اوتى - بر نوع اوت در چولده اولير .
- گيگام صقالى - بر نوع بيتكى در بهار گونو چولده اولير .
- گومران - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- لكلك چيناغى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- لكلك ديمديكى - بر نوع بيتكى در چولده اولير .
- ياشغان - بر نوع بيتكى در چولده و باغلارده اولير .
- يارپيز - بر نوع اوت در باغلارده و بوستانلارده اولير .
- ياغلى قوم - بر نوع بيتكى دره اشك كنكه رينين باشينده چيچاك اولير .
- يشيل باذنجان - بر نوع بيتكى در انسان اكار باغده بوستانده اولير .

روانشناس هیدگی وادا (ژاپن)

۱. پیاده‌روی را ادامه دهید.
۲. هنگام عصبانیت، نفس عمیق بکشید.
۳. آن قدر ورزش کنید که بدنتان خشک نشود.
۴. در تابستان هنگام استفاده از کولر، آب بیشتری بنوشید.
۵. پوشک به افزایش تحرک کمک می‌کند.
۶. هرچه بیشتر بجوید، مغز و بدنتان فعال تر خواهد بود.
۷. فراموشی ناشی از سن نیست، ناشی از کم کاری مغز است.
۸. نیازی به مصرف بیش از حد دارو نیست.
۹. نیازی به پایین آوردن بیدلیل فشار خون و قند نیست.
۱۰. تنها بودن، تنهایی نیست؛ آرامش است.
۱۱. تنبلی چیزی شرم‌آور نیست.
۱۲. کارهایی انجام دهید که به دیگران سود برساند.
۱۳. کاری که دوست دارید انجام دهید؛ کار ناخوشایند را رها کنید.
۱۴. امیال طبیعی حتی در پیری باقی می‌مانند.
۱۵. در هر حال همیشه در خانه ننشینید.
۱۶. غذایی که دوست دارید بخورید؛ کمی اضافه‌وزن بهتر است.
۱۷. هر کاری را با دقت انجام دهید.
۱۸. با کسانی که دوست ندارید معاشرت نکنید.
۱۹. مدام تلویزیون تماشا نکنید.
۲۰. به جای جنگیدن با بیماری، یاد بگیرید با آن زندگی کنید.
۲۱. «وقتی ماشین به کوه برسد، جاده پدیدار می‌شود» - این جمله جادویی شادی برای سالمندان است.
۲۲. میوه تازه و سالاد بخورید.
۲۳. زمان حمام نباید بیش از ۱۰ دقیقه باشد.
۲۴. اگر خوابتان نمی‌برد، به خود فشار نیاورید.
۲۵. فعالیت‌های شادی‌آفرین فعالیت مغز را افزایش می‌دهند.
۲۶. آنچه حس می‌کنید بگویید؛ زیاد فکر نکنید.
۲۷. هرچه زودتر یک «پزشک خانوادگی» پیدا کنید.
۲۸. بیش از حد صبور یا سختگیر نباشید؛ «سالمند جسور» بودن بد نیست.
۲۹. گاهی تغییر نظر ایرادی ندارد.
۳۰. در مرحله پایانی زندگی، زوال عقل هدیه‌ای از جانب خداست.
۳۱. اگر یادگیری را متوقف کنید، پیر می‌شوید.
۳۲. به دنبال شهرت نباشید؛ آنچه دارید کافی است.
۳۳. معصومیت از آن سالمندان است.
۳۴. هرچه چیزی دشوارتر باشد، جالب‌تر می‌شود.
۳۵. آفتاب گرفتن شادی می‌آورد.
۳۷. امروز را با فراغت بگذرانید.

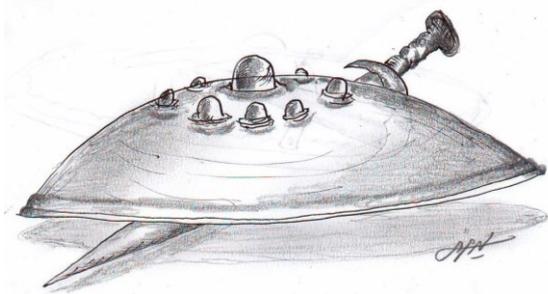

- یونجه - بر نوع بیتکی در بهار گونو چولده اولیر .

چیچاک آدلاری

- آبیان چیچاکی
- آبدال چیچاکی
- جمبد چیچاکی
- خطمی چیچاکی
- دوقوز دونلی چیچاکی
- صارماشوغ چیچاکی
- عاکول چیچاکی
- قیرمز چیچاکی
- گول چیچاکی
- نیسان چیچاکی
- چوخ بیتکیلر وار آدلارینی بیلمادوغوم ایچین یازامادم اونون ایچین بو دیله گاتیردوغوم بیتکیلرین دیدوغوم بوتونی انسانه بیر یاندان دوادر (علاجدر) بیر یاندان یماکدیر ، او زمان بالابریمز بو چوللرده اولان بیتکیلردان گاتیریپ یماغ ایدیپ او بیتکیلره اعتماد ایتدیغلیری ایچین باخاردوغ خسته لیغ چوخ ازیدی و انسانلر یتمش سکسن یاشینده و کیمی یوز یاشینده بدانی کامل بوتون بیر خسته لیغ یوخیدی ، اما اخر زمانده تورلو تورلو یماغلر چیخدی و عینی بو بیتکیلردان الیپ صناعه یه گیچیردیله اونه ماده کیمیای قاندیلر اوندان صورنا بوتون انسانلرده یلرر گیچدوغجه خستالیغ چوخالدی انسانلر ایاغه دورامی .
- وبعضی انسانلر وار شمديه قدر کویلرده یاشیور او بیرده الله امری ایله اولان بیتکیلردان ییار اونه باخارسن او شهرده یاشیان انسانلردان بدانی خسته لیغدان اوزاغدی ما شاء الله، الله خسته لیغدان اوزاغ ایتسین جمله میزی .
- بودر شهرم تلعفر خیری ویماکی چوخ و اجوز الله قزادان بالادان و خسته لیغدان اوزاغ ایتسین .
- سلاملریم و سایغلامیم .

العراق - تلعفر

ولوله‌ایدی. آدم‌لار قورخویلا هر یئرده جومالاشیب نه ائتمه‌لرینی دوشونوردو.

جلايیرلی سلطان احمد؛ شهرلره و کندلره؛ آدم گؤندریب زورویلا جوان گؤرولن کیمسه‌نی اوردوسونا آپاریردی. دئمک اولار قافقاز و

آذربایجان و آراندا و او جومله‌دن مرندده درده‌دیه‌ن سربست گنج قالمامیشدی. نییه‌کی گنج‌لرین چوخو؛ گئچن ایللر یا قول اولاراق ساتیلیب ویا حربلرده اؤلموشدو.

کیمسه‌نین جلايیرلی سلطان احمدین یاردیمینا، اومودو یوخ ایدی. نییه‌کی او قورخاق؛ هر زمان دوشمنی گوجلو گؤرنده؛ شهرلری و رعیتی اؤز باشینا بوراخیب؛ اوتانمادان بغدادادک قاچیردی. ایندیده نه اومود واریدی امیرتئیمورون اؤنونو کسب دایانا بیله؟! بیر پارا آدم داغلارا قاچیب گیزلنمه‌لرینی و دیگرلری حضرت عثمان مرندی^۲ کیمین بو قانلی اؤلکه‌نی همیشه‌لیک ترک ائدیپ باشقا شهرلره، او جومله‌دن هند یاریم آداسینا قاچماسینی دوشونوردی^۳. اما دوغرودان کیمسه؛ نه داغلارا

۱- مرندلی حضرت قلندرعل شهبازسیدعثمان، حضرت امام جعفرصادق(ع)ین نوه‌لریندن ایدی. او موغول چال چاپیندا مرنددن هند یاریم آداسینین سهون شهرینه کؤچوب؛ او منطقه‌ده شعر دیلینده اسلام عرفانیی یایدی. قمری ایلینین ۶۷۳-ون شعبان آیینین ۲۱-نده دونیاسین دئیشدی. هند امپراطوری شاه جهانین امریله مزاری اوستونده تمته‌لی عابده تیکیلدی. ایندی اونون مزاری پاکستانین بؤیوک زیارتگاهیدی. حضرت لعل شهبازین یاشایشیلا آرتیق تانیس اولماق ایستیین لر ائلییه بیلرلر یازیچی‌نین(نگاهی به تاریخ مرند- چاپ اول ۱۳۸۷) کتابینا رجوع ائنده بیلر.

۲- اؤنمک = پیشنهاد وئرمک

دکتر میرهدایت سیدمرندی

تقدیرم اولونان کلايه، تکمه بیر ناغیل دئیل! او بیر دردی گؤرسیر. او دردی که مرندلر، دیگر آذربایجان قالقی کیمین، اؤز هاکیملرینین قولموندن بانا گلمیش و اوندان قورتولماق اوپون؛ دوشمنه سیغینیب ایستیریلر سئوینمیرن دوشمن اؤنونه اوز اوشاقلارینی قوربان کسینلر. بو قونو "منم تیمور بهانگشا" کتابیندا دا قاطیرلانمیر. **مرندساواشی** قیرمیز ناغیل توپلوسو کتابیندان. یاران یابین ائوی- تیریز ۱۳۹۹

مرند ساواشی

حالا سلجوقلولار زمانیندان و گورجولرین سوی قیریمیندان، و سونرالاردا موغول‌لارین و جلايیرلی‌لرین چال چاپیندان سونرا، یئرله بیر اولموش مرند شهری بئلینی قووزویا بیلمه‌میشدی. ایندیده مرندلیلر؛ قان تۆکن امیر تیمورون مرند گلمه‌سینی؛ ائشیدینجه اورکلری قورخویا دوشوب شهرده

۱ - مارسل بریون - ترجمه: ذبیح‌الله منصوری؛ تیمورلنگ؛ منم تیمورجهانگشا؛ صفح ۴۱۲ و ۴۱۳ - نشرستوده؛ تهران ۱۳۷۲

***

بو گئجه آي آخيري اولماق ندنيله آي ايشيغيندان
هئج خبر اولماييب؛ هاوا زيل قارائليق ايدى. مرد
بوو؛ ايتلرين هورمه سسيندن باشقا بير سس
ائشيديلميردى. بو قارائليق هاوادا هر دن بعضى
آداملارين يثريمك سسى حيس اولونوردو. قارائليقدان
كوچهده يثريين آدامين آياقى قاب باجاي و يا يولدا
اولان داش كسسه يه ايليشيب ييخيلسايديدا بئله،
چاليشيردى سس چيخارتمادان آياغا قالخيپ يولونا
دوام ائتسين.

بو گيزلين انشييه چيخان آداملار گورولوب
تائينماسين دئيه هركيمسه باشينا بير چولدان-
اؤرتودن ساليب كوچه يه چيخميشدى.
آداملار بيربير- ايكي ايكي؛ زرگرخانا^۶ محله سينده
كلبايينين ائوينه سارى يولا دوشموشدو. كلبايى
مردندين آغ سقلى ايدى. نورمالدا هر نه دئسه ايدى او
اولاردى. بو گئجه ده مردلى لر اونون ائوينه گئديردى
بلكه ديل بير اولوب، امير تئيمورلا نه ائتمه لرينه بير
فيكي ر قيسينلار.

مردلى لر بو گئجه نى اؤزل^۷ اولراق سئچميشديلر.
نيه كي هم آي آخيري اولماق ندنيله آي ايشيغى
اولموياجك ايدى. هم بوكى بو گئجه نين گزمه لرينين
چوخو مردلى لر ين اؤز اوشاقلاريدى.
مردلى گزمه لر چاليشيردى يوللاريني زرگرخانا
بوروغونا سالماييب و اورا گئندلرى گورمه سينلر.
خاپاخابدان دا بيريله قارشيلاشاندا، يوللارين
دئيشيب باشقا يولدان گئديردى.

كلبايينين ائو قاپيسينين بير تايى آچيق اولموشسادا،
هئج ايشيق انشييه ساجميردى.^۸ هركيم اورا
چاتيردى؛ قاپيني چالمادان ايچهرى گيريب باغچادان
گئچيب، قانليسو آرخينلا چيبن به چيبن تانيديقلارى

^۶ - زرگرخانا= اسكى مردندين سئلى سو چايلاق قيراغيندا اولان
بؤيوك كروانساراي ايدى. بو كروانساراي مرند گنل كروانلارين
جومالاشمالارى و آل وئر يثريدى.

^۷ - اؤزل= مخصوص

^۸ - ساجماق= آتيلماق- داغيلماق- دوشمك

قاجماق و نه هنده سيغينماقى^۴ سئوميردى. نيه كي
دوشونوردو داغدا نئجه گون و يا نئجه آي دوام گتيره
بيلرلر؟! ويا هوت بو قدر شيل كوت اينسانلارلا نه تهر
هندوستانا قاچا بيلرلر؟! كيمسه راضى دئيدى اؤز
جانيني قورتاريب؛ ياشلى دده- ننه و همشه ريلرينى
جلاييرلى سولطان احمد و يا امير تئيمورون
شمشيرينين آغزيندا يالقيز بوراخسين!؟

***

مردن حاكيمي؛ تبريزين جلاييرلى حكومت طرفيندن
سئچيليب گؤندريلميشدى. اودا بازارلارى گزيب حفظ
ائدن مردن دارقاسينى^۵ سئچميشدى. دارقادا كوچه لرده
گزن؛ دارقا شايد و گزمه لريني سئچميشدى. آما
هامى بيليردى حاكيم؛ شهرى اينده ساخلاماق
اوچون هر محله ده چوخلى شيطان و خبرچين ده
قويوبدور.

هاوا قارالان زامان شئيپور چاليناردى. شئيپورون
چالينماسيلا هره ائوينه گئديب ائشيكده گورولمه مك
زوروندايدى. شئيپوردان سونرا هركيمسه كوچه باجادا
گورولسه ايدى، انشييه چيخماق ندنى بيلينمك
اوچون توتوخلاييب دارقاخانيا آپارلاناردى.

دارقا و دارقا شايدلار؛ گزمه لريله برابر هاوا قارالاندان
سحردك ايكي- ايكي بؤلونوب؛ بير يانيخلى مشعل
اله آيب كوچه باجادا گزيب هرندده سسله نيردى:

- "سيز راحت ياتين؛ گزمه لر اويقدى."

شهرده بير اوغورلوق تاپيلمزدي، مگر دارقانين
اؤزونون و يا امين شايدلارينين الي اول. آي باشلارى
دارقانين امين شايدلارى كوچه باجيا چيخيپ هر
دوكاندان و هرائون بيرپول ويا ملزمه آيب آرالارندا
بؤلوب؛ گون خرجلرينه چاتديراردى. گاهداندا دارقا
شايدلار؛ لاتليق انديب دوكانلاردان ميوه- لپه -
نخود آيب پول وئرمه دن آيريلاردى. دوكانچيدا
قورخودان دينه بيلمزدى كي: - "دارقا شايددى.

قوى گئتسين! دينسم صباح منى اذيت ائدر!"

^۴ - سيغينماق= پناه آپارماق

^۵ - دارقا= داروغه= ايندىكى شهربانى رئيسى و مأمورلارى.

امپراطورو ایلدیریم بایزیدی اسیر توتاندان سونرا سولطان احمدیده آرادان آپارماق اوچون بیزه ساری یونهلیدیر و بیر آیا مرند چاتاجک! آما بللی دئییل خوی شهرینین قالاسیندا؛ یورقونلوغونو آلاندان سونرا سولطان احمدی قارشیلماق اوچون، مرند دروازاسیندان چیخیب مرند گلهجک و یا تبریز دروازاسیندان چیخیب دریا قیراغیندان تبریزه یونهلجک دیر؟! هر حالدا هر هانکی یولدان گئچسه، مرند بؤلگه سیندن گئچمه لیدی. میشوو داغینین گونیندن و شور دریانین کناریندان گئچسه؛ مرندین ارونق- انزاب و طسوجونو گۆره جک. میشوو داغینین قوزئیندن ده گئچسه؛ مرند شهرینین اؤزوندن گئچمه لیدی. اگر گونئیدن گئچسه؛ گونئیلی لر میشوو داغینی آشیب مرند قاجاجک لر. قوزئیندن ده گئچسه بیز میشووی آشیب گونئی یه قاجاجیق! یانی هر حالدا سولطان احمدله؛ امیر تئیمور آراسیندا دوشن ساواشدا، مرندلی لر ماقا س^{۱۲} آراسیندا قالیب قیریلجک لر! ایندی سیزدن سوروشورام: نه ائتسک یاخجیدیر؟"

حاضر اولانلار سیرایلا نظرلرین دئییب آرتیردیلار:
- "سن بیزیم بؤیوگوموزسن؛ سن نه مصلحت گؤروب بویورسان، اونو ائده جه ییک."
کلپایی باشینی آشاغی سالیب بیر آز دوشونندن سونرا دئدی:

- "منیم نظریمه بیز مرنددن، باشقا یئره قاجا بیلیمه ریک! نییه کی خوی یولو امیر تئیمور الینده، تبریز و نخجوان یولودا^{۱۳} سولطان احمد الینده دیر. بو ندنله بیزه ایکی یولدان باشقا یول قالمیر! بیری بوکی قورخاق و آلچاق سولطان احمده بئل باغلایب امیر تئیمور لا ساواشا گیرک. بودا بیزیم آزلیمیز یلا و امیر تئیمور قوشونونون ساییسز اولماسیلا؛ گولمه لی بیر شئدیر. عثمان امپراطورو، امیر تئیمور اؤنوندن دایانا

دیب تنه بی یه^۹ ساری یوللانیردی. کلپایی؛ قوناقلار ائوده بیر- بیرلرینی گؤرسون دئییه؛ پوسوزلرین^{۱۰} ساییسین چوخالیدیب، اؤزو قاپی دیبینده اوتورموشدی.

کلپایی انلی کورک یئکه پر بیر آدامیدی. آما گؤزلرینین بیرینین ایچی قاب- قارا بوش ایدی. قلبی مهربان اولسایدیدا؛ گؤز بوشلوغو پوسوزون تیتیر ایشیغینین اؤنوندن اونا قورخولو گؤرولتو وئیردی. کلپایینین اوز- گؤزوندن غم یاغیردی.

تنه بی یه گیرن آدام سلام وئریب شمشیرینی بئلیندن آچیب بوش دوشکجه لرین بیرینین اوستونده اوتوروردو. او زامان کی چاغیرلانان آداملارین چوخو اوتاقتا حاضر گؤرولدی، کلپایی سؤزه باشلادی:

- "منیم ایگید همشهرلریم! قوهوم قارداش لاریم! هامیمیز بیلیریک کی اگر ایندی بؤیوک و مقدس پیریمیز،

قطب العارفین پیر خاموش^{۱۱} دیری اولسایدی، مرندلی لرین و منیم ایشیم راحت ایدی. اما نه یازیق کی او ایکی- اوچ آی اؤنجه اللهین رحمتینه گئدیپ، زوروندایام من قاباغا دوشم! بیلیرسیز کی نئچه ایلدی سولطان احمد، قارداشی سولطان حسینی اولدوروب بیزیم شاهیمیز اولاندان سونرا، کیمسه نین اوزو گولمه ییب دیر. ایندیده ائشیتیمیشیق؛ کوره کن امیر تئیمور؛ عثمان اولکه سینی قانا بلشدیریب؛ عثمان

^۹ - تنه بی = بؤیوک اوتاق

^{۱۰} - پوسوز = پی سوز = اسکی زامانلار دؤرت- بئش دلیکلی اولان بیر ساخسی قاب ایدی. هر دلیکدن بیر قنطان کیمین پیلته سالینیب کرچک و یا چدنه یاغیلا یانیب شمع کیمین ایشیق وئیردی.

^{۱۱} - تاریخده، مرندلی قطب العارفین پیرخاموشون یاشاییشی ایتیب دیر. یالئیز بؤیوکلوغونو اوردا بیلیمک اولورکی تئیمور عصرینین مین لر مورودی اولان بؤیوک عارف شاه قاسم انوار، اؤزونو مرندین پیرخاموش مورودو بیلدیرریمیش. او دیوانیندا یازیب:

نفس مرید مرتد من باکمال نطق
آمد مرید پیرخاموش مرند شد

تئیمورلور زامانی پیرخاموشون توربه سینه بیر سگگیز گئن بورج تیکدیر یلمیشدی کی آرادان گئدیپ. ایندی صمصامی کوچه سینده یالئیز توربه نین زئرزمیسی قالیر.

^{۱۲} - مقاس = ماقاس = قئیچی

^{۱۳} - نخجوان یولو مرندین گونئینده اولان مین ناخیر چؤلوندن باشلانیب دوز نخجوان و الینجه قالاسینا چاتیردی.

وحشی موغول الینه دوشمه سین دئییه، آغلییا- آغلییا اونلارلا ویدالاشیب، امر وئردی اردو قادینلارینین تامامینین، قیچینا داش باغلایب سند چایینا آتیب بوغسونلار. او یاخجی بیلیردی عزیزى اؤلکمک آجیسی بیر دغه اولار، أما آبیر آجیسی اؤلنه قدر آدمدان ال چکمزا! سونرا شانس اولاراق آتی لا اؤزونو سویا ووروب جان قورتادی. ایندی منده دوشونورم اگر بو دؤنه ده گله لر قیزلاریمیزی و اوغلانلاریمیزی محاریبه آدیلا ویا وئرگی قارشیسندا الیمیزدن آلیب آپارالار، هر حالده اوشاغیمیز الیمیزدن گئده جک! عمر بویو گؤزوموز یولدا قالماسین دئییه، من سیزه دئییرم هر اوشاغیزین قیچنا بیر داش باغلایب، زیلبیر^{۱۷} چایینا سالیب بوغون! اونوتدو نوزم ی^{۱۸} گئچن ایلر، هوسباز سولطان احمدین الینه دوشمه سین دئییه؛ نئچه گؤزل قیز و قادینلاریمیزی؛ اؤز الیمیزله اولدوردوک؟! یادیزدان چیخیب می گورجو و هلاکو حمله سینده، مردلی لر نئچه قیز و قادینلارینی دووارلار اوجاقی ایچینده گیزله دیب اؤنونو هوردولر کی حردن سونرا گلیب اونلاری قورتار سینلار. أما دای گلیب چیخاردا بیلیمه ییب، عزیزلریمیز نه آجیلار چکندن سونرا آج و سوسوزلوقدان سونرا دووار آراسیندا قالیب اولدولر؟! گورون ایندی امیرتئیمورلا ساواشا گیرسک، امیر تئیمور بیزیمله نه یاپار!

ایکینجی یولدا بودی کی غروروموزو سیندیریب امیرتئیمورا سیغیناق! یانی امیرتئیمور مرندده حمله ائتمه میس شهرى اونا بوراخیب تسلیم اولاق! او حالدا گرکیر جیبیمیزه و ائویمیزه باخیب؛ ائو بو جاغیندا و یا تورپاق آلتیندا هر نه دیرلی گیزلندیریلیمیش بیر شئیمیز وارسا بیر یئرده توپلایب امیر تئیمورا توحفه آپاراق، بلکه بیزی باغیشلایب مرندیله ایشی اولماسین! اوجورکی دئییرلر امیرتئیمور چوخ موسلمان بیرسیدیر. اونون تاختا مچیدینی قیرخ اینک چکیر! أما اؤته یاندان دا هم چوخ یالانچی و بدعهد

بیلیمه دی، بیز ایکی- اوچ یوز ساواشچیلار نه یاپا بیلهریک؟! ایندییه دک جلا بیرلی سولطان احمد بیزیم جوانلاریمیزی زورویلا آیریب یا قول اولاراق ساتیب و یا اردوسونا قاتیب، او ساواش- بوساواشدا اؤلومه وئریدیر! اگر سولطان احمده قاریشیب ساواشا گیرسک؛ بللی کی سولطان احمد یئنیلیب^{۱۴}، سینیب هر زمان کی کیمین اوتانمایب گئری قاچیب، بیزی باشسیز بوراخاجک. او حالدا امیرتئیمور اوچ گون مرندیلرین قانینی و ناموسونو حلال اعلام ائدیب؛ سونوندا ارککلری اؤلدوتدوروب؛ قادینلاریمیزی و اوشاقلاریمیزی؛ قول- کنیز اولاراق بازارلاردا ساتاجک." بوردا کلباینین بوغازی بیچیلیب دانیشا بیلیمه دی. بیرآزدان سالم اولان گؤزونون یاشینی سیلیب توقون سسیله دئدی:

"بیلیر سینیز کی منیم گؤزومو چیخارتدیلار، آجیمادیم. أما او زمان کی سولطان احمد شرفسیزلیق ائدیب

وئرگی^{۱۵} قارشیسیندا بیردنه قیزی می آیریب، کنیز اولاراق ساتدی! بئلیم و غروروم سیندی! ایندی من و قادینیم گئجه گوندوز آغلایب قیزیمیزن هاردا اولماسینی و نه چکدیگینی دوشونوروق! بیلیرم کی سیزلر ده من فیکیرده و من چکن آجیلار داسینیز! نییه کی جوان اؤلوموندن آغیر، شرفیمیزین چیرکینلشمه سی و گئتمه سیدیر. حتمن ائشیت میسینیز، او زمان کی موغول قوشونو؛ خوارزمشاهلی سولطان جلال الدینی سیند چاینین قیاسیندا^{۱۶} حیصارا سالدی. سولطان جلال الدین گوردو بیر طرف دریا کیمین سند چایی؛ اوچ طرفه موغول قوشونو! دای قاچماغا بیر یول قالما ییب، دوشوندی: موغول الیندن آنا و قادین و قیزلارینی قورتارا بیلیمیه جک. او اؤلماخدان قورخموردو؛ أما شرفینی اودوزماقدان چوخ قورخوردی. هر باخیملا گوروردی حرم قادینلارینی الدن وئیری! او ندنله قادینلار،

^{۱۷} - زیلبیر چایی = مرندین گوزئیننده آخان بؤیوک چای. ایندی بوچایدان خبریوخ ویالتیز قورلاق یولو قالیر.

^{۱۸} - اونوتماق = یاددان چیخارتماق

^{۱۴} - یئنیلمه = قیریلماق - شکست یتمک

^{۱۵} - وئرگی = مالیات

^{۱۶} - قیا = کنار - ساحل

او چونجو مأمورلار چاتیب آیدینلادتیلار:
 - "مردلی لر اکین بیچین یاپمیرلار! آرواد-اوشاقلی، یئردن قورد ییغیرلار!"
 امیرتئیمور داهادا چاشدی! مردلی لر نییه قورد ییغیرلار!؟
 اولمویا آجلیقدان قوردلاری بییرلر!؟"
 قراوللار امر وئردی، بیر-ایکی مردلی نی توتوقلابیب الی باغلی حضورنا گتیرسینلر. مأمورلار توویلا مرندە ساری یوللانیب؛ چوخ چکمه دن ایکی- اوچ قیرمیزی گئیملی مردلی نی الی- قولو باغلی حضورنا گتیردیلر. امیرتئیمور کیشیلره باخیب "بو نه دیر یئردن توپلاییرسینیز!؟" سوروشدی.

ان یاشلی کیشی تیتیرر سسیله:
 - "امیر ساغ اولسون. بیز توپلادیغیمیز قوردلارین آدی قیرمیزی قورددی! بو قوردلار یایدا مرندین اریک آغاجلاری و تیکانلار اوستونده پیدا اولار. بیز بونلاری توپلاییب قایناداریق! بو قوردلاردان چوخ گۆزل قیرمیزی رنگ اله گلر. بیز پالتاریمیزی و جنجیم ایپلریمیزی بو قیرمیزی قورد رنگیله قیرمیزی بواریق. ائلییه بیلسک چوخ قورد ییغاق، اونلاری قورودوب، دؤیوب، توزلارین دیگر شهرلره ساتاریق!" دئدی.
 امیرتئیمور قیرمیزی قورد گۆرمه ییب تانیمیردی. بو سۆزلری ائشیدیب سئویندی. چوخ سئویردی بو قیرمیزی توزدان سمرقنده گۆتورسون.

***

امیرتئیمور قوشون اؤنونده مرندە ساری یول گئدیردی. بیر آزدان مرندین اوچوخ دام داشلاری گۆرولدی. امیرتئیمور مرندە چاتارکن؛ ایکی- اوچ یوز مردلی اونو قارشیلادی. آداملارین یانیندا هتج آت و ساواش ملزمه سی گۆرولموردی.
 آداملارین یانیندا چوخلی مال- داوار ائششک گۆرولوردی. ائششکلرین اوستلرینده چوخلی سله- زنبیل و سبد واریردی. امیر تئیمور نه اولدقلارین سوروشدی.
 بیر گۆزلو یئکه پرکلایئ اؤنه چیخیب تعظیم ائدیپ باشینی اولانا قدر آشاغی ائییب:

- "سولطانیم! مرندین محصولی دادلی اریک و آلم اولار. ایندی پائیز یاخینلاشدیغی اوچون اریک تاپیلماز. بودی کی قبول بوپورسانیز اریک قیسیسی و قاحی و چوخلو آلما گتیرمیشیق که سیزین اوردونوزا هدیه اولونسون" دئدی.

دیر و هم چوخ آجیماسیز بییرسیدیر. آما بییری اونونلا ساواشا چیخماسا، اونونلا ایشی اولماز!"
 دانیشیقلار اوزونا چکدی. آما نهایتده هامی کلبایینین سۆزونه و مرندی تسلیم ائتمک قرارینا گلدی! سونرا شفق آتامامیش سس چیخارتمادان گلدیکلری کیمین کلبایینین ائویندن آیریلدیلار.

***

امیرتئیمور گیزلین مأمورلارینین دئدیگینه گۆره بیلیردی سولطان احمد، هم قوشون توپلاییر و هم مومکون دی، الینجه قالاسینا^{۱۹} قاچیب قالایا سیغینسین. اونون الینجه قالاسینا قاچیب سیغینماغینی اؤنله مک و اؤز قوشونو تئبل اولوب، اخلاقی کورلانماسین دئییه، خویدان تئز آیریلیب؛ مرند دروازاسیندان ائشیه چیخدی. امیر تئیمور ایستیردی مرند بوزقیریندا^{۲۰} جلایلری سولطان احمدی یاخالاسین. بو ندنله قوشونون توویلا یول گئتمه سینه امر وئرمیشدی.

امیرتئیمور حیلە کار و بیر باشاریقلی سردار و اردو باشچیسیدی. خاپاخاب خطرە دوشمه سین دئییه هر زامان امر وئردی یوز نفرلیک گودوکچی و چابک اردو آدامی؛ میسا- میسا ایکی- اوچ آغاج اوندە گئدیپ، گۆردوکلرینی دیققتله امیرتئیمورا خبر وئرسینلر.
 گودوکچی دسته سی اوردودان اؤنده یول گئدیردی. مرندین باتیسیندا^{۲۱} شاهلیق چؤلونه چاتینجا؛ چۆلده اولان یوزلر آدامیلا قارشیلانیرلار. یوزباشی ایکی نفری سئچیب، مرندیلرین ساواش اوچون چۆله چیخمالارینی؛ امیر تئیمورا خبر گۆندریدی. امیر تئیمور اوردوسونا حاضیر اول امری وئردی.

بیرآزدان ایکی باشقا گودوکچی گلیب خبر وئردی:
 "چۆله چیخان مرندیلر ساواش فیکیرنده دئییل لر! اونلار اکین بیچین یاپیرلار!"

امیرتئیمور چاشدی:

- "مرندین گون باتان چؤلوشور و تیکانلی قورلاق بییر یئردی! گۆره سن مرندیلر اوردانە اکیب بیچیرلر!؟"

^{۱۹} - الینجه قالاسی = آذربایجاندا ایکی الینجه قالاسی وار. بییری مرندین شرقینده اولان الینجه کندینین هامار داغ دؤشونده و او بییریسی کی ال چاتمیان و دیرلی بییر قالا ایمیش، نجخوان داغلاریندایدی.

^{۲۰} - بوزقیر = گئنیش چؤل - دشت - آز بییگیسی اولان چؤل

^{۲۱} - باتی = غرب

- "بو نه انششك سولطاندى! هانكى سولطان وئركيدن اوترو اوز آداملارنى ساتديريب ويا كور اندر؟! هانكى سولطان اوز رعيتىنى ناموسونا گوز تيكر؟! نه ياخچى دئيبيلر" دؤيمه قاپىنى، دؤيرلر قاپىوى! سولطان احمد رعيت عورتلىرىلە بويلە ياپاركى اوز باشىندا ناموس سوزلوق گلر. اوزونون رسمى قاديىدا الينجه قالاسىندا آلتونون قارداشىلا ياتار! اوتە ياندان؛ مگراللهو تعالا بويورمويوب" المفلس فى امان الله" مفلس الله امانىدادير؟! دئدى. سونرا زوو- زوو توتان اوشاقلارنى بوراخما امرىنى وئريب، گوزو بىر ساندىغا دوشوب: "بونهدى؟! سوروئدى.

كلبائى گينه باشىنى قووزاماميش: -"بو ساندىق مرنده اولان تمام وارليغىمىزدى! بونلاردان سونرا بىر شئيه اومودوموز يوخويدى كى سىزىن آياقلاريزا هديه ائدك!"

اميرتيمور ساندىغىن آچما امرىنى وئردى. ساندىغىن ايچىنده گوموشدن- بوروشدن اوشاق و قادين سىرقاسى- اوشاق و قادين بيله زيگى و بىر آزادا سىككه گورولدى. اميرتيمور ساندىقداكىلارى گوردوكده راحتسىزلىقدان قاققا چكىب گولدى:

- "بو آز پارا منىم هارامى گوروب، نه دردىمه دئير؟! مگر من يولچويام؟! بونلار نهدى گتيرمىسىنيز؟! بونلار منه لازىم دئيبيل! گئرى گوتورون وئرىن صاحبلارىنا."

سونرا اوردونون چولده قالما امرىنى وئريب، اوزو بىر پارا قوشونويلا شهره گىرىب جومه مچيده گئتىدى. دولو مچيدىن جىنقىرىق چىخمىردى. منبره چىخىب خطبه اوخويوب آرتىردى:

- "مرندىلر قورخمايىن! بوندان سونرا مرنده شهرى منىم شهرىمدير. سىز منىم حمايمده سىنيز. داي كىمسه سىزه يان باخا بىلمز! چون من آردىمدا هئچ دوشمن قووهسى قويمايم، اوغلوم ميرانشاهى مرنده قويوب اوزوم سولطان احمد و اونون بؤيوك سردارى آلتونون آردىنجا؛ الينجه قالاسىنا گئديرم. انشىتميشم، او قورخاق تبرىزىده ياشىنا بوراخىب؛ بغدادداك قاچىدى. اما اوغلو طاهر و قاديىنى و بؤيوك سردارى آلتون؛ الينجه قالاسىنا سىغىنيلار. سىزى اوچ ايل وئركى وئرمكدن آزاد ائديرم. اوچ ايلدن سونرا تعيين اولدوغو قدر وئركى وئرسىنيز."

امير تيمور گوزالتي گلن آداملارا باخىردى. مرندىليرىن هامىسى يئكهپر و شستلى آداملارىدى. اما گوروردى آداملارنى چوخونون بىر و يا ايكى گوزو يوخدى. گوز يئرلى كىفير حالدا چوخور گورولوردى. چاشىب كلبائىدان:

- "گوزلرئىزه نه اولوب؟! نيه چوخوزون بىر و يا ايكى گوزوز يوخدى؟! سوروئدى.

سوروسو قورتولمادان بئش آلتى كىشى يانلارنىداكى زوو- زووويه دوشن قىز و اوغلان اوشاقلارنى گويه قالدىريب؛ داوار كىمىن يئره چىرىپ اىستهديلر باشلارنى كسىنلر!

امير تيمور بونو گوروب چىغىردى: "سئفه كىشىلر! نه ائدىرسىنيز؟! بو نه ايش دىر؟!"

بىر گوزلو كلبائى باشىنى قووزاماميش اوكومهلهيب، بىردن يئره اوتوروب امير تيمورون آياقلارىنا سرهلندى:

- "اميرىم! سولطان احمد قويمايىب مرنده بىر شئى قالسىن! نئجه ايلدى قورلاقليقدى. حاصل گلمهيب وئركى وئره بىلمه ميشىق. سولطان احمدىن مأمورلارى گليب دئير" هرئىردى وئركى وئرمه لىسنىز!" وئركى وئره بىلمىن آدامىن، اۇنجه اوغلانىنى و سونرا قىزىنى اليندن آلب؛ قول بازارىندا ساتىرلار. اوشاغى اولمويان ويا اوشاغى قورتولان كىشىنىنده بىر گوزونو و گلەسى ايل ايكىنجى گوزونو چىخاردىرلار! او دوكى آذربايجان و مرنده بؤلگهسى كور و يولچو ايله دولدى! اوتە ياندان^{۲۲} سولطان احمدىن امريله مأمورلارى آذربايجان بويوندا هر گوزل قىز و يا قاديىنى گورورسه، زورويلا آتا آناسىندان ويا هوت ارىندن آيىرىب سولطانا توحفه آپارىرلار! سولطان احمدده بىرايكى هفتهدن سونرا اونلارى بوراخىب، داي قىز و آرواد ائوينه دؤنه بىلمهيب خارابالاردا فوحوشلوق ياپىر!! ايندى مرندىلير بو اوشاقلارى گتيرىلر سىزه قوربان ائتىنلركى گلەمىسىنيز بىزى بو آجىماسىز و رحىمسىز هوسكار سولطان احمدىن اليندن قورتارسىنيز!" اميرتيمور چوخ ناراحت اولدى. او مىنلر نفرىن اولوم فرمانىنى وئرنده آغلامامىشدى. ايندى مرندىليرىن دورومونو گوردوكده باشىنى آشاغى سالىب گوزلرى ياشلا دولموشدى. باش قالدىريب:

^{۲۲} - اوتە ياندان = باشقا دئيشدن - ازطرف ديگر

كوچه دن ائشيدن سۇزلىر كيشينين اوشاقلىق خاطيره لرينى گۇزو اۇنونده جانلانديريردى.

حسين بنش ياشيندا ايكن، يالوار-ياخارلا آتاسى بايرامى راضى سالىدى كى، اونودا بير دفعه چرشنه يه آپارسين. بايرام او چرشنه آخسامى اوغلانى تبريزه گۇتوردو و گتيريب، بۇيوك بير حيطين ايچينده اولان، قارانلىق و داريسقال بير اوتاغا اۇتوردو! اوغلونا او اوتاقتا قالمالى اولدوغونو برک-برک تاپيشيريب، اۇزوده تله سيك ائشيگه گئتىدى. آما، دارىخان اوشاق اوتاقتا قالانمايب آتاسينين داليسيجان اودا حيطه چيخدى. حسين ايره لى گلديكده، بير آز قاباق گلديگى حيطين اورتاسيندا يئكه بير سامان قوپاسينين تۇكولدوگونو گۇردو. هم آتاسى، همده آيرى كيشيلر ساماندا تورلارا دولدوروردولار. سونرادا دولان تورلارى ائششكلىرينه چاتيپ، سوروب حيطدن چيخيرديلار. بايرام ائششگينى سوروب حيطدن ائشيگه گئدركن، حسين قورخارق يئنه ده قارانلىق اوتاغا دۇندو و اورادا اۇزونو بير تهر مشغول ائله مگه چاليشدى. حسين دارىخيپ حيطه چيخماغا هوسلنسه ده، قورخو قاباغينى آلدى. بير موددت گئچديكده، بايرام گليب آتانى گۇروب سئوينن اوغلونو دينديرمگه باشلادى. آتا گولومسه يه رك اوغلوندا ايسته دى كى، كندليلرى دلى ماحميدن ننه سينه يامان دئسين!! حسينده لاپ اوره كدن ده ده دئىنى يامانلادى! بئله جه بايرامين ايچى گئچيب، روحلاناراق ايشينه قايتدى و حسين يئنه ده يالقيز قالدى. حسينده بايرامين گۇروشوب قونوشمالارى، داها ايكي دفعه ده تكرر اولدو. تگجه، دلى ماحميدن آناسى عوضينه، آروادىلا باجيسى يامانلاندىلار! بيرده، اونلار گون اورتا چاغى قارانلىق اوتاقتا كنددن گتيرن ناهارلاريني ينديلر. بئله ليكله، ده-بالا او گونو يياوش-ياواش آخسام ائديپ بۇيوك حيطدن چيخديلار. اونلار ياخينداكى دوكانلارين بيرينه گئچيب، حسينه سازلان بالابان، بالا باجيسى هجره قولچاق و ائولرينه ده بير آز آيين-اويون آلديلار. آردينداندان يوبانمادان كندلرينه قايتديلار. او گوندن سونرا، چرشنه نين نه اولدوغونو حسيندن سوروشاندا، اوغلان هيچانلاراق، "چرشنه بير قارانلىق يئردى!!" دئيردى.

كوچه ده كى اوشاقلار، نم-نه واخت گئتميشديلر. حسين گولومسه يه رك گونلرين نه تئز گئچديگيني اؤز-اؤزونه

چرشنه آخسامى

فرشلىرى بايراما كيمي چيخسين دئيه، گۇي گۇز حسينله بويلو آروادى سونا، آخساملارى نئچه لاي آرتيق ايشله ييب سونرا تاختابنددن دوشوردولر. بئله ليكله، فرشين حاشيه لرينى چيخارديپ لوه ره سالميشديلار. آنجاق، او گون ار-آرواد، "فرشى سالدق لوه ره، بير لايى قالدى سحره!" اوخوماغيني بيرگه اوخوباراق، گوله-گوله پيچاقلاريني بوراخيب گون اورتادان تئز ايلمك سالمقادان واز گئچديلر. چونكو، ايلين آخير چرشنه سينين آخسامى ايدى و بوگون كندده قادينلارا چرشنه ليك آپارارديلار. بئله بير گونده حسينن آتا-آناسى، بايراملا سارا، ائوده دئيلديلر. اونلار قاباقتى ايللر كيمي، بايرام قاباغى زيارته گئندلره قوشولاراق قوم شهرينه يوللانيب، اورادا قويلانان اؤز اؤلولرينه ده ياخيندان فاتيحه وئره مك ايسته ميشديلر. حسين كرخانادان چيخيب پيه يه سارى گئتىدى. ماللارى آچيب سوواردى و حئيوانلارى يئنيدين باغلاييب يئمله دى. سونرا حيطه گليب، كوچه قاپيسينا ياخين اولاراق دووار ديبينده اوتوردو. گونه ورله نن حسين، ماراقلاناراق كوچه ده كى اوشاقلارين دانيشيقلارينا قولاق وئردى. چرشنه يه گئده بيلمه ين اوشاقلار حسرتله چرشنه يه گئندلردن دانيشيرديلار. چرشنه يه گئتمك، ايلين آخير چرشنه سينده تبريزه گئديپ گزمكدن و اورادان بير آز خيريم-خيردا آيب گتيرمكدن عيبارت ايدى و او كند اوشاقلاريدا چرشنه يه گئتمگى آرزولاييرديلار. هر حالدا،

آلی آدلانان او کوچه نین آشاغی طرفی تپه و یوخاری طرفی قالا قاپیسی اولوردو. کوچه نین ایکی طرفینده ده مچید دوزلمیش، اورتاسیندادا حسینیه وار ایدی. کنکان، دلک، ناخیرچی، دولگر، موشاطا، گۆزدن چۆپ چیخاردان، اولو یویان، بوغاز باسان، قورخولوق گۆتورن، کوپه سالان و باشقا ائدلارلار بو کوچه ده یاشاییردیلار. بونلاری خاطرلاباراق، حسین کندین بو قدیم کوچه سیندن سوووشوب گئتدی و گلیب قالا قاپیسینا یئتیشدی. اورادا اوتوران گلن-گئندلری ایزله بین کیشیلری رد اولدو. سونرا چایین اوستونده قورولان کۆرپودن گئچیب، خرمنگاه کوچه سینده اولان هجرگله دوغرو یؤنلندی.

هجرگیل، کئنده کی پایلارینی آپارمشدیلار و آخیردادا هجرین اری تازا کئنده یاشایان باجیسینا پای آپارماغا گئتمیشدی. کیچیک یاشلی شولوق اوغونو یوخلادان هجرین او بیرری پایلاری گلیمشکن، اون سگگیز یاشلی قادین اوره گی دؤیونه-دؤیونه آتاسی ائویندن گله جک پایینی گۆزله مکده ایدی. باغلانمیش ایتلری آچیق کوچه قاپیسینا طرف هوردو کده، هجر یوبانمادان اوتاغیندان حیظه چیخدی. قاپیدان گلن یاراشیقلی قارداشینا پالچیقدان قوروماق اوچون، "اوستوو باتار، قیراخدان گل قردش!" دئدی.

کئف-احوالدان سونرا، حسین اوتاغا گیردی و چرشنه لیگی بیر قیراغا قویوب اؤزوده ایلشدی. هجر ایسه، اوتاغا گلمه دن دهلیزده چای حاضرلاماغا باشلادی. قارداش اوتاقدان سسلندی: "تئز اول هجر، گل قبالاری بوشالت آپاریم. چای ایچمیرم!" باجیدا دهلیزدن، "هارا تله سیرسن قردش؟! " دئدی. تئزلیکله، هجر چای گتیریب قارداشینا توتوب، اونون اوز به اوزونده اوتوردو و حرارتله گتیریلن چرشنه لیکلرینی بیر-بیر قارداشینا تعریفله دی. هجر، نهایت باشینی دؤندریب حسین گتیرن چرشنه

خاطرلاتدی. ایستر-ایستمزده، بیلدیر یوخ اینیش ایل نه جور دلی ماحمیدین قیزی سونانی قاچیرتماسی ذهنیندن گئچدی. کئنده، ممه یئیندن پپه یئینه دک دلی ماحمیددان چکینیردیله! آما گوی گۆز حسینین سئوگیسی قورخوسونا غلبه چالیب، اونون قیزینی تپه دن گۆتوروب قاچیرتمیشدی. او چاغدا دلی ماحمید قاپیلارینا گلیب چیغیر-باغیر سالمیشدی. قاپییا چیخان بایرامدا قورخا-قورخا دئمیشدی: "دیده سنین قیزین بیرینه گنده جک، منیم اوغلودا بیرینی آلاجا!" بونولا بئله، گرده کده کی حسینیه الی چاتمایان دلی ماحمید، بایرامی پیس-پیس یامانلایب بیر-ایکی چکب گئتمیشدی.

آجی-شیرین خاطریره لر حسینیه بوراخمیردیله کی، سونا میطباخان سسله دی: "گل تئز ناهاریمیزی یئیک، چرشنه لیکلر گلر ایندی!" بئله جه حسینین فیکیرلری پوزولوب، دوروب ائوه گئتدی.

قادینلارا گۆندریلن مجمعینه دوزولن چرشنه لیگه، بیر بوشقاب چرشنه یئمیشی، بیر بوشقاب پیلوو و بیرده پارچا قویاردیلار. پارچا دونلوق یاداکی چادرالیق اولاردی و چادرالیغی اولان چرشنه پاینین دیری دونلوغو اولاندان داها آرتیق ایدی. پارچا قویولمایان چرشنه پایینا ایسه، قورو پای دئیردیله. اونودا چوخراق اوزاق قوهوملارا آپاراردیلار. چرشنه لیک تقدیم اولاندا، پای گتیرنلر، "آزیمیزیدا چوخ حئسابلایین." دئیردیله. جواپیندا پای آلانلاردا، "پاییز چوخ اولسون." دئییب، مجمعینی بوشالید پای گتیرنه پول یاداکی بیر جوت جوراب وئردیلر. آزارقادا چرشنه لیکلری قبول ائتمه ییب گئری قایتاراردیلار!

قایناناسی سفرده اولان سونا، ایکنیدی چاغیندان اونلارا گلن چرشنه لیکلری آلیردی. هابئله، او ائودن یوللاناجاق چرشنه لیکلری حاضرلایب بیر-بیر حسینیه تاپیشیریدی. حسینده اونلاری پایلایب قایدیدیدی. نهایت، سیرا گلیب حسینین باجیسی هجره چاتمیشدیر. هجرین چرشنه پایینی حسینیه وئرنکن، نیگران آروادی دئدی: "هجر کلبه علسگرین گلینن تازا چیخان چادراسیندان ایسته ییب. آتاجاق آغا او بیریلره تای اونادا دونلوق آلیب! گۆر هجری نه جور راضی سالاجاقسان!؟" خوت-شالوارین گئیمیش لبه دارلی حسین، هجرین چرشنه لیگینی گۆتوروب کوچه لرینه چیخدی. دورسون

حسین باشینی توولاییب باجیسیلا چالا بیلمه یه جگینی آنلادی. فیکیرلشیب گۆردو ده، دولو مجمعیینه قالا قاپیسیندان قایتارسا، بیر کند بیلیب اونلاری لاغا قویا قادی. دلی شیطان دئییردی، کندی دؤور ووروب تپه دن کوچه لرینه گیرسین! آنجاق، هردن تپه ده دوران قایناتاسی دلی ماحمیدی یادینا سالینجا، تپه دن دؤنمه گی هئچده بینمه دی. دونقولدانان هجری بوشلایان حسین، بیردن-بیره گولونج-گولونج ایشلر گۆردو! چرشنه لیگی قاباغینا چکدی و چرشنه یئمیشی بوشقایینی گۆتوروب ایچینده کیلری یئمگه باشلادی. اولده، مراغا باسدیغینی آغزینا باسدی! سونرا، بادام، فیندیق، جویر و پوسته لردن یئدی. آردینجا توخوملاردان چیتدادی. آخیردادا، کیشمیش، نخود و قالان-قولانی جیبلیرینه دولدوردو. حسین آیاغا قالخب خوتونو چیخارتدی و مجمعیندن دونلغو گۆتوروب آرواد پالتارینی بئلینه سربیدی! یئنیدن خوتونو ایینینه گئییب دوگمه لرینی باغلادی. او چاغدا، سانکی بیر قهرمان دؤبوشه حاضرلانیردی! حسین ایلیب مجمعینی گۆتوردو و سورعتله اوتاقدان چیخدی. باشماقلارینی گئییب ایت یوواسینا ساری یئردی. آجی گولوشله دالیسیجا حیطه گلن باجیسینا دؤنوب باخراق، دوپو بوشقایینی یئرلی-دیبللی قویروغونو بولایان آلا-بولا ایتین قاباغینا سیییردی. سونرا آرخاسینا باخمادان، سوپو کسلیمیش دگیرمانا بنزر هجردن اوزاقلاشدی. حسین قالا قاپیسیندان سان گۆرن خاقانلار کیمی گئچدی و اوزو آغ ائولرینه چاتدی!

ایلر گئچیب، حسینله سونادا قوجالییدیلا، آما هله ده فرش توخویورلار. بو ار-آروادین هر بئش قیزیدا اره گندیبلر. ایلك قیزلارینین اریده ائله هجرین بؤیوک اولغودور. هر حالدا، قیزلار اره گئندن بری چرشنه لیکلرینه هر نه ایسته ییرلر، آتالاری حسینله آلدیریرلار! مثلا، گۆی گۆز حسین گئچن چرشنه آخشامیندا قیزلارینین هره سینه بیر تایی ماشین فرشی آلمیشدی. آغ بیرچک هجره ده چوخراق قورو پای گلیر. پای گلنده، هجر آغینا-بوزونا باخمادان، "پاییز چوخ اولسون!" دئییر. بایراملا سارا اؤلوبلر و قوم شهرینده قویلانیلار. دلی ماحمید ایسه ساغ-سلامت یاشاماقدادیر، آنجاق دلیر کئنده چوخالیب اودا خئیلک آراملاشییدیر!

لیگینه باخماق ایسته دی. آنجاق باجینین گۆزو دونا ساتاشارکن، رنگی بیر آندا ده ییشیلدی! قالدین اودلاناراق سؤیله دی: "آخی دئمیشدیم، کلبه علسگرین گلینی اؤرتن چادرادان آلین! بو دونلوق کلبه علسگرین آروادی سکینه خاتینین دونونا اوخشاییر آخی!! من بونو نه جور قایین خاتینلاریما گۆرسده بیللم؟!!" حسیندن جواب گلمه یینجه، بالا-بالا گۆزلری دولان هجر آرتیردی: "ایسماعیل عمیم یوللایان دونلوق چوخ-چوخ بوندان یاخچیدی! منیمده آبریم وار آخی! مجمعینی گره ک قایتاریب آپارسان!!" حسین دینمز-سؤیلمز چایینی ایچیب، گولومسه یه رک دئدی: "آی باجی، ده ده بو ایل ائله بونو آلا بلیب! اؤزوو گۆرورسندا، ایلین اون ایکی آیینی ایشله ییریک. آنجاق حاجی خلیلدن آلانی وئیریک حاجی فتحعلیه! منیم باجیم بوشقابلاری تئز بوشالت!!" راضی دوشمه ین هجر سؤیله دی: "یاخچی کی، او ائوین قیزی ائله فقط منم! بیلیمس دا بعضیلری ده-نه مه سونسوز دئییر! سیزده ایسماعیل عمی تکین اون بئش یئر پای آپارسیدیز، نئیلیدیز اوندان؟!!" او آردینجادا گئچیب مجمعینی گۆتوروب، آجیقلا قارداشین طرفینه ایته لدی. حسین باجیسینا توختاقلیق وئرمگه چالیشیب دئدی: "ایندی آیری آدام گلر گۆزر، آبریمیز گئندر باجی! فرشیمیز چیخیری، اونو من دیر-دیمزینه ساتارام! الیمه پول گلر، اؤزوم سنه بایرامجان بیندیگین چادرادان آلام! بلکه ده، ده ده قوماندان چادرالیک سوغات گتیردی! باجیمسان، قبالاری بوشالت آپاریم!" حسینین سؤزلرینی اینانمایان هجر، آغلامسیناراق قارداشینین گونونو گۆی اسکیه توتدو: "دئییرسن بس کی، هئچ کیم بیلیمیری پوللارووو تربیزده قویورسان بانگا!! بونلاری سنه دلی ماحمیدین آروادی اؤرگیدی! هله آروادووادا قولباق آلمیسان، سونرا دئمیسن ده ده سی آلیب!! دلی ماحمید قولباق آلاندى، بالدیزارووادا آلسین دا!! من بیلیمیرم، منه یئتیشنده نییه پولوز اولمور؟!!" هجردن اینجیمیش حسین، او دئین سؤزلری یالانلاباراق، سؤزلری چیخاردانی یامانلادی. سونرا دئدی: "نییه یئددی دره نین سوپونو قاتیرسان بیر-بیرینه؟! اوزومو یئرله سالما، پیرموسا حاققی آلام!" قارداشین آندیندا اینانمایان و ایکی آیاغینی بیر باشماغا سوخموش هجر، هؤکورتمه لیب دؤنه-دؤنه، "قایتار آپار دئدیم!" دئدی.

قران ناغیلاری سلسیله سیندن

علیرضا ذیحق

"هود" نبی نین داستانی

چئشید لی تانری لاری عیبادت ائده ن "عاد" خَلْقی نین قصلرلی ، ائله جیلوه لی و ایشیل - ایشیل پارلایان داش لاری نان گوئی اوزه رینه بوی آتمیشدی کی اونلاری گورمه ین بییری ، گوردوک ده گوزلرینه اینانماییب هرزاد نظرینه اینانیلماز بییر رویا گلیردی .

"عاد" خلقی چوخ ساغلام ، بوی بوخونلو و بیللیک لی بییر ائل ائلاراق ، آکینه جک ، معمارلیق و داش یونما ایش لری ایله مشغول اولارکن ، عصرین آن زنگین آداملاری حسابلانیردیلار .

اونلار بت لارا سجده قیلاراق یاغیش ، تورپاق و سَفَر تانری لارینا اینانان بییری ایدیلر .

"هود" کی بییرجه آلاها ایمانی اولان و گونا لاردان اوزاق گزن مهربان و دوغوجیل بییر اینسان ایدی تانری نین امری ایله ائل طایفاسینی باشینا ییغاراق دئدی :

"واختی دیر کی بییرجه تانری یا ایناراق اوندان باغیش دیله رکن توبه ائده سیز . نییه کی بئله لیک له آلاها تعالا نین رحمتی داها آرتیق سیزلرین سعادتینه سبب اولاجاق دیر و بُت لاری سییتاییش ائتمک تانری یا قارشی عصیان دئمک دیر."

"عاد" خلقی هود نبی نین سؤزلرینی سایمادان دئدی لر:

"بییرجه گورونمز تانری نین معجزه لرین گورمه دن ، نئجه بییر ایمان گتیره بیل لیک ؟"

"هود" ائلی تانری نین معجزه لرینی گورسه لرده یئنه دوز یولا هیدایت اولمادان تانری نین غضبینه اوغرادیلار . قارا بولود لار گوئی اوزه رینی چولقارکن "عاد" اهلی ائله بیلدی کی "یاغیش تانری سی" یای فصلی نین بو قیزقین

و قوراقلیق واختیندا اونلارا یاغیش یوللارکن اؤز برکتینی هدیه ائدیری . آما هود نبی آلدیقی وحی اوزره ، اونلاری بییر داها توبه ائتمه یه دعوت ائده رک دئدی :

"تانری نین بییر لی یینه اینانین کی اونون عذابی یاخین دیر !"

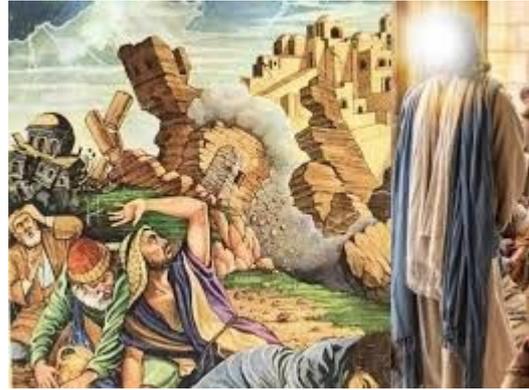
عاد جماعتی گولومسه رکن هود نبی نی مضجکه یه توتدولار ولی اونلارین قَهْقَهه لری کسيلمه دن بؤیوک بییر توفان قویوب یئددی گئجه گوندوز گور یاغیش لار یاغدی . جوشغون سئل لر و سولار "عاد" اولوسونو پریشان ائده رک چوخ لاری بوغولوب اؤله رکن هرنه ده سارای وار ایدی سئل لر اونلاری یویوب آپاردی .

بو فلاکت دن سونرا یئددی ایل تامام گوئی دن بییر داملا یاغیش گلمه دن ، قیت لیق و دیدرگین لیک جماعتی اوسانديرارکن "عاد" خلقی باشقا یئرله کؤچمه لی اولدی . آنجا ق ائل آغ ساققال لاری بییرگون "عود نبی" نین حضورنا گنده رک ، بییرجه آلاها ایمان گتیرمک لرین سؤیله مک له تانری نین رحمت یاغیشینی دیله دیلر .

هود نبی تانری یا سجده قیلاراق بو عذابین بیتمه سین دیله دی آما اونون خانیمی کی بییر گؤزدن کور ایدی دئدی :

"اونون آیین دن بییر ایش گسه یدی کی بیزده سیزله برابر بو فلاکته دوشمزدیک و ایندی بوتون آکین لریمیز گؤم گوئی ایدی !"

بوسۆز ديل دن ديله ياييلاراق بوتون خلق ، تانرى نين عذابىنى يادا ساليب و كئچميش گونلر بير داها تكرر اولماسين ديهه ، هود نبي نين خاطيره سيني و سۆزلرينى عزيز ساياراق ، تانرى يا داها دا چوخ عيادت ائتمه يه چاليشديلار .

" صالح نبي " نين داستانى

چوخ كئچميش لرده ، شام و مدينه فاصيله سينده " ثمود " آدلى بير بؤيوك ائل ياشايرديكى دونيانين كئفين داماغين چيخارداراق محتشم ساراي لارا صاحيب ايديلر . ثمود ائلى نين يايلاق لارى و اورانين گؤزل طبيعتى ، سرين بولاقلارى و قاينار سولارى ، بوتون احساسلى و زنگين اينسانلارى اورا يا چكه ركن ، او خلقه بوللو ثروت و شن ليك قازانديردى . آما اونلار بيرجه الله ين وارليقينا اينانمادان يئتميش بُت لارى وار ايدى .

آلاه تعالا اونلارى دوز يولا هيدايه ائتمك اوچون ، صالحى كى ١٦ ياشيندا گنج بير اى بيت ايدى و تانرى نين وارليقينا و بير لى يينه اينانان بيرى ، پيغمبر لى يه مبعوث ائدير تا خلقى ايرشاد ائتمه يه چاليش سين . " صالح " حضرت لرى چوخ دئسه ده اونلار آز ائشيدير لر تا كى بير گون ائلين باشچى لارينا و بُت لارى چوخ تعصب و اينانچ ايله قورويان لارا دئدى :

" من له بير شرطه گيريب باغلاشاراق گئده جه بيك بُت خانا يا و پرستيش ائئدى يى نيز بُت لاردان تكلجه بير سوال ائده جه يه م . اگر اونلاردان حتتا بيرى ده منيم جوابىمى وئره بيلدى ، من داها بير كلمه سؤزده دانيشمايا جاغام . آما منيم ده سيزدن بير ايسته ييم اولاجاق اودا بوكى هر واخت داردا قالدى نيز و بيرجه آلاهدان يارديم ايسته يه ر ك او سيزين داديزا چاتدى بت لارا شوبهه ائديب بيرجه آلاها ايمان گتيره سيز . "

جماعت آما دينمه دن دؤزدولر كى گؤره لر هود نبي نين دوغاسى مستجاب اولور يا يوخ كى چوخ چكمه دن بوتون يئر گؤي ياشيل دون گئيب هر يئر آبادانليق اولدى .

خلق ، شن ليك و سئوينجه دالاركن " هود " ون گؤستريشى له جماعت، انصاف و عدالت له داورانيب گونو گون دن بركت لرى چوخالدى .

بير گون جماعت " هود " نبي دن سوروشدولار :

" ندى دير كى اروادىنى بوشاييب آيرى سيني آلميرسان كى اونون سنه ايينه اوجو جادا حورمتى يوخدور! "

هودنبي دئدى :

" من هم مه شه اونا اوزون عؤمور ديله ركن اونسوز ياشاماغى هئچ ايسته مه ميشه م . نيهه كه تانرى هئچ مؤمينى دوشمن سيز يارداماز و بوقادين دا منيم دوشمنيم دير . اينسانين د وشمى اؤر آلى آلتيندا اولورسا ، چوخ - چوخ اوندان ياخشى دير كى اونو تانى مى دان، بيرگون دالدان خنجر له نه ! "

بوللوق و زنگين ليك تانرى نين توگنمَز هديه سى اولاراق ، عاد خلقى ده بئله ليك له يئنه سعاده قاووشدى .

ايل لر اؤتوب اوزون بير زمان كئچه رك عاد خلقى نين اؤلكه سين ده حثيرت لر ايچره بير يئر شوملادى و عصرين سولطانى نا بئله خبر وئردى لر :

" شوملايان يئرين آلتيندا سئحيرلى بير آبادانليق واردى آما حثيف لر اولسون كى او قصر لر ده اولان قيزيل لارا، گوموش لره و جواهر لره آل ووردوقدا هاميسى قوم كيمي آله نيب توزا دؤنورلر . "

چوخالدى لار. بو اوزدن ده كافر لر وحشته دالاراق او دوه نى پئى لى ييب اؤلدورمك ايسته ديلر . بو ايش دن چوخ لارى قورخوب چكين سه لرده " صدوب " آدلى زنگين و دونيالر گؤزلى اولان بير قادين ، كى صالح اونون عشقيني رد اتميشدى اينتيقام آلماغا قالخدى و " مصدع " آدلى بير كيشى يه كى چوخ گوجللو و رحم سيز بيرى ايدى كام وئره رك اوننان ايسته دى كى تئز ليك له دوه نى اؤلدوروب باشيني بدن دن آييرسين . اوتك اولماسين ديبه " صدوب " ، " عنيزه " آدلى بير روسپى دن ده ايسته دى كى " قدار " آديندا شهوت دوشگونو اولان بير كيشى يه قيزيني پئشكئش ائله مك له اونودا " مصدع " ين يارديمينا يوللاسين.

اونلار ايكي ياندان دوه نى اوخلايب قيلينچ ايله باغرينى پئيله يه رك باشلايير لار آتيني پايلاماغا . بو آرادا دوه نين بالاسى آناسى نين اؤلدورولمه سيني گؤر دوک ده غوصه له نه ركه باش آليير گئدير داغلارا و دهاكيمسه اونو گورمه يير .

صالح ين بو ايش دن خبرى اولاراق دئيبير: " بلکه گنديب او دايلاقى تاپيب گتيره سيز كى يو خسا عذابيز چوخ آغير اولاجاق !"

بوتون ثمود اهلى او دايلاقين داليجا گزيب دولانسالاردا سانكى بير دامجى سو اولوب باتميشدى يئره . دها ايش ايش دن كئچميشدى و تانرى نين عذابى ياخين ايدى. سونكى گون كافير لر ين اوزو سارالاراق ، ايکينجى گون دؤندى قان چاناغينا و اوچونجو گون آلايه تعالا هاميسيني قره لده ره ك جبرئيلين فريادى ايله اود آلاو اونلارى يانديريب كول ائتدى.

آنجاچ صالح نبى يه و او نون اينانديغى بير جه تانرى يا هرکس ايمان گتيرميشدى ، بو بلا لردن اوزاق قالدى و او گوندن برى ، ثمودائلى نين شن لى يى و برکتى آرتاراق صالح نبى ده يوزيبرمى ياشينا جان ، سؤز لرى و عمل لرى ن خلقى هيدايه ائتمه يه چاليشدى.

صالح نبى ، ثمود ائلى نين بت لارينا ياخين لاشاراق اونلارين آدينى سوروشدى آما اونلارين هئچ بيرين دن نه ترپه نيش گؤروندو نه سس. بت پرست لر ده آجيق دان اؤز ايچ لر ين دن يئتميش نفر آدام سئچيب صالح نبى ايله بيرليک ده اوجا بير داغ باشينا چيخاراق دئيلر :

" اگر سنين تانرين او قَدَر كى سن دئيبيرسن گوج لودى پس تئز ليك له بو داغى ياراركن هَمَن بو آن ائله قير ميزى توك لى و حاميله بير دوه گؤستر سين بيزه ."

صالح نبى دوعا ائديب تانرى دان بو معجزه نى ديله ركن داغين زيروه سى سانكى قوم تك ا وولاراق بير دوه گؤروندى. بت پرست لر ايشى بئله گؤزه رك يئنه باشلاديلار دبه چيخارتما غا :

" اگر گؤرونمز بيرجه آلايهين بو قَدَر قودرتى وار پس تئز اولوب اونون بالاسيني دا دونيايا گتيرسين!"

تانرى نين ايسته يى له او دوه دوغارق ، آمليك بالا دايلاق دا سوت عوضينه باشلادى تيكان يئمه يه .

ثمود ائلى نين باشچى لارى بو عقله سيغماز و تكجه معجزه سايبلان بو عظمت لى ايشه شاهيد اولسالاردا ، ايچ لر ين دن تكجه بئش نفر صالح نبى يه ايمان گتيردى و باشقالارى او معجزه نى سئحير و جادو آدلانديريلار.

صالح نبى خلق ايچينه قايداراق هامى يا دئدى :

" صاباح سحرهامى ال ده بايدا مئيدانا ييغيشيب بو دوه نين سوتون دن نه قدر ساغاجاقسيز ساغين!"

صاباحى يوز لر نفر دوه نين سوتون ساغيب بايدا لارا دولدوراركن صالح نبى نين رسالتينه اينانان لار

۱۱ ییل صینیف اؤغرئتمنی، ۱۵ ییل ۱۹۹۸
خالق ائغیتیم مودورو اولاراک گورئو یاپار.
۱۹۹۸ ییلیندا ائتمکلی اولوپ مئملئکتتی
آنتالیایا یئرلئشیر .

گورئو یاپتیغی اوردو ایلی آککوش ایلچه سینی
۵۷۵ صایفا کیتاپلاشتیرمیش، ایلك شعیرلرینی "
شانلی بایراغیم آدلی کیتاپلا یایملامیش اولان
خالق شاعری و یازارین چئشیتلی آنتولوژیلرده
اونلارچا شعیری واردیر. بازی شعیرلرینی ساز و
سوزوبلی ایجرا ائدن احمد چئلیک این باسکییا
حاضیرلانماکتا اولان ایکی شعیر کیتابی داها
واردیر. چئشیتلی گازتتی و دترگیلردی شعیر و
مکالمه لری بولونماکتادیر .
۷۶ یاشینداکی شاعرین ۲ اوغلو بیر کیزی
واردیر. ائشی ۲۰۱۱ ییلیندا حاققا یوروموشتور.

1950 yılında, Türkiyemiz in Antalya ilinin Akseki ilçesinde doğdu. Toros dağlarında göçebe yaşayan Yürüklerdendir. Dedeleri aynı yıl içinde; Konya ili -Seydişehir Tarasçı köyüne yerleşir .

Ahmet ÇELİK ,ilköğreniminin ilk 3 yılını burada,son iki yılını da doğduğu ilçenin Cendeve köyünde tamamlar.

Hayvancılık uğraşısı ve annesinin vefatı nedeniyle öğrenimine 4 yıl ara vermek zorunda kalır.

1966 yılında girdiği Antalya Merkez Ortaokulunu 1969 bitirip Aydın Nazilli öğretmen okulunda öğrenimini derece ile 1972 yılında bitirir.

Aynı yıl öğretmenlik mesleğine atanır.

11 yıl sınıf öğretmeni ,15 yıl 9ay Halk Eğitim Müdürü olarak görev yapar.

1998 yılında emekli olup memleketi Antalya ya yerleşir.

Görev yaptığı Ordu ili Akkuş ilçesini 575 sayfa kitaplaştırmış,ilk şiirlerini " ŞANLI BAŞRAĞIM adlı kitapla yayımlamış olan halk şairi ve yazarın çeşitli

ŞEİRİMİZ – شعیر میز

احمد چلیک

AHMET ÇELİK

۱۹۵۰ ییلیندا، تورکیه نین آنتالیا ایلینین
آکسئکی ایلچئسینده دوغدو. توروس داغلاریندا
گؤچئبی یاشایان یوروکلندردی .ده ده لری آینی
ییل ایچینده؛ کویا ایلی -سئیدیشئهر تاراشچی
کؤیونئ یئرلئشیر .

احمد چئلیک ،ایلك اؤغرئنیمینین ایلك ۳ ییلینی
بورادا، سون ایکی ییلینی دا دوغدوغو ایلچئنین
جئندئوی کؤیوندی تاماملار .

هایوانجیلیک اوگراشیسسی و آنه سینین وفاتی
ئئدئنیلی اؤغرئنیمینی ۴ ییل آرا وئرمک زوروندا
کالیر .

۱۹۶۶ ییلیندا گپردیغی آنتالیا مرکز اورتا
اوکولونو ۱۹۶۹ بیتیریپ آیدین نازیللی
اؤغرئتمن اوکولوندا اؤغرئنیمینی درجه ایله
۱۹۷۲ ییلیندا بیتیریپ .

عینی ایل اؤغرئتمن لیک مئسلئغینی آتانیپ .

بیتمئز آجین گونلئر ایلی،
سئکسن - دوک سان، بینلئر ایلی
شئهیت دوشتون بیلی بیلی،
واطانیمین کوزولاری .

بینلئر جه سی دونوپ دوشتو،
بو نی حال، نی دی ایشتی؟
اوجا کلارا آتئش دوشتو،
واطانیمین کوزولاری .

سیز چئکتینیز چیلی - زاحمت،
واه ! دئر، آغلار چئلیک احمد،
دیلیوروم گانی راحمد،
واطانیمین کوزولاری .

محمت عاکیف ائرسوی

M . Akif ERSOY

دیک دورمایا باشیمیزی،
یازدی میلی مارشیمیزی .
تیترتیمیشتیر آرشیمیزی،
شاعر محمت عاکیف ائرسوی .

یاریش ائتتی بیر چوک کیشی،
اوستا ایدی، بیلیر ایشی،
دویگولاری حاسساس کیشی،
شاعر محمت عاکیف ائرسوی .

اؤزو دوغرو فئداکاردی،
میللئتینی عاشیک یاردی،
یاردان داها یاردی،
شاعر محمت عاکیف ائرسوی .

antolojilerde onlarca şiri vardır. Bazı şirlerini saz ve sözüyle icra eden Ahmet ÇELİK in baskuya hazırlanmakta olan iki şiir kitabı daha vardır. Çeşitli gazete ve dergilerde şiir ve makaleleri bulunmaktadır.

76 yaşındaki şairin 2 oğlu bir kızı vardır. Eşi 2011 yılında Hakka yürümüştür.

احمد حوجادان ٩ شعیر

AHMET HOCADAN 9 ŞİİR

واطانیمین کوزولاری

VATANINMIN KUZULARI

ساریکامیش داغی کارلی،
بئیاض آتئش یاکتی هارلی .
کیمی یوکسول، کیمی وارلی
واطانیمین کوزولاری .

کارلی تیپی زورلو گونلئر،
کیمی تیترتئر، کیمی اینلئر .
اولماز اولسون بؤیلی گونلئر،
واطانیمین کوزولاری .

شارتلار یانلیش، ائمیر آلدین .
"وطن !" دئیپ هئمئن دالدین .
بوران ایلی دونوپ کالدین،
واطانیمین کوزولاری .

حاکتان یانا باغلا اۆزۈ،
ئندیر؟ دئردین ائسمئر گئلین.

ŞÜKÜR

شوکور

یارا تمیستین دونیا-آرزی،
وئرمیش ایدین سنت-فارضی،
هئر جالییا یاشام تارزی،
شوکور یا راب سانا شوکور.

کیش آیین دا کاپلان کارلا،
باهارلاردا سوردوک تارلا،
آلدیک اورون مئیوی-نارلا،
شوکور یا راب سانا شوکور .

ریزیکلارین سایلاماز،
باکار، نیجی آییلاماز،
چیکار جانلار دویولاماز،
شوکور یا راب سانا شوکور .

یئشیل دوغا، اورمان دئنیز،
ایرئم مثال بو اولکئمیز،
سئنی سئومئک تئک ایلکئمیز،
شوکور یا راب سانا شوکور .

کارشیلیک سیز وئردین نیمئت،
بورچ لو کولون چئلیک احمد،
شوکر ئیلئین گورمئز زاحمد،
شوکور یا راب سانا شوکور.

جئبهه لئردی گوردو زاحمد،
سایگی دویدو چئلیک احمد،
اوکویالیم دعا راحمد،
شاعر محمت عاکیف ائرسوی.

ESMER GELİN

ائسمئر گئلین

(سیگارا ایچئن بیر گئلینه)

یاکتین توتون، چئکتین دومان،
ئندیر دئردین ائسمئر گئلین؟
وار می، یوک مو بیلئمئ گومان،
ئندیر دئردین ائسمئر گئلین؟

زهیر دئردی اولماز چاری،
گوردو گوزوم، یورئک پاری.
آنلاشیلان دئرن یاری،
ئندیر؟ دئردین ائسمئر گئلین .

ائل ائمئغی، آلین تئری
گیدئر پاران گئلمئز بئری،
یئنئر، ایچمی دؤنگئل بئری،
ئندیر؟ دئردین ائسمئر گئلین .

کئمی گوروپ ساکین ییلمما،
تئسئل لیگی اوندا بولما،
ایگی دوشون هاستا اولما،
ئندیر؟ دئردین ائسمئر گئلین .

چئلیک احمد، سؤیلئر دؤزو،
هوش جئمالی، گولئر یوزو،

KIYAFETİM TÜRK TÜR

کییافتیم تور کتور

هله باجیم، سۆزومئ باک،
دۇندئ بیر یول اۆزونئ باک،
سئنین اۆزون تورک دئغیل می؟
آنان گیمیش بئزینی باک.

سویوم تاکتی بؤیلی توربان،
گوزئل اؤرنئک سئنین اوربان،
ساپما تورکون تۇرئسیندئن،
تورک تۇرئسی اولماز کوربان.

باجیم گیمیش هوشتور تاجی،
تۇرئ ییکان بولور آجی،
تورکلوغوندئن شوپهلهندیم،
باشکا شئکیل گیمیش باجی.

آتامدان دیر هئر آلیغیم،
دینی تئرس می؟ باک کیلیغیم،
باشکاسیندان بئن ییلیغیم.

تورک تور جوشار بئیم کانیم،
فولکلورونا کاینار جانیم،
دیشلا یانا تورک تور دئمئم،
بئنزئمئز سی تورکی هانیم.

بئغئنمئین تۇرئمیزی،
تئرک ائیلی سین یۇرئمیزی،
بورا تورکون یوردو جانیم،
بوزامازلار هارئمیزی.

TÜRK KADINI

تورک کادینی

گئل دی دؤکمئ دولو دولو
کان آغلاردی آنادولو،
ایشتی بؤیلی تورک کادینی،
یوتو باشکا چیکار یولو.

ایشتاها لئمیش کیر دوموز دا
گۆزو واردی یوردوموزدا،
کومماک ایچین آنام-باجیم،
مئرمی تاشیر باک اوموزدا.

چیلی چئکتین، بیتتی آجیم،
کور تولموستو تاحتیم-تاجیم،
هئر بیر دوغان تورک چوجوغو،
سئنی اؤرنئک آلسین باجیم.

عففئتینلی آئیتلاشتین،
چئلیکلئشتین کائیتلاشتین،
تاریفینی سورانلارا،
ایشتی بؤیلی یائیتلاشتین.

حاشمئتینین بیز تادینی،
آلدی کویدوک تئک آدینی،
یغیدیلی جئپه لئردی،
کاهرامان سین تورک کادینی،
کاهرامان سین تورک کادینی!.

گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

کمال پاشاميز 'ين فئن دی،
کالئشلئری بوردا یئن دی،
"کاهرامان دير تورکلئر" دئن دی،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

آتام، سانا ميننتتئيز
سانکی ياشار، جئننتتئيز
گؤز دیکئنئى جيننتتئيز،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

کيریک کئمیک، کول-باجاکلار،
آلميش روتبئى ياتا جاکلار،
دوشمان گئلسئى کالکاجاکلار،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

چاناکاله، بويوک آنيت،
دوتس-دوشمانا ايشتئى يانیت،
بولاماز سين بونا يانیت،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

چئکتيم چئکميش چيله-زاحمد
گئل دی گؤردو چئلیک احمد،
عایشه-فاطما، عالی-محمت،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

۱۲،۰۶،۲۰۱۲

نوت: هيچ بير ميللتين گييم و کوشامينا آسلا کاريشماييز. و
دئ سايگی دوياريز. آنجاق؛ بيزيم سؤزوموز "تور کوم" دئيب
دئ تورک گيبي گييينپ کوشانمايانلاردير.

ÇANAKKALE چاناکاله

واطانيمما کوردو حيله،
تئک يولويدو چاناکاله،

گئل دی دوشمان بيلئى بيلئى،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

بوغاز اؤنو گئمی دولو،
آچامبيور هاین يولو،
مئرمى ياغار دولو دولو،
هئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

"واطان!" دئيبپ يورئک جوشتو،
ياش لی-گئنجی بورا کوشتو،
آنادولوم سانکی بوشتو،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

دوشمان، ميليون مئرمى آتتى،
شئهيتلئريم، ياتى-کالکتى،
کافير گؤردو، باکتى-شاشتى،
گئلين باکين بورا هله،
دئرس وئريور چاناکاله .

اونباشيلار، سئيتلئريم،
بيتئمئز اونا بئيتلئريميز،
آسلان کوچوم، بيغيتلئريم،

بیرلیک اولان گۆرمئز زاحمد،
گئرچئک سؤیلئر چئلیک احمد،
تورلوک ائتمئز آسلا میحنئت،
گئلین یازاک یئنی دئستان،
هایدین یازاک یئنی دئستان.

YENİ DESTAN

یئنی دئستان

کازاکیستان-اؤزبئکیستان،
آذربایجان-تورکمئنیستان،
کیبریس و ده کیرگیزیستان،
گئلین یازاک یئنی دئستان .

تورکیه میز آنادولو،
کوجا دونیا تورکه دولو،
یولوموز وار توران یولو،
هایدین یازاک یئنی دئستان .

دیل باغیمیز، کان باغیمیز
سیرا سیرا وار داغیمیز،
بیزئ یئتئر ائت-یاغیمیز،
گئلین یازاک یئنی دئستان .

هایدی گئلین باشلا یالیم،
آجی-توکو آشلا یالیم،
دوشمان لیغی دیشلا یالیم،
هایدین یازاک یئنی دئستان .

ایلیم-بیلیم، هئم دیر لیغی،
کورووئرئک تورک بیر لیغی
بیراک کاردئش شو کورلوغو،
هایدین یازاک یئنی دئستان .

کمال آتا، سانکی ائرمیش،
اؤنجئسیندی بونو گورموش،
"دوغا جاکتیر گونئش " دئمیش،
گئلین یازاک یئنی دئستان .

BİRİ ALBAYRAKTIR BİRİ ATATÜRK

بیری آلبایراکتیر بیری آتاتورک

واطانیم اونلار بیرئر دئغئر دیر،
بیری آلبایراکتیر، بیری آتاتورک .
چوغو اینسان اونا باشی ائغئر دیر،
بیری آلبایراکتیر، بیری آتاتورک .

آتیپ-توتما گارداش بیلپ-بیلئمئزئ،
سایگیم اولماز، واطان ایچین اؤلئمئزئ.
اونلار وئردی دئرسی یولا گئزلمئزئ،
بیری آلبایراکتیر، بیری آتاتورک .

دئرین دئرین دوشون شوئی بی هله،
بونلار باغلار سئنی گور ایستیکبالئ .
واطانین باغیرین دا بونلار بیرئر لالی،
بیری آلبایراکتیر، بیری آتاتورک .

میللی بیرلیک یولو اولموش سیمگئمیز،
ائی باجیلار، کاردئش و دی جوملمئیز،
بیری آلبایراکتیر، بیری آتاتورک .

چئلیک احمد، سؤیلئر بونو تئیبئدئر،
ایکیسیندن چیکان یولو کایبئدئر،
بونلاری بئن دئغیل، تاریه کایدئدئر،
بیری آلبایراکتیر، بیری آتاتورک.

وئردىيم تاويضلىرى يئنه وئرهجه يەمسە،
قوى بىر آد دا قوشولسون شاكيليرين يانينا.

ائله مرحمت ائت كى، سيلكه له سين روحومو،
پيس طرفيم ايچيمده دا يانا جاق تاپماسين!
نه شيطان جورت انديب لكه له سين روحومو،
نه گوناھلار قلوبيمده سيغينا جاق تاپماسين!

بو موبارك گئجه ده بىر حؤكم وئر، ايلاهى:
يا منى اصلاح ائيله، ديشيدير باشدان-باشا؛
سنين سئوديين منى يولوما سر، ايلاهى،
يا كؤهنه وارليغى مى تورباغا قوى بىر باشا!

هر توبه يه بىر گوناھ ياماميشام داغ كيمى،
پوزدوغوم توبه لردن منيم اوزوم بئزميشم.
آتاسينين اؤنونده آغلايان اوشاق كيمى
ايليكلر يمه قدر سوچلارى مى سئزميشم.

ايلاهى، قوى بو گئجه بىر دؤنوش نقطه م اولسون!
دؤنوم بىر نقطه اولوم اشيقلر بوتاسينا.
يا بو ظالم دونيادا بىر گوناھكار كم اولسون،
يا يئنيدين دوغولوم صالحلر دونياسينا!

ELSEVƏR BƏYDƏMİR

ائلسئور بى دمير

SƏN ALLAH UNUT MƏNİ

سن الله اونوت منى

حسرتين دن-دن اولوب ساچيمدا قيروو كيمى
اوزومو ايتيرميشم خياللارا دالميشام

برات ملاحظه لرى

**BƏRAT MÜLAHİZZƏLƏRİ
ELSEVƏR BƏYDƏMİR**

ائلسئور بى دمير

هر برات گئجه سى حضورون دا اوزومو
رحمتين دن ديله نهن بىر ديله ن چى سايميشام.
اما بو گئجه باشقا - وئرميشم سون سؤزومو،
عمرومو بىر ماسانين اوسته گيروو قويوموشام.

سنه آيان اولمايان سؤزوم يوخ كى، ايلاهى!
سن دن گيزلى سؤز اولسا، اوزومو آلدارديم.
يالان دان بزه ميه اوزوم يوخ كى، ايلاهى!
ايكىنجى ماسكام اولسا، اوزومو آلدارديم.

اوزومو آلداتمادان صميمى دا يانميشام،
سنين ده آلداتماغا احتياجين يوخ، هاشا!
بيليرسن كى، من كيمم، هارالاردان سينميشام
هر شئيم سنه آگاه، اوز يازديغين تاماشا!

بو گئجه دن باشلاييب يئنه قايداجاق سام
توبه لرى پوزدوغوم كؤهنه گوناھلار يما،
يئنه يوموب گوزومو بيگانه قالا جاق سام
كؤكسوم دن سودور ائدن آجى لى آھلار يما؛

اوز ظلمومو نفسيمه روا گؤره جه يەمسە،
قوى يازيلماسين آديم سيدلر ديوانينا

ايندى خياللاريمين بلاسيسان، بلاسى!
İNDİ XƏYALLARIMIN BƏLASISAN BƏLASI!
ELSEVƏR BƏYDƏMİR

اٹلسٹور بی دمیر

بیر زامان حیات کیمی گئچک ایدین، حاق ایدین،
 گولوشون ائل-اوبانین جیلاسییدی بیر زامان.
 چای کیمی منزره لی، سو کیمی برراق ایدین،
 «آخینچی» گۆزلرینین داملاسییدی بیر زامان.

سنه قوووشماق ایدی من قریبین مؤهنٹی،
 اونسیتین، اولفتین بو جانیمین میننتی.
 گۆزلرین خیاللارین ان قیمت لی زینتی،
 باخیشین بو غریبین رؤیاسییدی بیر زامان.

یئنه ده سئودالییق، بلکه ده هر ایکیمیز،
 یئنه اورتاق نقطه میز قلبیمیزده سئوگیمیز.
 سئودالار باشقالاشدی، آیری دوشدوک نیه بیز؟
 ایکیمیزین بیرینجی سئوداسییدی بیر زامان.

مخصوص گۆزلیینله باج آلیردین جاهان دان،
 او جلالاد گۆزلیینله اؤج آلیردین بو جان دان.
 هر سیناق دان کئچمیشدیم، کسین سون ایمتاجان دان،
 نازین، عیشوهن قلبیمین بلاسییدی بیر زامان.

سن گئتدین، قئیبه چیخدی گۆزلیمین یوخوسو،
 ایندی وار خیالینی اونوتماغین قورخوسو.
 اسیرین اولدوغوم تک سنین اولماق آرزوسو
 دیلیمین ان صمیمی دواسییدی بیر زامان.

بیر واخت سنین آدین دی نوتاسی سسلریمین،
 ای هوسران لی سونوجو گنجلیک هوسلریمین.
 سنی... سنی دوشونمک گول-پمبه حیسلریمین
 ابدلره سوزوله ن شعاسییدی بیر زامان.

کئچدین گذرگاهیم دان اولانمایان اوو کیمی
 شیکاریم اولمالییدین، من اوزوم اوو اولموشام
 قورتار منی بو توردان، سن الله اونوت منی!

نسیبیمیز اولمایان خیاللاردا قورولان
 دیواری بوز باغلایان او یووانین خترینه،
 سن دن سون میراث کیمی اترین ایله یوغرولان
 جیریمه چکدیم او هاوانین خترینه
 خاطرین دایم خوش اولسون، سن الله اونوت منی!

ایختیلاتی دویومسوز، ائی یاریمچیق اولفتیم،
 خیری یوخ، گل اوباتما ایچیم ده کی ربققتی.
 منیم ایلك محبتیم و ناکام محبتیم،
 ای ایلك محبتیمین ایچیلمه یه ن شربتتی،
 هر شئی دادین دا قال سین، سن الله اونوت منی!

بو دونیانین او قدر بار گتیرمز باغی وار،
 او بار گتیرمز باغین بیری ده بیزیمکیدی.
 یئر اوزونون او قدر شور-شوران تورپاغی وار،
 او بیتیرمز تورپاغین بیری ده بیزیمکیدی.
 ایچین ده بیز اولمایان، بیزه عایید نه وارسا
 بیزیم اولسون ائل جه، سن الله اونوت منی!

اینده ن بئله نه فرقی هان سی سهویم اولوب سا،
 اولمایان کۆرپه میزین گولوشونه باغیشلا.
 گۆزلبین خوش گونلر کئچمیشین ده قالیب سا
 عمر وموزه پاییزین گلشینه باغیشلا
 بیزی بیزه باغیشلا... سن الله اونوت منی!

بلکه سن سیز دونیام دا سیرداشیمییدین منیم
 ترک ائله خیالی می، رؤیام دان دا چیخیب گئت
 بولوتلاردان سوزوله ن گۆز یاشیمییدین منیم
 داها ایسلا تما منی، سس سیز-سس سیز آخیب گئت
 سن الله اونوت منی... سن الله اونوت منی!

هر سحر گونشه سلام وئرهرك،
گونشله يئنيدن دوغولوروق بيز.
گونورتادا يئتكين لييه اثررك،
بلکه کامیل ليكله يوغرولوروق بيز.

ايكين ديده سانكي قوجا اولوروق،
آخشام نامازيميز اولوم ساعتی.
ياتسی نامازين دا اونودولوروق،
تحججوت ائله بيل قبير حياتی.

ابد دايرهسی ايسپيرال کیمی
سنين هر آينلا کسپشير دئمک.
ائلیسه، داينيب دورما لال کیمی،
سنين الين دهدير نبي ايسته مک.

ائلیسه، دايناما، گؤزله مه قطعی،
«نه ائديم؟» سوروشما، حاق يولا قورول.
تولی اوزرين دن بو اطالتي،
هيداييت يولونو سئچه رک دورول.

دورول کی هر يئنی گونون چئوريليب
بیر يئنی عالمين قاپیسی اولسون.
اؤلدوردوبون هر بیر آنين ديريليب
ابد سارايينين تاپوسو اولسون.

O ŞANLI MİLLƏT MƏNƏM

او شانلی ميللت منم

ELSEVƏR BƏYDƏMİR

ائلسئور بی دمير

مين دؤردیوز ایل سمادا
دینمه یهن اذان منم.
گؤیتورکلردن بو گونه
داستانلار یازان منم.

بیر زامان بو غریبین رؤیاسییدین، نه فایدا!
بیرینجی مهبیتی، سئوداسییدین، نه فایدا!
دیلمین ان صمیمی دواسییدین، نه فایدا!
ایندی گئجه لریمین، ایندی خیاللاریمین
بلاساسیسان، بلاسی!

خلاصه دن ابده

XELASƏDƏN ƏBƏDƏ

ELSEVƏR BƏYDƏMİR

ائلسئور بی دمير

وارليغين باغرين دا گيزلنميش آهنگ
عمرون صحنه لهن ريت ميدير زامان.
او ريثمين نيزيني توتارسان قشنگ،
توتماسان، حيات دان گؤزله مه آمان.

ابدین مایاسی زامانا مفتون،
«بو گون» ده زامانین ایچین ده گیزی.
بو گونون سیرریسه «بیر آن» آ مفتون،
آن بیر خلاصه دیر، زامان فیلیزلی.

اینسان خلاصه دیر، عالم تفصیلات،
اؤزونو بیلمه دن بیلینمز عالم.
نون بیر خلاصه دیر، قلم تفصیلات...
نونو آنلامادان نه یازسین قلم؟

اؤنجه اؤزونو درک اولماسا، ختا،
یوخسا مخلوقاتی آنلاماق چتین.
سونرا نظر ائيله تفررواتا،
اؤزون دن عالمه باخار سیرتین.

نامازلا بئش یئره بؤلدوبون هر گون
سنين حياتينين خلاصه سيدير.
جنت دن دونيا يا دوشدوک دیدرگین،
ناماز ایچیمیزده حاقین سسیدیر.

دفالارجا كازدين فلک

DAFALARCA KAZDIN FELEK
GÜLSÜM GÜLMEZ BÜTÜN

گولسوم گولمئز

ديكئن ليدير دئديلئر، آشك يولون دا يورونمئز
اؤيلى آغيردير يوكو، هئر كئروان دا چئكئمئز
گؤنول گؤزو گؤرمئين، بؤيلى سئودا بيلئمئز
دئفالارجا كازدين فلئك، اؤلمئدئن مئزارى مى...

هيچ مئرهمم كار ائتميور، كانار يارام دورمادان
اؤلئجئيم كورونلا، گؤنلومدى كولئئمئدئن
وار ميدير كى داها سپاه، كادئرين كاراسين دان
دئفالارجا كازدين فلئك، اؤلمئدئن مئزارى مى...

ووصلاتا ديلئك توتاريم، گؤكتى كاپار كئن ييلديز
شيمدى گؤرسئن يوزومون، اينان هئر مئوسى مى گوز
دوردو بوتون ساتلئر، زامان گئچميور سئن سيز
دئفالارجا كازدين فلئك، اؤلمئدئن مئزارى مى...

آجيدان گئچيور هئپ، سانا گيدئن يوللاريم
نئشتئر وورولموش گيى، چوك دئرين يارالاريم
كيريلدى يينى هئپتئن، كوللاريم كاناتلاريم
دئفالارجا كازدين فلئك، اؤلمئدئن مئزارى مى...

هئپ هايالديك يا هانى، اؤيلى اوزاكتان اوزاغا
سئوگيمدئن هيچبير شوپهى، كويما ساكين آكلينا
بيريكى شيمدى يينى، آجيلار تاتلى جانا
دئفالارجا كازدين فلئك، اؤلمئدئن مئزارى مى...

تاريخ بويو دؤيوشموش،
تورپاق سيز اولماميشام.
شكلى، رنگى ديشميش،
بايراق سيز اولماميشام.

شك-شوبه يه گلمه يهن،
دورو حقيقت منم.
شهيدلى اؤلمه يهن
اوشانلى ميللت منم.

ياغييام كؤ باخانا،
يار دئيه نين ياربيام.
گون باتان دان چيخانا
توركيستان دياربيام.

مقدس دير تورپاغيم،
اؤز قانيلا يوغرولوب.
يولوم، ايزيم، نؤوراغيم
ويجدانيملا يوغرولوب.

قيلينجيم سؤزوم اولوب،
سؤزوم قيلينجى كسيب.
حاقا توكل قيليپ،
سؤيلميشه م: «يا نصيب»!

منيم قورخوم دان قوروب
قوسقوجا چين سددىنى.
هر كيم يولوما دوروب،
گؤستميشم حدىنى.

تاريخى دولو-دولو،
داستانلى ميللت منه!
توتدوغو يول حاق يولو،
ايمانلى ميللت منم!
اوجا، شرفلى، اولو
اوشانلى ميللت منم!

كىمسەنن قىلبىنە دىيە بىلمىرم،
بىر يارپاق بىر بوداق ايه بىلمىرم.
ناحاققى اينىمە گىيە بىلمىرم،
گىيرسەم، اورىيم دۇيونرمى ھىچ؟

آيگون بىر دونيام وار، تك اوزوم اوچون،
چاغلان بولاغام هر سوزوم اوچون.
كۇنلوم قورورلودو بو دوزوم اوچون،
آلىشىب يانمايان كوزوررمى ھىچ؟

گولە مايل مراد

GÜLƏMAYIL MURAD QƏDİM QƏBƏLƏDƏ 45 İL ÖNCƏ

قدیم قبلەدە ۴۵ ایل اۇنجه

قدیم قبلەدە ۴۵ ایل اۇنجه
دوغول دو، آدینی پولاد قويدولار.
گۇرەن بیل دیلمی ایگید بىر عمره
نئجه اویغون گلن بىر آد قويدولار؟

اونلارین ائوینین پنجره لری
مقدس بىر پیره آچیلدی هر گون.
او پیردن ایلاهی ایشیق دالغاسی
اونون اوریننه ساچیلدی هر گون.

اوشاق یاشلارین دان او مودریک اولدو،
سانکی ضابط دئییل، اؤولیا ایدی.
اوربی نه قدر کؤورک اولسا دا،
دۇیوشده یئنی لمز بىر عسگر ایدی.

هر بىر عسگرینه کومان دیر کیمی
آتا قایغیسی ایله باخان ژنرال.
دوشمەنن باشین دا بىر شیمشک کیمی
هر یئردە، هر زامان چاخان گئنئرال.

گندیرم

GEDİRƏM AYGÜN HÜSEYN

آيگون حسين

سوسموشام قارا داش کیمی،
گۆزدە بوغلانان یاش کیمی،
داها کۆچری قوش کیمی،
اوزوم دن اوچوب گندیرم.

بو دونیانی بورویور چن،
قم النیر یئره گۆیدن
حقیقتی گۆرەن گون دن
اوزوم دن کئچیب گندیرم.

آيگون، دونیا قم، قهردی
بختی می یوللارا سردی
اؤلوم ده بىر سون سفردی،
واختی می اؤلچوب گندیرم.

دونيام وار DÜNYAM VAR

آيگون حسين

AYGÜN HÜSEYN

اوجا زیروه لره باش آلان کؤنول،
هر گل دی-گئندنه اییلمی ھىچ؟
آمالی، مسلکی دوز اولان کسین،
آندی، اعتیقادى توکنرمی ھىچ؟

اینسان دئدییمیز بشر اؤولادی،
زیروه دن اوجادی، داغدان اوجادی.
عقیده، اعتبار، بىر ده وفادی،
بونلارسیز اینسان لىق اؤيونرمى ھىچ؟

بوخ اولوب گتتدیم،
بلکه رؤیا ایدیم سنین چون
ویاندین و من بیتدیم

منی گۆزل خاطریرا...

چونکی سئویدیم سنین من هر شئینی
سنه سیرداش اولدوم، دوست اولدوم
قوینومدا آغلادین

اوزونه وورمادیم هئچ بیر نؤقصانینی

منی اوزدون قینامادیم

آیشمادیم وفاسیزلیغا، ائل اولدون آلدیرمادیم

منی گۆزل خاطریرا...

صحیفه لرجه مکتوب بوراخدیم سنه

شعیرلر یازدیم هر گنجه چوخونو اوخوتمادیم

ساخلادیم گوناھینی، ثاوابینی ایچیمده،

سسسیزجه گتتدیم

سندن اولکیلر کیمی سن ده باشا دوشمه دین

منی گۆزل خاطریرا...

سنه اونودولماز گنجه لر بوراخدیم

سنه آن یورغون صاباحلار

گولوشومو، گۆزلی می، سونرا سسیمی بوراخدیم

سؤیلنمه میش سالاملار بوراخدیم هر کونجه

ویداعلار بوراخدیم دایاناجاقلارا

نه آختارارسان بیر سئودانین ایچینده

آرتیقلاماسیلا بوراخدیم آرخامدا...

غزلی زیبا از سلطان حسین بایقرا

دوران پادشاهی «سلطان حسین بایقرا» و وزیر ادیب،
شاعر و دانشمندش «نظام الدین امیر علی شیر نوایی» را
می توان دوران رونسانس علمی، فرهنگی، ادبی و هنری
دولت تورک تیموری دانست .

سبزه خطین سوادی لعل خندان اوستونه
خضر، گویا سایه سالمیش آب حیوان اوستونه

اول یاشیل تونلوق، باشی اوزره قریشی بورکودور
ایله کیم توشگای قیراو، سرو خرامان اوستونه

تا کی سانجیلدی بوزولغان کؤنگلوم ایچره ناوکین
ایله قوشدور کیم نشیمن قیلدی ویران اوستونه

مین پریشان حالی نین کؤنگلوگه سالدی یوز کره
هر کره کیم توشتو اول زلف پریشان اوستونه

اؤزنی خوش توت گیل کی آخر تیره خاک آستیدادیر
اول کی حالا رخش سورگای چرخ گردان اوستونه

طالعیم

TALEYİM
SONA AMAL

سونا آمال .

اوربیم ده کور هیجرانین یانغیسی،
سن سیزلییه قول آچیب دیر، طالعیم .
سو چیله سه م، آلیشیب، باخ، یانار سو،
غم گؤلون دن سو ایچیب دیر، طالعیم .

سن گنده لی، پریشانام، دالغینام،
اؤز-اؤزومه گیلئی لییه م، قیرغینام،
مرد کؤکسونه، کاش بیرجه یول سیغینام،
عشق دونومو کم بیچیب دیر، طالعیم .

يئرین بئشيگينده بيرغالانيرام،
 زمان اوکيانيندا چالخالانيرام،
 کائينات بطنينده دالغالانيرام،
 يئرته، زمان نه دير، کائينات نه دير؟
 بيلیکله يوکسه لیب نردووانلاری،
 سير ائتديکجه سونسوز کهکشانلاری،
 زمانين ديشيندا لا مکانلاری ،
 حيرته قالير ام بو شاهمات نه دير!
 ندن انسان اوغلو فلسفه بازدي؟
 هانسی فيکير درين، هانسی دايازدي؟
 هگل نه دوشوندو، نيچه نه يازدي ؟
 افلاطون، ارسطو، يا سقراط نه دير!
 انساندى يارادان مين -بير آلاهی!
 الله مقامينا چاتديران شاهی!
 دوغروبئله دير سه سؤيله بس داهی
 بو اوروج بو ناماز بو ذکات نه دير؟!

بئش گون بو دونيادا من قوناق اولدوم
 اودا سرگشته بير اويونجاق اولدوم!
 خيالدان بوشالديم، عاغیلا دولدوم!
 نه معنای قانديم نه ده ذات نه دير!

میلیونلار پیغمبر مینلرجه ایمام،
 گلسه ده قیرغینلار اولمادی تامام!
 نه فايدا يهودا، نصارا، اسلام!
 بیرقران، دورد اینجیل، بیر تورات نه دی؟!

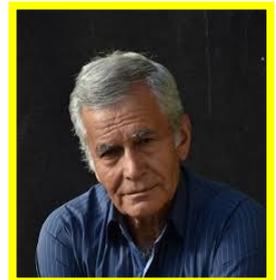
هر دینه قوللوقچو اولدوم يورولدوم!
 مارکس اولدوم، کانت اولدوم اپیکور اولدوم!
 عشق ایله قورولدوم کؤکدن دورولدوم!!
 آنلادیم مقالات، منشئات نه دير!!

اورمو -دی آبی ۱۴۰۴

دیرنیب دیر، قوجالیق تا اوزومه،
 قم یاغیشی النیب دیر گؤزومه،
 هسرت قالدیم، صحبتینه - سؤزونه،
 یوللاریما قم اکیب دیر، طالعییم .
 اؤزلمیشه، سن لی - من لی دونه نی،
 دومان ساریب، گزدییمیز چمه نی،
 گون دن - گونه آرتیر، تئلمین دنی،
 تنهالیغا ایز آچیب دیر، طالعییم .
 قددیم سینیب، تاقتم یوخ دیزیم ده،
 توکنیب دیر صبر، اومید، دؤزوم ده،
 قم گئینیب، آمال، صحبت - سؤزوم ده،
 قم گؤلونو یورد سئچیب دیر، طالعییم .
 خوشبخت لیک دن ال چکیب دیر، طالعییم .
 ۰۱ . ۰۲ . ۲۰۲۶ - جی ایل .

**ازلدن ابده !
 کریم گول اندام**

أولومدان اولومه گئدن یولچویام ،
 ساغچی یام بیلیمیرم یوخسا سولچویام ؟!
 سانکی ازل چاغدان ائله من بویام!
 من کیمم، بو گل - گئت، بو حیات نه دیر؟

ظولمت دریاسینین باغیرینی یاردیم،
 گونشه چاتارکن ساندیم قورتاردیم!
 گؤزله مه دن یئنه ظولتمه واردیم،
 بیلمه دیم قورولموش بو بوسات نه دیر!؟

ساخلا دیغی اینجی کیمی.
 آغ-قارا بولودلاردان،
 دوشن دامجیلاردان اؤپ یاناغی می...
 ایچک بیر خیاللارین شرابینی.
 اسن کولکدن حیسس اندرهم،
 قوشلارین قاناد سسین دن گۆرهم،
 یوسون یاشی لی گۆزلرینی.
 ایچدیم ساچلارینین بولور سولارین دان
 داملادیقجا بوخارلی روحوما.
 گولوشونو ازبرله مک
 چوخدانکی وردیشیم دیر.
 باهارین تومورجوقلارینی ایسپته دیی گون
 هوپدون ایچیمه...

۲۶،۱۱،۲۰۲۵

دانش، گۆروم هارالیسان؟
 فلک ایله آرالیسان،
 غربت قدر یارالیسان،
 ساری تئلمین اوجاگیسان.
 سون سۆزومون توستوسون دن
 اوونسون گۆزلرینین بورولغانی.
 یوللارینی آزیب اووجومون ایچی
 هر بیر بی سمته فیرلانیر.
 عنوانی سهو دوشوب آلین یازیمین
 هانسی محبتی سوراقلاییم؟
 دولانیم آیقلارینا قوم کیمی
 ازیب کئچه سن بیر گۆز قیرپیمین دا.
 یادیما دوشورسن،
 یادا می دؤنوشورسن؟
 یاسا بورونورسن
 ایستتیرم آزام
 حیسس لرین ده، خیاللارین دا، حسرتین ده...

۳۰،۱۰،۲۰۲۵

FİRUZƏ QULİYEVA

فیروزه قلی اووا

(3 ŞEİR)

من بیر مزارلیقرام، آرزولار یاتان،
 هر گون اومیدینین یاسین ساخلام.
 گونشی ایچین ده بوغوب قارال دان،
 ظلمتلی گئجه نین پاسین ساخلام.

طالعیم بیر شوشه، داشی کیمسه سیز،
 سیندیقجا روحوما باتان قلیه دیر.
 ایچیم ده اولایان آج کیمسه سیزلیک،
 منی آددیم-آددیم اودان قلیه دیر.

من بیر خارابایام، بایقوشلار اؤتور،
 دیوارلار اوستومه اوچولور منیم.
 زمان، هر ثانیه عمرودن گؤتور!
 کفنیم دردیم دن بیچیلیر منیم.

سؤن دور ایشیق لاری، قوی قال سین ائله،
 من قارانلیغیمین ایچین ده تکم.
 بیر اوووج تورپاغام، سوورولوب یئله،
 قوی، بو داش حسرتی چینیم ده چکم.

۳۱،۰۱،۲۰۲۶

هدیه م دیر سنه قیش گونشین ده
 آلتون دان کیرپیکلریم.
 قورودوم کلمه لری میرواریگه نین

۲۰۲۴-جو ایلده «تورپاق اوغرون دا شهید وارسا وطن دیر»،
۲۰۲۵-جی نیلده «هامیدان دا وطن اوستون» آدلی
کیتابلاری بوراخیمیشدیر.

حکایه لرینده قاراباغ ساواشی، کند حیاتی، کند
آداملارینین قارشیلانیدیقلاری پروبلنملر، اولارین معنوی
دونیا سیندا باش وئرنه آشینمالار، شعر و پوئمالاریندا
وطنپرورلیک، آذربایجانین بوتؤولویو، تورکچولوک و
توران چیلیق ایدئالارینین تبلیغی مهم یئر توتور .
۲۰۰۲-جی و ۲۰۰۶-جی ایللرده نشر ائدیلن اوغوز
یازارلارینین یارادیجی لیک نومونه لری توپلانمیش «کؤورک
آدیملار» و «اوغوزون سؤزو» آلمانا خلارینین
ترتیب چیسسی و رئاكتورودور.

آذربایجان یازیچیلار بیرلینین (۲۰۰۱) و آذربایجان
ژورنالیستلر بیرلینین (۱۹۹۰) عضوودور .
آذربایجان یازیچیلارینین ۱۱-جی قورولتاینین
نماینده سی، سون ایکی قورولتاینین ایشتیراک چیسسی
اولموشدور . ۲۰۰۹-جو ایلده اوشاق ایلی و BMT-نین
اوشاق حقوقلاری کونئسنسیاسینین ۲۰ ایلیلی مونساییتله
آذربایجان ژورنالیستلری آراسیندا کئچیریلن «اوشاق
حقوقلاری هامی اوچون» مؤوضوسوندا ژورنالیست
یازیلاری موسابیکه سینده ۱-جی یئر لاییق
گؤرولموشدور.

همین ایل آذربایجان ژورنالیستلر بیرلینین دیپلومو ایله
تلطیف ائدیلمیشدیر. «قیزیل قلم» موکافاتی لاورئاتیدیر.
۲۰۲۲-جی ایلده آذربایجان ژورنالیستلر آراسیندا اعلان
اولونان فردی یازی موسابیکه سینده «ظفرلریمیزین
مؤلفی: خالق-دؤولت -اوردو بیرلیگی-«دمیر یومروق»
یازیسسی ایله موکافات چیلار سیراسینا چیخمیشدیر.

۲۰۲۲-جی ایلده تورکیه نین آدانا شهرینده چوکوراوا
ادبیات چیلار درنینین دوزنلیدی ۷-جی اولوسلاراراسی
تورک دونیاسی شعر و موسیقی فئستیوالی آدینا تاسیس
ائدیلمیش آتاتورک مدالی ایلی تلطیف ائدیلمیشدیر.

آذربایجان رئسپوبلیکاسینین پرتزیدنتی ایلهام علیئوین
۲۱ ایول ۲۰۲۵-جی ایل تاریخلی «مئدیا نماینده لرینین
تلطیف ائدیلمه سی حاقیندا» سرانجامینا اساساً میلی
مطبوعاتین اینکیشافینداکی خیدمتلرینه گؤره «ترقی»
مدالینا لاییق گؤرولموشدور .
عائله لیدیر. ۳ اوولادی وار .

ناظیم حسین لی کیمدیر؟

NAZİM HÜSEYNLI KİMDİR?

ناظیم حسین لی ۷ مارت ۱۹۵۳-جو ایلده اوغوز رایونون
خاچماز کندینده آنادان اولموشدور.

۱۹۷۰-جی ایلده کند اورتا مکتبینی بیتیرمیشدیر.

آذربایجان دؤولت اونیورسیتتینین شرقشوناس لیک
فاکولته سینین تورک فیلولوگیاسی بؤلومونده تحصیل
آلمیشدیر .

۱۹۷۵-جی ایلده اونیورسیتتتی بیتیریب اوغوز رایون
قزنتی رئاکسییاسیندا مخیر کیمی امک فعالیتینه
باشلامیش، سونرا شعبه مدیری ایشلمیشدیر. بیر مدت
دیگر ساحلرده چالیشدیقدان سونرا یئنیدن رایون قزنتی
رئاکسییاسینا قایتمیش، اورادا ۱۰ ایل رئاكتور
معاونی، ۲۵ ایل رئاكتور وظیفه سینده چالیشمیشدیر.

یارادیجیلیغا اورتا مکتبین یوخاری صنیفلرینده
اوخوبارکهن باشلامیش، بدیعی یازیلاری رئسپوبلیکانین
قزنت و ژورناللاریندا، یازیچیلار بیرلینین ادبی
اورقانلاریندا، «گنجلیک» و «یازیچی» نشریاتلاریندا
بوراخیمیش «باهار چیچکلری»، «یاشیل بوداقلار»،
«یئنی سسلر» آلمانا خلاریندا درج اولونموشدور .

۱۹۹۱-جی ایلده «یازیچی» نشریاتیندا حکایه لردن عبارت
«شابالیدی دره» آدلی ایلك کیتابی چاپ ائدیلمیشدیر.

۲۰۰۰-جی ایلده «اوغوز لطیفه لری»، ۲۰۰۱-جی ایلده
«اوزون هؤروکلوق قیز»، ۲۰۰۸-جی ایلده «اوغوزدور ائلیم
منیم»، ۲۰۱۲-جی ایلده «یوردوم، تورپاغیم، ازل عنوانیم-
اوغوز»، ۲۰۱۵-جی ایلده «قدیم اوغوز یوردو-خاچماز
کندی»، ۲۰۱۸-جی ایلده شعر و پوئمالاردان عبارت
«بوتؤولوک حسرتی»، ۲۰۲۲-جی ایلده «وئر، وئریم»،

اوزون گولور، آنا تبریز .

هر بیرسی جسور، آییق،
مؤوقعیین ده هامی ساییق،
سیزه آلتون بوتسی لاییق،
اوزون گولور، آنا تبریز .

«شمس آذر» له قارشیلانیدی،
هایقیریشلار آشدی، داشدی،
۰-۴-لا رقیب چاشدی،
اوزون گولور، آنا تبریز .

خوروات دروژنک وورور قولو،
ایلك دقیقه آچیر یولو،
چوخ پیس اولور رقیب حالی،
اوزون گولور، آنا تبریز .

رقیب داها بیر قول یئیر،
امیر هوسئین سؤزون دئییر،
سئوینجین دن رقص ائیلییر،
اوزون گولور، آنا تبریز .

دروژنک یئنه ده فرق لئیر،
رقیبی دو بل ایله یئیر،
آزار کئشله قوردا دؤنور،
اوزون گولور، آنا تبریز .

رقیب داها بیر قول یئیر،
سون نقطه نی آلوئش قویور،
«تراکتور» او بوز قورد او یور،
اوزون گولور، آنا تبریز .

« قیزیل قوردلار »

پوئما

اوزون گولور، آنا تبریز

“QIZIL QURDLAR”

POEMA

ÜZÜN GÜLÜR, ANA TƏBRİZ

تبریز شهرینین ۱۹۷۰-جی ایله یارادیلان،
اؤزلرینی گئیملرینین رنگینه او یغون اولراق
«قیزیل قوردلار» آدلان دیران «تراکتور» فوتبال
کلبو ۵۵ ایل عرضین ده کی بوتون صونعی انگلری
آشاراق کئچدی یولون زیروه سینه چاتمیش،
۲۰۲۴-۲۰۲۵-جی ایللری احاطه ائدن فوتبال
مؤسومون ده سونا ایکی تور قالمیش ایران
چئمپیونو آدینی تامین ائتمیشدیر .

او تایی-بو تایی آذربایجان،

«تراکتور» آهامی حیران،

بوتون ائللر دئییر - جان، جان،

اوزون گولور، آنا تبریز .

«سهند» میدان یوز مین مرده،

بوز قورد - اطراف تپه لر ده،

بوز قورد اولار، باخ، هر یئرده،

قىرخ مىليون تورک طرفدارى،
 بوتون توران يولداش-يارى
 گئدير ان اؤن يئره سارى،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

گوج-قوت وار قوللارين دا،
 شعارلار وار ديللرين ده،
 بوتون وطن ائللرين ده
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

تبريز، اورمو، مرنده... اوياق،
 خياللاردا اوچرنگ بايراق،
 بوتؤولوک دن وئرير سوراق،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

کوتلامالار داوام ائدير،
 آزار کئشله بايرام ائدير،
 توم تورانى حيران ائدير،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

بو شاد خبر داغلار آشير،
 اوروم چييه ده اولاشير،
 سئوينجلى آشيب-داشير،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

«تراکتور» ون غلبه سى
 سئوينديرير هر بير كسى،
 ائشيديلير اوزان سسى،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار !

اللى بئش ايل يول يوراراق
 دؤرد قول ايله وئردى سوراق -
 تورک قومونو اوجال داراق،
 اوزون گولور، آنا تبريز .

«قىزىل قوردلار» اولاييرلار
 « تراکتور» کلوبونون ايران چئمپيونو اولماسى ايله
 باغلى کوتلامالار بير اؤزگورلوک حرکاتى کیمی
 داوام ائدير .

نره چکير، هايقييرير يورد،
 ايستاديون دا ۹۰ مين مرد،
 ائركک، قادين هامسى بوزقورد،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

آذربايجان سئوداليدير -
 بوتؤو بير جان سئوداليدير،
 هامسى وطن سئوداليدير،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

تورک بيرليگى وار اولسون دئر،
 ايسته مه يهن کور اولسون دئر،
 سئوينمه يهن خار اولسون دئر،
 «قىزىل قوردلار» اولاييرلار .

لاکین «قیزیل قوردلار» ین اعتراضی نتیجه سین ده
۱۲ ساعت سونرا سازیش لغو ائدلمیشدیر. کلوبو
چئمپیون ائدن حاضرکی باش مشقچی دراقان
اسکوچیچ خوروات دیر، ۵۶ یاشی واردیر .

اوتوز مشقچی - بیرینجی آد
محمد دیر، سویاد بایات،
دراقان ایشکوچیچ ائیلهدی شاد،
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

اولدو یئنی بیر تعینات :
های تورویان - دؤزولمز آد،
یاریم گونه قووولور یاد -
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

ایسته میریک های مشقچینی،
وار اونلارین تورکه کینی،
طلبیمیز مشقچی یئنی،
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

دراقان سکوچیچ - او دا بوزقورد،
گاه ملاییم، گاه دا چوخ سرت،
آلقیشلابیر اورک دن یورد،
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

نولا، من ده اوردا اولام،
اویونلاردان قوت آلام،
سیزینله بیر وئرهم سلام،
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

اورک - جان دیر تا قیمیمیز،
شؤهرت - شان دیر تا قیمیمیز،
جان قوربان دیر، تا قیمیمیز،
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

بوزقورد کیمی اولامادا،
ظلمه تونقال قالامادا،
اسارتی تالامادا -

«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

دایم یاخشی گل سین سونو،
آسیانین چئمپیونو
اولار، آرتار شؤهرت - شانی،
«قیزیل قوردلار» اولایرلار .

ایسته میریک های مشقچینی

۱۹۷۰-جی ایله یارادیلیمیش «تراکتور» فوتبال
کلوبونون ایندیدک ۳۰-دان چوخ مشقچییسی
اولموشدور. بیرینجی مشقچی محمد بایاتیدیر.
فراز کمالوند، امیر قلعه نویی و باشقالاری داخیل
اولماقلا مشقچیلرین چوخو ایران دان اولسا دا،
اونلارین آراسین دا رومینیالی واسی لی قوجا،
تورکیه لی ارتوغرول ساغلام، تورکمن قوربان
بئردیئو و باشقا خارجیجی اولکه لردن اولان
مشقچیلر ده واردیر. ۲۰۱۶-جی ایله کلوبا ارمنی
واراز تورویان باش مشقچی تعین اولونموش،

رکوردلارا دوشدو آدین

چئمپیونلوق کوتلامالاری زامانی «قیزیل قوردلار»
«تراکتور» کلوبونو ۱۵ دقیقه فاصیله سیز
آلقیشلایارق سئویم لی کومان دالارینین آدینی
گینسین رکوردلار کیتایینا یازدیرمیشلار .

آزار کئشی هامیدان چوخ اولان کلوب،
ایستادیونو آغزیناجان دولان کلوب،
آزار کئشدن بؤیوک دستک آلان کلوب،
آلقیشلاریق، هئج یورولماز اللریمیز !

وئرین بوزقورد سلامی می، قارداشلاریم،
بوزقورد روحو ایله قالین، قارداشلاریم،
دایم بئله گوج لو اولون، قارداشلارم،
هئج بیر زامان بو کولمه سین قوللاریمیز !

بو، بیر ظفر، اور کلری گولدوروب دور،
کوچه لری اینسان سئلی دولدوروب دور،
تراکتور لا گلیب سئوینج بیلدیریب دیر ...
شانینیزه نغمه اوخور دیلریمیز !

تراکتورا بنزه ین تورت (کیک) گتیردی لر،
بؤلوب بوتون بوزقوردلارا اؤتوردولر،
هر بیر کسه شیرینلیکلر یئتیردی لر ...
چوخ اولاجاق سئوینج دولو ایلریمیز !

سلوقانلار هایقیرمادا اور کلری -
آزادلیغین توفانلاری، کولکلری،
مملکتین هاوا، سوتک گر کلری ...
بوتؤولویه یؤن آلاجاق یوللاریمیز !

قاراباغ بیزیم دیر، بیزیم اولاجاق

قاراباغ تورپاقلاری ایشغال آلتین دا اولارکه ن
«تراکتور» ون اویونلارین دا اعتراض علامتی
اولراق تئز-تئز «قاراباغ بیزیم دیر، بیزیم
اولاجاق» شعارلاری سسلندیریلیردی.

کومان دانین کئچیردی اویونلار قاراباغ دا
باش وئرمیش سویقیریم گونلری ایله عینی
واختا دوشورسه، شهیدلرین خاطره سی
شعارلارلا مطلق یاد ائدی لیر .

ارمنینی هاو لادیلار،
آلدات دیلار، توو لادیلار،
سویداشلاری قوولادیلار ...
قاراباغ بیزیم دیر، بیزیم اولاجاق !

اوبالاری یاندیردی لار،
اوجاقلاری سؤن دور دولر،
جهنمه دؤندر دیلر،
قاراباغ بیزیم دیر، بیزیم اولاجاق !

موردارلیق دیر قلبی، بئینی،
پوزولاجاق هر اویونو،
وورولاجاق بیر گون بوینو،
قاراباغ بیزیم دیر، بیزیم اولاجاق !

«دمیر یومروق» دیدی باشا،
دؤندر یل دی دوشمه ن لئشه،
یاشا، میلی اوردوم، یاشا،
قاراباغ بیزیم دیر، بیزیم اولاجاق !

آخان سولار دورولار،
اؤز گورلویه واریلار،
بو تئو وطن قورولار،
تانری تورکه یار اولار !

آزار کئشی «قیزیل قوردلار»، جوشقونلاردیر،
وطنینه وورغون لوغو آشقینلاردیر،
دستکلری سئلر کیمی داشقینلاردیر،
سینله دیر بوتون توران ائلریمیز !

ظلمتلری نورلاندیردین

۱۹۱۹-جو ایل سننتیابر آیینین ۱۰-دا ۲۹ یاشلی خانیم
سحر خدایاری فوتبال اویونونو سئیر ائتمک اوچون
ایستادیونا داخل اولماغا جهد ائدرکن توتولاراق محکمه یه
وئرلمیشدی.

محکمه نین اونا جزا وئرجیینی اؤیره نن سحر خانیم اؤزونو
یاندیراراق اینتچار ائتمیشدی. بون دان سونرا فیفا ایران
حکومتینین تنقید ائدرک مکتوب گؤندرمیش، قادینلارین
ایستادیونا مانعه سیز داخل اولماسینا ایجازه وئرلمه سینین
طلب ائتمیشدی.

عکس تقدیرده ایرانین میلی فوتبال فئدراسیاسینا
سانکسییالار تطبیق اولوناجاق، میلی کومان داسی (تیم)
بین الخالق یاریشلارا بوراخیلما یاجاق دی. مجبوریت
قارشیسین دا قالمیش ایران حکومتی تدبیرلر گؤره رک بو
مسله یی حل ائتمیش، قادینلارین ایستادیون دا فوتبال
ایزله مه سینه ایجازه وئرلمیشدی. بون دان سونرا «تراکتور»
اویونلارین «سهند» ایستادیونون اطرافین داکی تپه لردن
سیر ائدن قادینلارین ایستادیونا داخل اولماق اوچون یولو
آچیلیمیشدی .

اؤلومونله، سحر باجیم،
ای قوروروم، ائی باش تاجیم،
ظلمتلری نورلاندیردین،
دیرنیشی گورلاندیردین .

اعتراضلار گون دن - گونه
آرتدی، طلب گلدی اؤنه،
حاق اؤنوندن قاچدی ایران،
قاییلاری آچدی ایران .

تانری تورکه یار اولار

"تراکتور"ون هر ماتچینین ۱۵-جی
دقیقه سینده آزار کئشدر «تورک دیلینده
مدرسه، اولمالیدیر هر کسه» سلوقانلاری
آتیرلار.

قارا سدلر اوچولار،
مدرسه لر آچیلار،
اؤلکه یه نور ساچیلار،
تانری تورکه یار اولار !

آنا تبریز گوج آلا،
قوووتلر، اوجالار،
دوشمنلردن اؤج آلا،
تانری تورکه یار اولار !

آراز گولر، آغلاماز،
اورکلری داغلاماز،
داها قارا باغلاماز،
تانری تورکه یار اولار !

میلت وئرر فرمانی،
چالخالایار ایرانی،
گلر تورکون دؤورانی،
تانری تورکه یار اولار !

یوز تونوق لو زین دانلاردا
خالقا گوناہ یاخماق یئتر،
مین جور بؤهتان، شر اویدوروب
حاقین سسین بوغماق یئتر .

اورمو گؤلوقوروماقدان
قورویاغین، هارای، هارای !
هر گون آرتان یارالارین
ساریاغین، هارای، هارای !

ایسته مه یه ن کور اولسون

«تراکتور»ون اویونلارین دا دایم میلی روحلو
سلوقانلار سسلندیریلیر .

چیچک آچسین دیلیمیز،
ایلمه سین بئلیمیز،
یوکسلسین قوی ائلیمیز؛
«آذربایجان بیر اولسون،
ایسته مه یه ن کور اولسون .»

باکی، تبریز، آنکارا،
اورکلری بیر وورا،
بایراقلاری بیر دورا؛
«آذربایجان بیر اولسون،
ایسته مه یه ن کور اولسون .»

بوکولمه سین قولوموز،
بوتوو اولسون ائلیمیز،
تورانادیر یولوموز؛
«آذربایجان بیر اولسون،
ایسته مه یه ن کور اولسون .»

۲۶-۳ مای ۲۰۲۵

یاریشلاردا ایندی قیزلار،
هایقیریرلار او اولدوزلار،
سئوینجدندیر گؤز یاشلاری،
روحلانیرلار قارداشلاری .

قوربان وئردین اوزونو سن،
ظلمه دئدین سوزونو سن،
گوناھکارلار یئره گیرسین،
جزاسینی الله وئرسین !

اورمو گؤلون قورویاغین

اورمییا گؤلونون قوروماسینا گؤسترین اعتیناسیزلیقلارا
اعتراض اولاراق یوز مین «قیزیل قورد» گؤلون
اوستونده کی کۆرپویه ساری آخیشمیش، هر کس گؤله
بیر قاب سو آتمیشدیر. رژیم قوه لرینین آپاردیغی عملیات
زامانی یارالانلار و حبس ائدیله نلر اولموشدور. ۱۰۰ نفر
ایسه ایندیدک حبس ده دیر .

« قیزیل قوردلار» کۆرپو اوسته
چیخیب بیر قاب سویو آتیر،
گؤزلرینین یاشینی دا
ائله بیل کی، گؤله قاتیر .

بوخارلانیر، سو یوخ اولور،
اورمو گؤلوق، باخ، جان وئریر،
مجلسی اونون اولومونه
ترددوسوز فرمان وئریر .

یوخ اولارسا بیر گون بو گؤل،
بوردا حیات سؤنر گئدر .
اطرافداکی شهر-کندلر،
جهنمه دؤنر گئدر .

ذكى بايرام يوردچو ZƏKİ BAYRAM YURDÇU

۱۹۶۵-جى ایلده آغجابه‌دی رايونونون قاراوللى كندین‌ده دوغولوب، اورتا تحصيلینی همین كند اورتا مکتبیین‌ده آلیب. ۱۹۹۰-جى ایلده گنجه دؤولت پئداقوژى اینستیتوتونون فیلولوگیا فاکولته‌سینی، سونرا ایسه أمثا

ن. گنجوی آدینا ادبیات اینستیتوتونون آسپیرانتوراسینی بیتیریب. فیلولوگیا اوزره فلسفه دوکتورو، دوستنت‌دیر. حاضردا همین اینستیتوتدا آپاریجی علمی ایشجی کیمی فعالیت گؤستریر. ۳ شعر کیتابی و ۲ علمی مونوقرافییا مؤلفی‌دیر .

وطن‌دیر

هر کسین اؤز قلبی، اؤز دوغوسو وار،
حیات دوشونجه‌سی، سؤز دوغوسو وار .
هر دوپان اوریین یوز قایغی‌سی وار،
منیمسه تک درد‌ی-سیریم وطن‌دیر .

سنین، منیم وارسا بیزده، بیزیم یوخ،
بو یترده حیل‌یه، مکره دؤزوم یوخ .
دوستلاردان گیزلی بیر سیریریم، سؤزوم یوخ،
بیرجه آچیلمايان سیریریم وطن‌دیر .

بیر یول تانییریق – او دا حق یولو،
تاریخیم قان دولو، خیانت دولو .
وطن‌ده بابکین کسین قولو،
قوربت‌ده سویولان دریم وطن‌دیر .

منیم اؤز طالعییم، اؤز آلین یازیم ...
ایلك عشقیم، گؤزوم‌ده قالان مورازیم ...
ایکییه بؤلونوب، بؤلن آرازیم،
آرازلا قوووشان کوروم وطن‌دیر .

بعضا چوخ تلسیر، بعضا گنج گلیر
بوتون دردلریمه بو درد گوج گلیر .
اوریم سیخیلیر، باشیم گیجلیر،
فقط ان آغرییان یئریم وطن‌دیر.

***

بیلیرم نئیلییم، هارا آپاریم؟
دوستا باغیشلايیم، یارا آپاریم؟ ..
سورگونه یوللايیم، دارا آپاریم
هر گون حال‌دان-حالا دوشه‌ن کؤنلومو؟

درد وار تکباشینا چالخاماق اولمور،
درد وار کی، اوخشاییب آغلاماق اولمور ...
یارالی قوش کیمی ساخلاماق اولمور
سینم‌ده قوورولوب بیشه‌ن کؤنلومو .

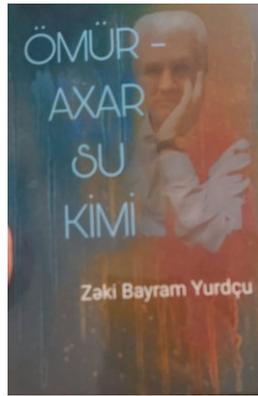
من اونا بنزه‌ین اوزان گؤرم‌دیم،
آلین یازیسینی پوزان گؤرم‌دیم .
بیرجه نیزاملايیب دوزه‌ن گؤرم‌دیم
یوز یتردن چاتلايان شوشه کؤنلومو .

درددن قوشون چکیب کاروان ائل‌دیم،
قلبی او کاروانا ساروان ائل‌دیم .
بیر دلی سئودایا قوربان ائل‌دیم
بولقتک چاغلاییب داشان کؤنلومو .

اؤزون‌ده قیروولار، قارلار اریدر،
یاشاماق آدینا عؤمور چورودر .
کیریتسه، آنامیز تورپاق کیریدر
بو آغلار کؤنلومو، بو شن کؤنلومو .

وارمیش

سنین گؤزلرینین درینلیین‌ده
بوغولماق دا وارمیش، باتماق دا وارمیش .
وصال چئشمه‌سینین سرینلیین‌ده
دیزینه باش قویوب یاتماق دا وارمیش .

- بیر گۆزه له آلدانیب باخار اولسا گۆز لیریم،
- کۆنلومون گۆیلرین ده شیمشک کیمی چاخیرسان .
- «سن سیزلیکدن اؤلرهم»، - دئمک منه آر گلیر،
- بیر سویوق باخیشین دان بوران گلیر، قار گلیر .
- بعضا اولور بور آندا دونیا منه دار گلیر،
- دویورام، دولوخسونوب گۆزلرینی سیخیرسان .

- هر خاطرهن قلبیمین قانی ایله «داغلانیر»
- هئچ بیلیمیرم جانیمین هاراسین دا ساخ لانیر .
- نئچه شعیر باشلاسام، گلیب سنه باغلانیر،
- هانسی ایشی بیتیرسه م، ایچین دن سن چیخیرسان .
- منیم کیمی بیر دلی، بیر آوارا اولارمی؟
- طالعیی کم، ساچی آغ، گونو قارا اولارمی؟
- سن دن اول اولوبمو؟.. سن دن سونرا اولارمی؟ ..
- نه اولتک اول سن، نه آخیرتک آخیرسان .

کۆهنه شعیر لر

- ساری ورقلرده چیخار قارشینا،
- کۆهنه دوستلار کیمی کۆهنه شعیر لر .
- باخماز اوریینه، باخماز یاشینا،
- کۆهنه دوستلار کیمی کۆهنه شعیر لر .
- روحونو سارسیدار، جانینی سارار،
- اوربی کؤکون دن دارتیب قوپارار .
- خیالی آرانا، داغا آپارار،
- کۆهنه سسلر کیمی کۆهنه شعیر لر .
- دوغما نفس اوچون سارالیب-سولار،
- اورکتک بوشالار، گۆز کیمی دولار .
- هر دایم اوخونماز، یازیلماز اولار،
- کۆهنه درس لر کیمی کۆهنه شعیر لر .

- من قایل اولموشدوم کۆنول یاسینا؛
- دئدیم: یا سین دیرا منی، یا سینا ...
- بیر گۆزدن، کۆنول دن عشق در یاسینا
- آتیلماق دا وارمیش، آتماق دا وارمیش .

- عمر و موز بنزردی سوزالان شاما،
- کاروانیم گئدیردی اوزو آخشاما .
- نازلی قاراباغ دان باغدادا، شاما
- بیر گون یئتیشمک ده، چاتماق دا وارمیش .

- سون وئریب ازلی وردیشلرینه،
- بلنیب خاطره یاغیشلارینا،
- اوریه جالانان گۆز یاشلارینا
- بیر آز سئوینج نورو قاتماق دا وارمیش .

- بیریولوق اووودوب کۆنول آهینی،
- ساوا با دؤندریب هر گونا هینی،
- مصر بازارین دا جان متاهینی
- دیر-دیمزینه ساتماق دا وارمیش .

من دن اوزاق اولسان دا ...

- من دن اوزاق اولسان دا، همیشه یانیم داسان،
- وارلیغیم دا، جانیم دا، روحوم دا، قانیم داسان .
- بیلیرم کی، ان آغیر، چتین زامانیم دا سن
- قورویوجو ملک تک اوزاقلاردان باخیرسان .
- روحا حیات بخش اندیر بعضا عادی یالان دا،
- نئچه آدم ایچین ده تنها، قیرغین اولان دا .
- نه یاخشی کی، اسبی، یورغون، گرگین اولان دا
- ان ایلیق بیر دوغو تک اوریمه آخیرسان .
- سنه گۆره سئچیلیر یالانلاریم، دوزلریم،
- آدینا ایسمارلانیر یاغلی-یاوان سؤزلریم .

بیتیب-توکنمزمی، حاق دان گلیرسه؟
بیتیردی بیزلری بو کدر، تانریم!
اودلارا قالدان سین، سولاردا آخسین
بو طالع، بو قیسمت، بو قدر، تانریم!

***

بو خالقلا داها چوخ ازیلمک اوچون
دارتیب اوزاداجام بو گۆدک عمرو .
دمیر قفسلره دوزولمک اوچون
نه فرقی: یا آری، یا پتک عمرو .
دولاناق باشینا داغلار قار ایکن،
نه وار یاشاماغا طالع یار ایکن .
بو تورپاق، بو دنیز، بو گۆی وار ایکن،
چوخلاری یاشاییر گۆستبک عمرو .
دینله بو سون سۆزو، بو سون گیلٹیی،
سوس دورما ایچیمده اینله پهن نیی .
طالعیم - یالقیز بیر قومرو طالعی،
عمروم - سون باهاردا کپنک عمرو .

باشیمدان گئتمه دی دومانیم، چنیم،
یاغمادی یاغیشیم، بیتمه دی دنیم .
یاخشی کی، قیسمتیم اولمادی منیم
یالاغا یالمانان ایت-کۆپک عمرو .

کیملرین یادین دا قالاچاق آدییم؟
الن دی گۆزومده یاخینیم، یادییم .
بو عمرو کۆنلومجه یاشایاممادییم،
بلکه یاشایارام گله جک عمرو .

خیزی داغلارینا

قویوب آیاغینی یئرین چینینه،
دایانیب قوتلی تیتانلار کیمی .
بولود یاپینجی سین گئییب اینینه،
دونیاننی اووجوندا توتانلار کیمی .

اۆزون دن بیخیلار، اۆزون دن دوشر،
چوخون دان چوخلار، آزین دان دوشر .
بیر داملا یاش اولوب گۆزون دن دوشر،
کۆهنه دوستلار کیمی کۆهنه شعیرلر .

نه قدر ...

نه قدر بوغازا بیغیلماق اولار؟!
نه قدر اورکدن سیخیلماق اولار؟!
هر آدییم باشیندا شوشه قاب کیمی
سینیب اۆز ایچینه داغیلماق اولار؟!
نه قدر سسینی بوغوب ایچینده،
قیلینجتک قینیندا بوغولماق اولار؟!
نه قدر دینمه ییب سوسا بیلرسه؟!
هیرسینی، هیککه نی باسا بیلرسه؟!
اۆزگه لر یئدیگجه حاقی-سایینی،
اۆزون دن اینجییب-کوسه بیلرسه؟!
ایچینده قوردوغون دار آغاجین دان
نه قدر اۆزونو آسا بیلرسه؟!
نه قدر شیمشکتک چاخماق اولارمیش؟!
اۆزونو یاندیریپ-یاخماق اولارمیش؟!
سنه داش آتانی گۆرمزدن گلیب،
بولانیب، دورولوب آخماق اولارمیش؟!
نه قدر وطنین اعدام گونونده
دوروب یادلار کیمی باخماق اولارمیش؟!
نه قدر اورکدن اویولماق اولار؟!
نه قدر دریسی سویولماق اولار؟!
وطنی، ویجدانی یالا ساتانا
نیفرتدن، غضب دن باییلماق اولار؟!
نه قدر بالان دان آرتیق سئودیین
وطنده قریب، یاد ساییلماق اولار؟!
نه قدر... نه قدر... نه قدر، تانریم؟
اولدوق مملکتدن دریدر، تانریم .

او سینیق عؤمورلر، طالعلر کیمی،
بیر ده باغریبانیق لاله لر کیمی
چکیلدی سینهمه داغلار، آ داغلار!

دئیه سهن، اووساری چیخیر الیمدن،
داها گووه نمیرم اوریه، یاشا .
گئتدی گنجلیمیمین لاجین چاغلاری،
حسد آپاریرام گدیکده داشا .
بیرجه عادیلیکده او جالیقلاردان،
سمادا قارتال دان، زیروه ده قاردان
آز قالیر بو یاش دا اورییم چاشا .
خاطره گلن ده گؤیچه داغلاری،
یادیم دوشه نده کلبجر، شوشا،
ایچیم ده یوز مجنون آغلار، آ داغلار!

گنجه لر «قو» دئسن، قولاق توتولار،
گوندوزلر برق وورور ایلیغیم-لپه لر .
گاه دومان-چیسکین دن دوواغ بورونر،
گاه دومان ایچین دن یاغیش سپه لر .
دره دن یوخوشا دیرمانان چوبان،
ائله بیل یثیریمیر، - یاغی تپه لر .
قایالار سیوری لی، داشلار خینالی،
نه یاخشی گؤزل لیک گؤزدن جان آلیر ...
نه یاخشی صفلنیل قوشون-تپه لر،
نه یاخشی سؤیکنیب داغلارا داغلار .

«من گئتسم، دره لر، داغلار قالاجاق،
بولاقلار قالاجاق، آغلار قالاجاق
من ده بو گنرچی دویوب گندیرم .
گؤزوم گؤزل لییه اسیر اولان دان،
کؤنلوم بیر گول کیمی آچیب-سولان دان،
دئمیرم دونیادان دویوب گندیرم .
تورکون سجدگاهی، مبعدی سنسن،
بیز گل دی-گئدریک، ابدی سنسن،
قلبی می بورادا قویوب گندیرم؛
ساخلا امانتی، داغلار، آ داغلار!

بعضا یوز ایللرله دینیپ دانیشماز،
قفلت یوخوسون دا یاتانلار کیمی .
بعضا ده یاشمانیب گیزلر اوزونو،
ناحاق دان گوناها باتانلار کیمی .
یوز ایلی، مین ایلی آلماز ائینینه،
سؤیکنیب اچتاماز تاغلارا داغلار .

بعضا فیکیرلی دیر، بعضا دویغولو،
سانکی دونیا گؤرموش قوجادیر، پیردیر .
گاه چیلغین، گاه دا کی درین اویقولو،
سیرلی معجزه دیر، آچیلماز سیردیر .
خزینه اوستون ده یاتان اژدها،
لیباسی یوخسول دور، اؤزو فقیردیر .
باشین دان اسکیلمز قووغاسی، قالی،
ایچین ده اویونمز، چکیلمز دردی .
قلبین ده وولکانلار اویانیب یاتار،
سینه نده بولاقلار چاغلار، آ داغلار .

قوپوب اتیین دن دلی داغ چایی،
دجل اوشاق کیمی هارا ایمکلر؟
دره ده دورولوب گومول دن سه ده،
قلبین ده قورخونج بیر قاسیرغا بکلر ...
داناسی یانین دا اؤروش دن دؤنه ن
بوینو زینقیروولو زاهی اینکلر،
چیچک دن چیچه یه اوچوشوب قونان
زهمتکئش آریلار، زر کینکلر ...
عمرون زیروه سین دن مودریک باباتک
باخیب گولومسییر باغلارا داغلار .

سورولر سانجیلیب اوزاق یاماجا،
یاشیل دا آغ-قارا حاله لر کیمی ...
سایادلی یولون دا داش دی گؤزلریم،
گونش ده پارلایان ژاله لر کیمی .
قهر بوغازیما گلیب دیره ن دی،
اورکده قؤور ائدن ناله لر کیمی .
موشفیقین، جعفرین روحونو گؤردوم؛

گولشن آیدین قیزی (صادیخووا) GÜLŞƏN AYDIN QIZI (SADIXOVA)

باشین یامان قووغالی،
جیسمین آراز یارالی .
فیکرین، ذکرین خوجالی،
گرکدیر درمان، وطن !
داغلار باشی قار اولسون،
باگین چیچک، بار اولسون،
طالع سنه یار اولسون،
بیتسین بو هیجران، وطن !

۱۹۶۶-جی ایلده گنجده
دوغولموش، اورتا تحصیلینی
ده اورادا آلمیش دیر. ۱۹۹۰-
جی ایلده گنجده دؤولت
پنذاقوژی اینستیتوتونون
آذربایجان دیلی و ادبیاتی فاکولتهسینی فرقله
دیپلومویلا بیتیرمیش دیر. ائله همین دؤوردن او،
گنجده شهر اجاواد آدینا ۲ سالی تام اورتا
مکتبده دیل-ادبیات معلمی ایشلییر، ترقی
مئداللی، آذربایجان رئسپوبلیکاسینین امکدار
معلمی دیر.

گنج یاشلاریندان بدیعی یارادیجی لیکلا دا
مشغول اولان گولشن خانیمین اوشاقلار اوچون
یازدیغی شعر و حکایه لری، ائله ده بیر سیرا
مقاله و اوچترکلی «گؤیرچین»، «۵۲۵-جی
قرئت»، «آذربایجان معلمی» و «خزان» کیمی
موختلیف مطبوعات اورقانلاریندا نشر اولونموش،
اوخوجولارین دقت و رغبتینی قازانمیش دیر.
ماراقلی، اؤیردیجی و دوشوندوروجو شعرلردن
عبارت اولان «گؤیقرشاغی» مؤلفین ایلك
کیتابی دیر .

اوشاق شعرلری

وطن

هم چیچیم، هم گولوم،
هم ده گولوستان وطن !
ظفرین ظفر اولسون،
دردینه قوربان، وطن !

دجل سرچهلر

بوداقدا ایکی آرمود،
دوز آیانا باخیردی .
آیان گلیب یاواشجا،
باباسینی چاغیردی
بیر اورا باخ، آی بابا،
آرمودلار شیرلنیب .
او آغلایان آرمودون
اوزونو سرچه دیدیب .
آخی آرمود یازیق دیر،
آغاجین گؤزل قیزی .
ایندی بو کورپه قیزین
یقین آغریبیر اوزو .

آجگؤز، دجل سرچهلر
دویمور تۆکدویوم دن دن .
اوچوب چیخیب گئتمیرلر،
یورولموشام دنمکدن .

آرزو

- بالاجا زربش دئدی :
- کوسموناوت (فضانورد) اولاجاغام .
- بیر راکتله هم آيا،
- هم مارسا اوچاجاغام .

- اورا آری، کینک،
- گول-چیچک سرهجه یه م .
- بیر گوژل باغچا سالیب،
- آغاجلار اک جه یه م .

- اولدوزلارا یوللانیب،
- آیدا سوزه جه یه م من .
- بیر ده یئل لنه جه یه م
- توتوب گونون تئلین دن .

- اوچان ایشیق لی داشی
- ساپلارا دوزه جه یه م .
- سونرا بوینوم دان آسیب،
- یئر ه گتیره جه یه م .

- پای وئره جه م هامییا
- گتیردیم داشلاردان .
- اما یامان خسیس دیر
- او فیلم ده کی اوغلان .

- ائه اولدوزلارا اوچان دا
- بیزی هئچ آپارمادی .
- یئر ده کی اوشاقلاری
- یانینا چاغیرمادی .

- گل بو سرچه نی دانلا،
- آرمودلارا دیمه سین .
- هوپیانیب، دیمدی کله ییب،
- مئیوه لری یئمه سین .

تنبل مستان

- سارا قلم گو توروب،
- حرفلری یازیردی .
- سونرا دا بوز مستانی
- ماساسینا چاغیردی .

- باخ بو «آ»- دیر، دی گو روم،
- «مستان» دا نئچه «آ» وار؟
- هانسی چوخ صایت لی دیر :
- «مستان»، یوخ سا «جاناوار»؟

- ایکی هئجا، اوچ هئجا،
- فرقی نئچه دیر بونون؟
- هانسی سوژده ایزلنیر
- تاپ، گو ر آهنگ قانون؟

- قویروغونو بولاییب،
- «میو» سو یله دی مستان .
- پنجه سینی یالاییب،
- سود ایسته دی سارادان .

- ائه، سن چوخ تنبل قیزسان،
- سارا دئدی آستا جا .
- یئمک وئردی مستانا،
- تومارلادی یاواشجا .

كۆرپە توت آغاجينا
 كامران باخيپ اوتان دى .
 طبيعت قارشيسين دا
 اوزونو سوچلو ساندى .

تئز باغلادىغى ايپى
 آچىپ آتدى كنارا .
 اوتان جاق نظر لر له
 باخدى او، اوشاقلارا .

اوشاقلار ياخيپلاشيب
 اونو باغيشلا ديلار .
 كامرانى قوجا قلايىپ
 بر ك دن آلقيشلا ديلار .

او گون دن توت آغاجى
 سئوينىپ جانا گل دى .
 او دا او بيري لرتك
 ياواش - ياواش يئكلدى

گيز لنقاچ

مهين بارماقلار ينى
 تئز - تئز سايىپ بويلاندى .
 بىر، ايكى، اوچ، دورد، بئش ...
 جلد ده گئرى فيرلاندى .

- ننه، سن مطبخده سن،
 بونو ياخشى بيليرم .
 بابا قزئت اوخويور،
 بوردان باخيپ گورورهم .

ايشيقلاردان گول دريب
 اوز ياخاسين دان آسدى .
 سونرا دا گوزدن ايتيب،
 بىر ايشيق اولوب سوس دو .

كامرانين توت آغاجى

مكتبين حيطينه
 هر ه بىر آغاج اكدى .
 كامران اوز آغاجينا
 ايپله بىر سرحد چك دى .

-هئچ كيم قوى ال وورماسين
 منيم توت آغاجيما .
 بىرجه اولار ايجازه
 يالنىز كيچيك باجيما .

گونلر كئچدى، آغاجلار
 ياواش - ياواش بوى آتدى .
 حيطه بىر ياشيل ليق،
 فوسونكار آهنگ قات دى .

كامران اوز آغاجينا
 آيلار لا سو وئرمه دى .
 توت آغاجى دا كوسوب
 بوى آتیب يئكلمه دى .

هر بىر كس نؤوبه ايله
 باغچانى سووارميش دى .
 بىرجه گوزدن كناردا
 توت آغاجى قالميش دى .

توتوب الین دن
دار تیر ننه نی .
ننه چوخ سئویر
عزیز نوه نی .

گۆرسه کیتاب دا
رنگ لی شکیلر،
متین اونلاری
دقتله ایزلر .

آرتیق تانیبیر
خال لی پیشی .
اوردک، خوروزو،
گولو، امزیی .

چۆرک، سوغانی،
ناری، آلمانی،
قله م، دفتری،
ایتی، دووشانی .

شکیل ده گۆروب
یاخشیجا باخار .
سونرا اصلینی
آختاریب تاپار .

چوخ مئهریبان دیر
منیم گول بالام .
گۆزلری گۆیچک،
شیریندیل بالام .

باخیشی ایتی،
فیکری درین دیر .
منیم متینیم
بالدان شیرین دیر .

دایی یان اوتاق دادیر،
تئلئفونلا دانیشیر .
آنام سا آد گونومه
تورت یاپماغا چالیشیر ...

بیر آن گونش بولودون
گیزله ن دی آر خاسین دا .
سونرا قیزا گۆز ووردو
یارپاقلار آراسین دان .

مهین سما یا باخیب،
گونشه گولوم سدی .
آنا و ننه سینی
تئز حیطه سسله دی .

-باخین، گونش بیزیمله
«گیزلنقاچ» اوینا یا جاق .
من گونشله دانیشدیم،
اما کی، سایما یا جاق .

بالاجا متین

قوچاق اوغلان دیر
بالاجا متین .

اونو آلداتماق
چتین دیر، چتین .

ننه قوجالیب،

موشکول دور قاچماق .
متین ایسه هئج
بیلیمیر دایانماق .

Xudafərin

Türkcə - Farsca

Şubat - Mart 2026 İL 23 - SAY 246- (ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ)

<http://www.khudafarin.ir>

<https://t.me/xudaferindargisi>

